

Důvodová zpráva

I. Obecná část

a) Zhodnocení platného právního stavu, včetně zhodnocení současného stavu ve vztahu k rovnosti mužů a žen, odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy, včetně dopadů navrhovaného řešení ve vztahu k rovnosti mužů a žen, a vysvětlení její nezbytnosti jako celku, včetně zhodnocení současného stavu

Dne 22. března 2012 byl ve Sbírce zákonů vyhlášen zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), a zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. Tímto byla na území České republiky po téměř deseti letech dokončena rekodifikace soukromého práva, jejímž cílem bylo vytvořit komplexní právní úpravu soukromoprávních vztahů s tím, že občanský zákoník bude obsahovat úpravu statusových práv osob (osobnost, svéprávnost), rodinněprávních vztahů, absolutních práv majetkových (vlastnictví, držba, služebnosti, dědické právo) a relativních práv majetkových (závazky) vztahujících se i na podnikatele. Otázky spojené s obchodními korporacemi budou upraveny v zákoně o obchodních společnostech a družstvech a otázky soukromého práva ve vztahu k zahraničí budou upraveny v zákoně o mezinárodním právu soukromém. Účinnost těchto právních předpisů byla stanovena na 1. ledna 2014.

Uvedená komplexní rekodifikace soukromého práva si vyžádala nezbytnou harmonizaci základního procesního předpisu upravujícího řízení před civilními soudy v soukromoprávních věcech, kterým je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, neboť především nový občanský zákoník uceleně zavádí zcela nové hmotněprávní instituty a již zavedené instituty různým způsobem modifikuje. Na takto ucelenou podobu hmotného práva je třeba efektivně navázat příslušnou procesní úpravou. Kodexy soukromého práva a občanský soudní řád jsou komplementární, to znamená, že se vzájemně doplňují, a nelze tedy připustit, aby ve výsledku došlo k věcné či terminologické neshodě, resp. aby procesní úprava nepostačovala k ochraně těch subjektivních práv, která mohou na podkladě nové soukromoprávní úpravy vzniknout. Uvedenou problematiku lze shrnout tak, že základní procesní předpis, kterým je občanský soudní řád, musí být procesní reflexí pozitivního civilního práva hmotného a obsahovat všechny instituty umožňující soudní ochranu subjektivních práv a povinností soukromoprávními normami upravené.

Jakékoliv harmonizační kroky je třeba důsledně podřídit úloze, kterou musí procesní právo plnit – musí být nástrojem nalézání práva hmotného a tomuto elementárnímu cíli musí také efektivně sloužit. Jakákoliv snaha o vytvoření sofistikovaného systému procesních postupů, sledující všestranné a spolehlivé garantování práv osob, které v řízení vystupují, na jedné straně svazuje soud při snaze rychle a pokud možno neformálně v řízení postupovat a na straně druhé se může obrátit proti těmto osobám tak, že dodržování procesních pravidel je fakticky považováno za cíl a skutečný smysl soudního řízení uniká. Účastníci řízení mají sice dostatečnou záruku, že celé řízení po procesní stránce proběhne bezvadně, avšak na úkor rychlého meritorního rozhodnutí, na kterém má minimálně jeden z účastníků vždy zájem, a při podstatně vyšších nákladech. Výrazné zjednodušení procesních pravidel pro soudy úzce souvisí i s mírou důvěry, kterou je stát ochoten a schopen soudcům poskytnout. Pokud

základním korektivem činnosti všech soudců se stane důsledné zachovávání těch práv osob na řízení zúčastněných, která vyplývají z ústavního pořádku a jejichž dodržování je nutné pro spravedlivé rozhodnutí, není třeba, aby procesní předpisy detailně upravovaly všechny možné situace, v nichž se soud může v průběhu řízení ocitnout. Základním předpokladem je ovšem schopnost soudce správně aplikovat právní předpisy, včetně ústavních zákonů a přímo závazných předpisů Evropské unie.

Dalším úskalím civilně-procesní úpravy je skutečnost, že současné občanské soudní řízení nalézací je stále, i přes značný počet novel, poznamenáno koncepcí jednotného procesu. Tato jednotná koncepce byla založena na socialistické ideologii, která spočívá v tom, že stát může prostřednictvím procesu před civilními soudy zasahovat do soukromoprávních vztahů. Právě z důvodu státní ingerence do soukromoprávních vztahů byl proces nalézání práva koncipován jednotně a platily v něm všechny procesní zásady stejně, nerozlišovalo se tedy sporné a nesporné řízení. Vedoucí zásada, která byla v řízení o nalézání práva aplikována, byla zásada materiální pravdy. Tato zásada měla převážně ideologickou funkci, jejím prostřednictvím mohl stát odůvodnit svoji intervenci do řízení, jehož předmětem byly soukromoprávní vztahy.

V důsledku změny společenských a hospodářských poměrů nastalé po roce 1989 bylo třeba nalézací řízení koncepčně změnit, neboť ve stávající podobě by neodpovídalo demokratickým principům právního státu, který byl po roce 1989 nastolen. Po tomto roce tedy došlo k několika větším či menším změnám pravidel ovládajících civilní proces. Stále však platí, že civilní soudní řízení je upraveno jediným zákonem, kterým je občanský soudní řád. Změna základního procesního předpisu byla do současné doby uskutečněna velkou řadou novel. Jelikož byly tyto novely inkorporovány do kodexu, který je vybudován na socialistické koncepci, jsou jejich možnosti značně omezeny.

Zvažované varianty legislativního řešení

Při vyhodnocení všeho výše uvedeného se ukázalo jako nezbytné přikročit k rozsáhlé novelizaci občanského soudního řádu. Lze konstatovat, že při vyhodnocování nejhodnější varianty legislativního řešení byly zvažovány tři varianty.

V souvislosti s potřebou harmonizace civilního práva procesního s novou úpravou civilního práva hmotného byla prvně zvažována varianta vytvoření nového kodexu civilního práva procesního. Nově vytvořený kodex by mohl odstranit množství chyb, nepřehledností a nesystematičností, které vznikaly v průběhu let novelizacemi občanského soudního řádu. Současně by tento kodex již nadále nebyl poznamenán dobou a společenskými podmínkami, ve kterých vznikl občanský soudní řád. Je nepochybné, že nový kodex by přispěl k dokončení rekodifikace soukromého práva jako celku v širším slova smyslu. Avšak je třeba si uvědomit, že takovouto změnu není možné uskálit a učinit bez široké diskuze se všemi dotčenými subjekty a orgány. Z pohledu praxe bylo také namítáno, že v situaci, kdy soudy, právníci i účastníci právních vztahů budou muset uzpůsobovat a do praxe uvádět novou hmotněprávní úpravu, přispěla by úplně nová úprava procesního předpisu k daleko větší nestabilitě a nepředvídatelnosti. I přesto, že by civilní právo procesní zasluhovalo také nový kodex, nebyla tato varianta s ohledem na výše uvedené zvolena.

Další možností bylo přistoupit k rozsáhlé novelizaci samotného občanského soudního řádu. Jelikož nové soukromé právo přineslo řadu změn, které je nezbytné do procesního kodexu promítnout, znamenalo by to také rozšířit množství paragrafů. Konkrétní nové instituty a úpravy budou rozebrány níže, avšak vše lze shrnout tak, že nejvýraznější změny by se měly dotknout části třetí hlavy páté občanského soudního řádu. Rozsáhlá novelizace by s největší pravděpodobností ještě více znepréhlednila stávající úpravu, když by muselo být zapracováno větší množství výjimek ze standardního průběhu sporného procesu.

Poslední variantou bylo rozdělení civilního procesního kodexu na dva samostatné předpisy. Občanský soudní řád bude upravovat výlučně řízení sporné a nový zákon o zvláštních řízeních soudních nesporná řízení a jiná zvláštní řízení. Mezi oběma zákony bude vztah speciality a subsidiarity, kdy speciálním zákonem bude zákon o zvláštních řízeních soudních.

S ohledem na vše shora uvedené je nejvhodnějším legislativním řešením v rámci harmonizace právě rozdělení civilních soudních řízení do dvou samostatných zákonů, přičemž první zákon bude upravovat pouze řízení sporná, v nichž platí první definice účastníků řízení, a druhý zákon bude upravovat řízení nesporná, kde platí druhá definice účastníků řízení, a jiná zvláštní řízení, která jsou definována třetí definicí účastenství. Navržená legislativní úprava spočívá v tom, že současný občanský soudní řád, v rámci jehož novelizace dojde ke zrušení absolutní většiny ustanovení části třetí hlavy páté, nazvané zvláštní ustanovení, a dále ke zrušení těch ustanovení, která se vztahují k řízení v nesporných a jiných zvláštních věcech (tedy zejména výjimek z obecné úpravy), bude upravovat pouze řízení sporné. Vedle takto novelizovaného občanského soudního řádu je vypracován zcela nový zákon o zvláštních řízeních soudních, který komplexně upravuje civilní soudní řízení v nesporných a jiných zvláštních věcech, a to za subsidiárního použití občanského soudního řádu.

Důvody legislativní změny

Navrhovaná legislativní změna je podmíněna čtyřmi hlavními důvody, které zároveň vystupují jako čtyři nosné pilíře navrhované změny. Těmito pilíři jsou:

I. Rekodifikace soukromého práva

II. Věcné důvody rozdílnosti řízení

III. Historické souvislosti

IV. Komparace s vybranými státy evropského prostoru

I. Rekodifikace soukromého práva

Prvním a hlavním důvodem je samostatné přijetí nové hmotněprávní úpravy, a to především přijetí nového občanského zákoníku, v podobě diskontinuálního, konvenčního a integrovaného právního předpisu. Nový občanský zákoník je systematicky rozvržen do pěti částí. Podle legislativních zvyklostí se jednotlivé části zákonů dělí na hlavy, díly a oddíly. Pro lepší přehlednost kodexu je v zásadě dodržováno pravidlo, že jeden paragraf má obsahovat až na výjimky nanejvýš dva odstavce. Příbuzné nebo tématicky spjaté instituty jsou řazeny od jednodušších ke složitějším a od obecných ke zvláštním. Kodex začíná obecnou částí, kde jsou především vymezeny jednotlivé pojmy, se kterými následně text občanského zákoníku pracuje. Osu celé úpravy občanského zákoníku představuje člověk a jeho zájmy. Právní postavení člověka jako jednotlivce, včetně úpravy práv výlučně a přirozeně spjatých s jeho osobou, je klíčové téma první části zákoníku.

Výše předestřená harmonizace základního procesního předpisu civilního práva, občanského soudního řádu, by měla probíhat od určitého momentu souběžně. Určitým momentem se zde rozumí moment, kdy úprava hmotného práva bude mít neměnnou a konsolidovanou podobu, jakou je uveřejnění zákonů upravujících uvedené spektrum hmotného práva ve Sbírce zákonů. Na takto ucelenou podobu hmotného práva je potom možno efektivně navázat příslušnou procesní úpravou.

Jak již bylo řečeno v úvodu, kodexy soukromého práva a občanský soudní řád jsou ve vztahu komplementárnosti, což znamená, že se vzájemně doplňují, a nelze tedy připustit, aby

ve výsledku došlo k věcné či terminologické neshodě, resp. aby procesní úprava nepostačovala k ochraně těch subjektivních práv, která mohou na podkladě nové soukromoprávní úpravy vzniknout. Uvedenou absencí by samozřejmě nesmělo dojít k odejmutí práva, ale minimálně by byla narušena předvídatelnost soudních rozhodnutí, jako jeden z atributů práva na spravedlivý proces.

II. Věcné důvody rozdílnosti řízení

Z hlediska právní teorie je sporné řízení ovládáno především zásadou dispoziční a projednací, zato nesporná a jiná zvláštní řízení jsou ovládána především zásadou oficiality a zásadou vyhledávací. To se projevuje v mnoha rozdílnostech, které se s dosavadním společenským vývojem po roce 1989 stále více prohlubují. Žádný z nově vznesených prvků prostřednictvím několika desítek novel občanského soudního řádu není použitelný v nesporných a ani zpravidla v jiných zvláštních věcech, takže obecná úprava obsahuje dnes nejen původní odchylky v definici a postavení účastníků řízení (tzv. první, druhá a třetí definice, hlavní intervence, vedlejší intervence, společenství účastníků apod.), ale obsahuje již i odchylky v otázkách pravomoci, koncentrace řízení, dokazování, jednání, použití zvláštních druhů rozsudků, až po rozdílné uplatnění úplné a neúplné apelace v odvolacím řízení, jakož i dalších procesních aspektů, které jsou dále uvedeny. Dosavadní, poněkud nepřehledná úprava opírající se především o ustanovení §120 odst. 2 občanského soudního řádu, jako kritéria použití těchto různých institutů, nemůže v takové podobě do nového procesního předpisu přejít. Jelikož bude zřejmě žádoucí prvky koncentrace a jiné prvky zefektivnění a zrychlení procesu spíše posilovat, a do nesporného a jiných zvláštních řízení je vnášet nelze, je tím legislativní oddělení sporného a nesporného řízení odůvodněné.

Na tomto místě je vhodné detailně rozebrat všechny rozdíly mezi sporným řízením na jedné straně a nespornými a jinými zvláštními řízeními na druhé straně, aby byla zřejmá věcná opodstatnitelnost navrhovaného rozdělení řízení.

- Různost účelu sporného a nesporného řízení

Ve sporném řízení jde o ochranu porušeného nebo ohroženého subjektivního práva. V nesporném řízení jde o úpravu právních vztahů mezi účastníky pro budoucnost. Z uvedeného tak vyplývá, že nesporné řízení má funkci preventivní, kdežto řízení sporné funkci reparační. Z této skutečnosti dále vyplývá fakt, že téměř všechna meritorní rozhodnutí vydávaná v nesporném řízení mají konstitutivní charakter, takže z hlediska hmotného práva jsou právní skutečností. Naproti tomu meritorní rozhodnutí vydávaná ve sporném řízení mají převážně deklaratorní charakter.

- Různý způsob stanovení civilní pravomoci

Pro sporné řízení je pravomoc civilních soudů stanovena obecným způsobem, a to tak, že soudy projednávají zásadně všechny spory mající soukromoprávní povahu. V nesporném řízení takové vymezení však možné není, neboť je-li rozhodnutí právní skutečností z hlediska hmotného práva, je to třeba v zákoně explicitně uvést. Civilní pravomoc pro nesporná řízení se musí vždy opírat o výslovné ustanovení zákona.

- Vymezení okruhu účastníků řízení

Zatímco ve sporném řízení mají účastníci postavení procesních stran a označují se jako žalobce a žalovaný (tzv. první definice účastnictví), v nesporném řízení toto neplatí a uplatňuje se zde tzv. druhá a třetí definice účastníků řízení.

- Postavení účastníků řízení

Ve sporném řízení jsou využitelné instituty hlavní intervence, vedlejší intervence, společenství účastníků, přistoupení účastníka nebo záměny účastníka, naproti tomu v nesporném řízení jsou tyto instituty nepřipustné.

- Určení místní příslušnosti soudu

V nesporném řízení nepřipadá v úvahu použití tzv. obecné místní příslušnosti soudu, resp. příslušnosti dané na výběr. V nesporném řízení se užívá tzv. výlučná místní příslušnost.

- Možnost vstupu státního zastupitelství do řízení

Vzhledem k tomu, že v nesporném řízení se projednávají převážně záležitosti, na jejichž řešení je veřejný zájem, je specifickým nesporného řízení možnost vstupu státního zastupitelství do již zahájeného řízení. V některých případech má přitom státní zastupitelství i procesní legitimaci k podání návrhu na zahájení řízení.

- Způsob zahájení řízení

Sporné řízení lze zahájit pouze z iniciativy účastníků, tedy návrhem na zahájení řízení (žalobou). Naproti tomu většinu nesporných řízení lze zahájit i bez návrhu na zahájení řízení, což znamená, že v nesporném řízení se uplatňuje zásada oficiality.

- Dispozice řízením a předmětem řízení

Vzhledem k tomu, že v nesporném řízení se poměrně široce uplatňuje zásada oficiality, způsobuje to, že účastníci řízení mají v nesporném řízení omezenou možnost dispozice řízením a předmětem řízení.

- Průběh dokazování

Ve sporném řízení jsou účastníci odpovědní za prokázání jimi tvrzených skutečností a nesou tedy důkazní břemeno. Na druhou stranu v nesporném řízení je za objasnění skutkového stavu potřebného k rozhodnutí ve věci odpovědný soud; povinností soudu je věc náležitě vyšetřit, v nesporném řízení se tedy uplatňuje vyšetřovací zásada. Zatímco ve sporném řízení soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy, jsou-li potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu, v nesporném řízení má soud povinnost provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány, a takové důkazy ani nemusí vyplývat z obsahu spisu.

- Průběh řízení

Řízení nesporné má celou řadu společných rysů s průběhem řízení sporného. Kromě toho však mezi nimi jsou i difference, a to především v případech jednání, zkrácených řízení a zvláštních typů rozsudků, anebo v případě zásady koncentrace řízení, která platí pouze v řízení sporném.

- Náklady řízení

Náklady nesporného řízení jsou všeobecně nižší. Pravidlem přitom je, že v nesporném řízení nemá žádný z účastníků nárok na náhradu nákladů řízení.

- Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí

Rozdíly ve vykonatelnosti spočívají v tom, že mnohá meritorní rozhodnutí, jimiž nesporné řízení končí, mají formu usnesení. Pro vykonatelnost těchto rozhodnutí je rozhodující jejich doručení, pokud není stanoveno, že jsou vykonatelná až po nabytí právní moci. Rozdíl v právní moci (materiální právní moci) spočívá v tom, že některá rozhodnutí v nesporných věcech nemusí být vždy změněna pouze mimořádnými opravnými prostředky, ale je možné je změnit i novým rozhodnutím ve věci.

- Apelační princip

Zatímco pro sporné řízení platí princip neúplné apelace, tedy skutečnosti nebo důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně, jsou odvolacím důvodem jen za výslovně stanovených podmínek, pro nesporné řízení, které je ovládáno zásadou úplné apelace, toto omezení neplatí.

III. Historické souvislosti

Velmi důležitým aspektem oddělení řízení je historický kontext úpravy na území České republiky, resp. na území první republiky, o čemž svědčí i inspirace při tvorbě nového občanského zákoníku. Při tvorbě se totiž značným způsobem vycházelo z vládní osnovy občanského zákoníku z roku 1937.

Za první republiky byla právní úprava soudního řízení sporného a nesporného oddělena. Sporné řízení upravoval zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních, a nesporné řízení bylo upraveno dvěma kodexy. Jednotlivá nesporná řízení, jakož i jejich hmotněprávní aspekty, upravoval tzv. nesporný patent č. 208/1854 ř.z. a procesní stránku nesporných řízení upravoval komplexně zákon č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. Tento zákon upravoval následující oblasti:

- působnost zákona,
- příslušnost soudů,
- obsazení soudů,
- vymezení účastníků řízení,
- zastoupení účastníků řízení,
- náklady nesporného řízení,
- úkony účastníků,
- řízení v prvním stupni (úprava jednání, dokazování, rozhodnutí) a
- opravné prostředky.

Pokud nebylo v zákoně č. 100/1931 Sb. ustanoveno jinak, užíla se v nesporném řízení subsidiárně ustanovení zákona o řízení sporném, ale pouze pokud šlo o ustanovení upravující strany, zmocněnce, právo chudých, řízení, ústní jednání, důkazy, usnesení a navrácení k předešlému stavu.

IV. Komparace s vybranými státy evropského prostoru

Posledním podstatným důvodem pro oddělení sporného řízení od řízení nesporného a řízení ve zvláštních věcech je zahraniční kontext úpravy ve vybraných státech evropského prostoru, resp. státech, se kterými nás pojí historické konsekvence v oblasti práva a právní vědy. Takovými státy jsou především Rakouská republika a Spolková republika Německo. Komparace s právní úpravou Slovenské republiky není relevantní, neboť v současné době je Slovenská republika na počátku legislativních prací na nové úpravě civilního řízení.

Rakouská republika

Právní úprava sporného řízení v Rakouské republice je obsažena v Občanském soudním řádu (Zivilprozessordnung - ZPO) a nesporné řízení je upraveno zvláštním zákonem o nesporném řízení (Außerstreitgesetz - AußStrG). Ust. § 1 AußStrG přitom výslovně stanoví, že „tento zákon se užije na takové věci, o nichž to stanoví zákon“. Dle § 1 odst. 3 AußStrG se všechna nesporná řízení, která jsou upravena v jiných právních předpisech, řídí obecnými

ustanoveními tohoto zákona. Samotný AußStrG pak v konkrétních ustanoveních odkazuje na ustanovení ZPO. Zejména se jedná o technické normy týkající se protokolace, výslechů, atd.

Zákon o nesporném řízení (AußStrG) upravuje například následující oblasti:

- obecná ustanovení (strany řízení, zásady řízení, rozhodnutí, odvolání, náklady řízení, výkon rozhodnutí),

- řízení ve věcech manželských,
- věci péče o nezletilé,
- řízení o osvojení,
- řízení ve věcech výživného,
- opatrovnické řízení,
- dědické řízení.

Spolková republika Německo

Německo přijalo v roce 2008 speciální zákon o nesporném řízení (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit). Tento speciální zákon o nesporném řízení přitom na mnoha místech odkazuje na přiměřené použití konkrétních ustanovení Občanského soudního řádu (Zivilprozessordnung).

Zákon o nesporném řízení upravuje například následující oblasti:

- obecná ustanovení (místní příslušnost, postoupení pro nepřislušnost, delegace, vyloučení soudců a soudních úředníků, účastníci řízení a osoby zúčastněné na řízení, podmínky řízení, zastoupení, spojení a rozdělení věcí, přerušování řízení, zpětvzetí podání, řízení v prvním stupni, rozhodnutí, předběžná opatření, opravné prostředky, náklady řízení, výkon rozhodnutí),

- postup v rodinných záležitostech (řízení ve věcech manželských, řízení o určení otcovství, řízení o osvojení, řízení v partnerských záležitostech),

- věci péče o nezletilé,
- dědické řízení,
- řízení ve věcech obchodního rejstříku,
- řízení o umístění v ústavu zdravotnické péče.

Ve Spolkové republice Německo, stejně jako v Rakouské republice, jsou řízení sporná a nesporná, popř. další zvláštní řízení, oddělena, a to formou samostatných procesních předpisů, mezi kterými je vztah subsidiarity, kdy ZPO (obdoba našeho občanského soudního řádu) je základním předpisem, k němuž je zákon upravující nesporná a jiná zvláštní řízení zákonem speciálním.

Uvedené čtyři důvody nejsou v žádném případě jedinými důvody navrhované legislativní změny; jsou to však důvody hlavní, nosné, primární, které svým způsobem oddělení řízení do samostatných procesních předpisů podmiňují. Dále je ještě celá řada důvodů sekundárních, které oddělení nepodmiňují, ale v případě rozdělení procesní úpravy do dvou zákonů hovoří v její prospěch. Jedná se především o nepřehlednost občanského soudního řádu a průtahy v řízení, které jsou do jisté míry ovlivněny nepřehledností občanského soudního řádu způsobenou úpravou sporného, nesporného a jiných typů řízení v jednom procesním kodexu.

Desítky novelizací současného občanského soudního řádu jej činí značně nepřehledným a nevyváženým, což ve svém důsledku vede ke složitosti, nepřehlednosti, kazuistice, a konečně i značnému formalismu. V rámci navrhované harmonizace dojde ke zrušení ustanovení § 175a

až § 200za občanského soudního řádu (vyjma těch ustanovení, která upravují řízení ve věcech obchodního rejstříku, která budou rušena zákonem o veřejných rejstřících) a k jejich nahrazení novou úpravou reflektující harmonizovanou úpravu soukromého práva, a to v rámci nového zákona o zvláštních řízeních soudních. Vyčleněním nesporných a jiných zvláštních řízení do samostatného zákona dojde k celkovému zpřehlednění občanského soudního řádu, když z něj současně budou odstraněna ta ustanovení, která se týkají řízení v nesporných a jiných zvláštních věcech, která jinak celistvou právní úpravu soudního řízení narušují a činí méně přehlednou. Zároveň je velmi důležité podotknout, že nehrozí situace, že by některé záležitosti týkající se nesporného a jiného zvláštního řízení zůstaly v novém právním předpisu neupraveny, neboť mezi občanským soudním řádem a zákonem o zvláštních řízeních soudních existuje vztah obecného a zvláštního; na otázky novým zákonem o zvláštních řízeních soudních neupravené se použijí příslušná ustanovení občanského soudního řádu.

Obsah a systematika zákona

Nový zákon o zvláštních řízeních soudních obsahuje taxativní výčet všech nesporných a jiných zvláštních řízení a úpravu jejich zvláštností oproti řízení spornému. Řízení výslovně tímto zákonem neupravená budou probíhat podle ustanovení o řízení ve věcech sporných. Řízení obsažená v tomto zákonu nebudou upravena komplexním způsobem, ale pokud tento zákon nestanoví jinak, použije se obdobně občanský soudní řád. Do nové právní úpravy nesporných a jiných zvláštních řízení budou rovněž včleněna ta ustanovení platného občanského soudního řádu, která se týkají výlučně těchto řízení, čímž dojde ke zpřehlednění občanského soudního řádu, z něhož budou tato ustanovení odstraněna.

Kromě řízení, která jsou jednoznačně nesporné povahy (např. řízení o některých podpůrných opatřeních, řízení ve věcech opatrovnictví člověka, řízení o povolení uzavřít manželství, řízení ve věcech osvojení atd.) nebo řízení ve zvláštních případech, bude nový zákon obsahovat také řízení, která jsou považována za sporná, ale pro která platí určité výjimky z pravidel soudního řízení sporného. Jedná se například o řízení o rozvod manželství. Tím, že toto řízení, byť svou povahou sporné, bude zařazeno do zákona o zvláštních řízeních soudních, budou všechna řízení týkající se rodinného práva (s výjimkou řízení ve věcech manželského majetkového práva a výživného mezi zletilými osobami, která probíhají čistě podle pravidel soudního řízení sporného) obsažena kompletně v jednom právním předpisu, a navíc dojde k odstranění všech výjimek z občanského soudního řádu, které se pro tato řízení uplatňují. Vedle speciální úpravy jednotlivých řízení obsažené ve zvláštní části zákona bude zákon o zvláštních řízeních soudních obsahovat rovněž obecná ustanovení společná všem řízením v zákoně upraveným.

Nový zákon o zvláštních řízeních soudních je systematicky rozvržen do tří částí. Samotná systematika zákona vychází ze systematiky nového občanského zákoníku a tuto kopíruje. Shodná systematika s novým občanským zákoníkem byla zvolena především s ohledem na koncového uživatele tak, aby byl zajištěn co největší uživatelský komfort. V případě obecné části zákona pak byla zvolena systematika institutů kopírující systematiku občanského soudního řádu. Opět zejména s ohledem na komfort při jejím užívání. Podle legislativních zvyklostí se jednotlivé části zákonů dělí na hlavy, díly a oddíly. Příbuzné nebo tématicky spjaté instituty jsou řazeny od jednodušších ke složitějším a od obecných ke zvláštním.

Zákon začíná obecnou částí, kde jsou především vymezena obecná ustanovení, která jsou všem řízením upraveným v zákoně společná. Jedná se o vymezení příslušnosti soudů, účastníků řízení, zahájení řízení, specifika průběhu řízení (průběh soudního řízení je upraven způsobem reflektujícím povahu řízení, kdy způsob úpravy počítá se subsidiárním užitím občanského soudního řádu na průběh řízení, když specifika pro nesporná a jiná zvláštní řízení jsou výslovně upravena v tomto zákoně), rozhodování, užití opravných prostředků atd.

Část druhá zákona se věnuje nesporným řízením a jiným zvláštním řízením. Část druhá je členěna do několika hlav, které upravují řízení shodné problematiky.

- Hlava I. upravuje řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob. Hlava je dále členěna na jednotlivé díly a oddíly, které upravují druhově stejná řízení. Převážnou většinu řízení bude možné převzít z úpravy, která byla v občanském soudním řádu, s tím, že bude nutné změnit terminologii tak, aby příslušná ustanovení byla procesní reflexí hmotného práva – nového občanského zákoníku, a popřípadě změnit ustanovení, která v praxi přinášejí potíže.

- Hlava II. upravuje řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob a ve věcech svěřenského fondu. Vzhledem k tomu, že řízení ve věcech obchodního rejstříku, které bylo obsaženo v občanském soudním řádu, bude upraveno ve speciálním rejstříkovém zákonu, a s ohledem na to, že i statut veřejné prospěšnosti u právnických osob bude obsažen ve speciálním právním předpisu, je nutné v rozsahu tohoto zákona o zvláštních řízeních soudních upravit pouze řízení o některých otázkách právnických osob, která jsou oproti úpravě v občanském soudním řádu podstatně zpřehledněna tak, že jsou upravena více obecně, než byla dosud. Nově bylo doplněno řízení ve věcech svěřenského fondu, které reaguje na nový institut svěřenského fondu v novém občanském zákoníku.

- Hlava III. upravuje komplexně řízení o pozůstalosti, a to včetně likvidace dědictví. Ve vazbě na dědické právo hmotné bylo zapotřebí zohlednit znovuzavedení klasické právní terminologie, k níž náleží především právní pojem „pozůstalost“ jako obecný výraz pro majetková práva zůstavitele. V tomto směru bylo tedy zapotřebí změnit dosavadní označení řízení o dědictví na řízení o pozůstalosti. Svůj odraz v pozůstalostním právu procesním by mělo nalézt znovuzavedení institutu dědických smluv, institutu odkazů a odkazovníků, náhradníků, dědické přihlášky apod. To se projeví již v okruhu účastníků řízení o pozůstalosti, při úpravě práv dědiců přihlášených s výhradou soupisu a podobně. Nově tak soud bude muset zjišťovat, zda zůstavitel část pozůstalosti neodkázal, následně bude soud zjišťovat, zda nebyla uzavřena dědická smlouva, a až poté bude soud zkoumat existenci a případný obsah závěti. Teprve poté, co soud zjistí všechny výše uvedené skutečnosti a ani jedna z těchto situací nenastane, bude připadat v úvahu rozhodování o dědictví ze zákona. Základním smyslem nové úpravy je požadavek, aby řízení o pozůstalosti lépe vyhovovalo současným potřebám občanů. Podrobnější úpravu bude vyžadovat např. postavení správců dědictví tak, aby bylo možno pohotověji řešit situace vzniklé po úmrtí podnikatelů a lépe tak zajistit plynulý chod jejich podniků. Zvláštností úpravy řízení o pozůstalosti bude i nadále skutečnost, že tato úprava zasahuje i do obecné části upravující úkony soudu vymezením role notářů jako soudních komisařů.

- Hlava IV. upravuje nesporná a jiná zvláštní řízení, která se tematicky nevešla do žádné z předchozích hlav.

- Hlava V. návrhu zákona upravuje řízení ve věcech rodinněprávních. V této hlavě jsou upravena všechna řízení týkající se rodinného práva (s výjimkou řízení ve věcech manželského majetkového práva a výživného mezi zletilými osobami, která probíhají čistě podle pravidel soudního řízení sporného).

Část třetí návrhu zákona potom logicky upravuje závěrečná ustanovení a účinnost, které je navrhována k 1. lednu 2014 tak, aby zákon o zvláštních řízeních soudních vstoupil v účinnost společně s občanským zákoníkem, zákonem o obchodních korporacích a zákonem o mezinárodním právu soukromém.

V rámci obecné části důvodové zprávy je ještě vhodné stručně popsat promítnutí konkrétních věcných změn hmotněprávní úpravy, které představuje rozsáhlou projekci nových právních institutů, dále terminologické změny, které je potřeba do nového zákona o

zvláštních řízeních soudních promítnout, a stručně zmínit jednotlivá řízení, která jsou v novém zákonu upravena.

I. Věcné změny

Mezi nové instituty, které v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku vyžadují procesní reflexi, patří:

- 1) podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat,
- 2) nezvěstnost,
- 3) zásah do integrity,
- 4) svěřenský fond.

1) Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat

Dosavadní právní úprava zná ve vztahu k osobám stíženým duševní poruchou pouze omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům. Taková opatření jsou však mnohdy nepřiměřená a nezohledňují možnosti přiměřených přístupů k osobám postiženým duševní poruchou tak, aby se ani jim nebránilo v uplatňování jejich práv a umožnilo se jim zapojení do společenského života. Platná právní úprava nezohledňuje rozdílnost jednotlivých situací, které život přináší, a bere v úvahu jen případy, kdy člověk není pro duševní poruchu schopen právně jednat buď v některých případech, nebo vůbec, a osoby se zdravotním postižením v mírnějším stupni ponechává zcela bez ochrany.

Nový občanský zákoník tak po vzoru dalších evropských států zavedl do českého právního řádu další opatření využitelná pro osoby stížené duševní poruchou, která jsou oproti v současnosti jedině možným opatřením mírnější. Podle nového občanského zákoníku mohou zletilé osoby s narušenou schopností právně jednat využít následujících podpůrných opatření:

- předběžné prohlášení,
- nápomoc při rozhodování,
- zastoupení členem domácnosti,
- omezení svéprávnosti.

Předběžné prohlášení

Institut předběžného prohlášení je opatření preventivní povahy, jehož účelem je umožnit člověku, zejména za situace, kdy u sebe pozoruje postupné rozvíjení duševní poruchy (např. Alzheimerovu nemoc, demenci), projevit závazně vůli pro případ, že posléze nebude schopen spravovat vlastní záležitosti. Jedná se zejména o možnost projevit závazně vůli, jak mají být nadále jeho záležitosti spravovány a kdo je má spravovat jako jeho opatrovník. Soud má pak rozhodovat v případech, kdy jsou účinky předběžného prohlášení vázány na podmínku, nebo na podstatnou změnu okolností, kdy je dána pravomoc soudu učiněné prohlášení zrušit nebo změnit v případě, že by člověk prohlášený za takových změněných okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem.

Nápomoc při rozhodování

Platný právní stav vychází z pojetí umožňujícího při postižení člověka duševní poruchou podlamující jeho schopnost samostatně právně jednat jen systém náhradního rozhodování, kdy opatrovník rozhoduje o člověku namísto něho. Nový občanský zákoník zavádí institut podpory při rozhodování, který spočívá v tom, že podpůrce se účastní právních jednání jiné

osoby (podporovaného), aniž by bylo nutné zasahovat do svéprávnosti podporovaného. Podpůrce tudíž na rozdíl od opatrovníka nejedná namísto osoby se zdravotním postižením, ale jedná společně s ní. Smlouva o nápomoci uzavřená mezi podpůrcem a podporovaným vyžaduje ke své účinnosti schválení soudem.

Zastoupení členem domácnosti

Institut zastoupení členem domácnosti spočívá v tom, že zletilého, kterému duševní porucha brání samostatně právně jednat, bude v obvyklých záležitostech odpovídajících jeho životním poměrům zastupovat člen jeho domácnosti. Jelikož podle nového občanského zákoníku je ke vzniku zastoupení členem domácnosti potřeba schválení soudu, je nezbytné takové řízení do nového zákona o zvláštních řízeních soudních promítnout.

Omezení svéprávnosti

Platná právní úprava umožňuje, aby soud osobě s duševní poruchou buď omezil způsobilost k právním úkonům, nebo ji této způsobilosti zcela zbavil. Nový občanský zákoník opouští koncept zbavení způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti) a ponechává soudu možnost svéprávnost člověka pouze omezit. Podle nové právní úpravy lze přitom k omezení svéprávnosti přistoupit jen tehdy, nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření (nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti). Omezení svéprávnosti je nově pojato jako dočasné. Je-li svéprávnost omezena v souvislosti s určitou záležitostí, pak může být omezena jen na dobu nutnou pro její vyřízení. Je-li svéprávnost omezena vymezením okruhu právních jednání, k nimž člověk není způsobilý, může se tak stát rovněž na určitou dobu, nanejvýš na tři roky, s tím, že bude-li v této době zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, budou právní účinky původního rozhodnutí trvat i po dobu tohoto řízení, nanejvýš však po dobu jednoho roku. Omezit svéprávnost člověka, a stejně tak navrátit svéprávnost, může pouze soud.

2) Nezvěstnost

Platná právní úprava zná pouze řízení o prohlášení za mrtvého. Nový občanský zákoník pamatuje na případy, kdy člověk opustí své bydliště a nejsou o něm zprávy, kde se nalézá, a přitom nejsou důvody pochybovat, že je stále naživu. Nový občanský zákoník tak zavádí institut prohlášení za nezvěstného. Vzhledem k tomu, že prohlásit člověka za nezvěstného může jen soud, je potřeba nově upravit soudní řízení o prohlášení člověka za nezvěstného.

3) Zásah do integrity

Nový občanský zákoník upravuje právo na duševní a tělesnou integritu a otázky spojené se zásahem do integrity. Počítá s tím, že se zásahem do integrity bude třeba souhlasu především toho, jehož se zásah týká. V určitých případech bude však nezbytná ingerence soudu, a právě tyto případy vyžadují procesní reflexi. Jedná se o případy, kdy se názor nezletilého staršího čtrnácti let střetne ze závažných důvodů s názorem jeho zákonného zástupce, nebo má-li být zasaženo do integrity zletilé osoby, která je sice nesvéprávná, ale přesto schopna úsudku. Kromě těchto případů váže nový občanský zákoník na souhlas soudu provedení zákroků se závažnými trvalými a nevratnými následky nebo zákroků, které provází vážné nebezpečí (např. amputace končetiny).

4) Svěřenský fond

Nový občanský zákoník nově upravuje případy, kdy někdo (správce) spravuje majetek, který není jeho, ve prospěch jiné osoby (beneficienta) – správa cizího majetku. Předmětem správy nejsou jen aktiva, ale i pasiva, tj. dluhy. Správce je zvláštním zástupcem vlastníka spravovaných věcí, měl by tudíž jednat převážně osobně.

Zvláštním druhem správy cizího majetku je svěrenský fond. Inspirací pro jeho zavedení byly zahraniční právní řády, kde se osvědčil (např. Québec). Podstata svěrenského fondu spočívá v tom, že jeho zakladatel vyčlení ze svého majetku určitou část a svěří ji správci, který majetek spravuje ve prospěch určité osoby (obmyšleného) či za konkrétním účelem.

Základním znakem tohoto institutu je, že vyčleněný majetek přestává být vlastnictvím zakladatele, stává se samostatnou množinou, která není ani vlastnictvím správce, ani obmyšleného. Vyčleněný majetek nemá tudíž žádného vlastníka. Správce je však oprávněn ke svěrenému majetku vykonávat práva, která přísluší vlastníkovi. Skutečnost, že správce nenabývá svěrený majetek do vlastnictví, je důležitá z toho hlediska, že nemůže být použit na úhradu dluhů správce v případě jeho insolvence. Již založený svěrenský fond může být v průběhu jeho trvání dále doplňován – i jinými osobami.

Výše uvedené hmotněprávní postavení svěrenského fondu vyžaduje procesní reflexi, a to především z důvodů vymezení účastníků řízení a skutečnosti, že svěrenský fond nemá právní osobnost.

II. Terminologické změny

Mezi terminologické změny, které rekonstrukce soukromého práva přinesla, patří změna názvosloví. Nový občanský zákoník a zákon o obchodních korporacích zavedly například následující změnu pojmů, které je potřeba v novém procesním předpisu používat:

- právní osobnost – namísto dříve používaného termínu způsobilost k právům a povinnostem,
- svéprávnost – namísto dřívějšího pojmu způsobilost k právním úkonům,
- právní jednání – namísto dřívějšího pojmu právní úkon,
- pozůstalost jako souhrnný pojem pro dědictví a odkaz (nový občanský zákoník opět do českého právního řádu zavedl institut odkazu – viz níže),
- obchodní korporace jako souhrnný pojem pro obchodní společnosti a družstva,
- veřejný rejstřík právnických osob jako souhrnný pojem pro v platných právních předpisech používané pojmy obchodní rejstřík, nadační rejstřík a rejstřík obecně prospěšných společností.

III. Výčet řízení obsažených v zákonu o zvláštních řízeních soudních

Novou soukromoprávní úpravou zavedené instituty a změna pojmosloví si vyžádaly jednak změnu právní úpravy některých stávajících řízení obsažených v platném občanském soudním řádu, a jednak zavedení procesních pravidel pro několik zcela nových řízení, s nimiž nový občanský zákoník počítá. Všechna řízení jsou přitom v novém zákonu o zvláštních řízeních soudních řazena systematicky podle úpravy v novém občanském zákoníku.

Řízení, na něž se nový zákon bude vztahovat, jsou v níže uvedeném výčtu řazena podle toho, zda již platný občanský soudní řád obsahuje jejich právní úpravu, nebo nikoli. V první skupině jsou uvedena ta řízení, která jsou uceleně upravena již v platném občanském soudním řádu (v hlavě páté třetí části) a v novém zákonu o zvláštních řízeních soudních dochází k promítnutí věcných nebo terminologických změn, anebo pouze ke zpřehlednění dosavadní právní úpravy. Ve druhé skupině jsou pak uvedena řízení, která občanský soudní řád buď vůbec nezná, anebo jim nevyčleňuje speciální ucelenou právní úpravu, a která jsou novým občanským zákoníkem předvídána.

1) Řízení převzatá z občanského soudního řádu

- Řízení o svéprávnosti

Podle platného občanského soudního řádu se v souladu s dosavadní hmotněprávní terminologií jedná o řízení o způsobilosti k právním úkonům. Soud přitom může rozhodnout o zbavení, omezení nebo vrácení způsobilosti k právním úkonům.

Jelikož nový občanský zákoník pojem „způsobilost k právním úkonům“ nahrazuje pojmem „svéprávnost“, je potřeba tuto terminologickou změnu promítnout rovněž do zákona o zvláštních řízeních soudních a řízení o způsobilosti k právním úkonům nově nazývat řízením o svéprávnosti. Nadto v souladu s novým hmotným právem bude soud napříště v rámci řízení o svéprávnosti rozhodovat pouze o omezení nebo vrácení svéprávnosti.

➤ Řízení ve věcech opatrovnických

Platný občanský soudní řád toto řízení nazývá řízením opatrovnickým. Zákon o zvláštních řízeních soudních řadí řízení ve věcech opatrovnických mezi řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob do dílu nazvaného Řízení o podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti.

➤ Řízení o prohlášení člověka za mrtvého

Podle platné právní úpravy se takové řízení nazývá řízením o prohlášení za mrtvého. Nový zákon o zvláštních řízeních soudních reflektuje terminologii nového občanského zákoníku, který často, hovoří-li o lidské bytosti, používá pojem „člověk“, a proto používá také slovní spojení prohlášení „člověka za mrtvého“.

➤ Řízení o určení data smrti

Zákon o zvláštních řízeních soudních ze současného řízení o určení data narození nebo úmrtí vyděluje určení data narození nezletilého dítěte, které upravuje v rámci řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Nadto tento nový zákon po vzoru nového občanského zákoníku nahrazuje pojem „úmrtí“ pojmem „smrt“. Řízení o určení data smrti pak nově zařazuje vedle zcela nového řízení o prohlášení člověka za nezvěstného a řízení o prohlášení člověka za mrtvého do dílu nazvaného řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti.

➤ Řízení ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče

Toto řízení zná pod názvem „řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče“ již platná právní úprava. V rámci tohoto řízení nově dochází k výslovné úpravě řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb.

➤ Řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob

Podle současné terminologie řízení o některých otázkách obchodních společností, družstev a jiných právnických osob.

➤ Řízení o pozůstalosti

Podle současné terminologie se jedná o řízení o dědictví. Z hmotným právem nově nastoleného rozlišování pojmů pozůstalost a dědictví plyne potřeba přenesení této terminologické změny do zákona o zvláštních řízeních soudních. Pozůstalost je pojata jako jmění zůstavitele k okamžiku zůstavitelovy smrti, resp. jako ta jeho část, která je způsobilá přejít na dědice jako na právního nástupce, zatímco dědictví je to z pozůstalosti, co skutečně připadá jako jmění osobě, která je dědicem. Pojem dědictví je tedy potřeba v novém procesním předpisu nahradit pojmem pozůstalost a řízení o dědictví nově nazývat řízením o pozůstalosti.

S tím souvisí další změna oproti platné právní úpravě, kterou je návrat k institutu odkazu. Nový občanský zákoník rozlišuje mezi dědictvím a odkazem, jakožto i mezi dědicem a

odkazovníkem. Dědicem je osoba, které náleží dědictví, tj. celá pozůstalost nebo podíl na ní. Naproti tomu odkazovníkem je ten, komu zůstavitel zůstavil jen jednotlivou věc, případně několik věcí určitého druhu. Druhý zásadní rozdíl mezi dědictvím a odkazem tkví v tom, že nabytí dědictví potvrzuje dědici soud, zatímco právo na odkaz uplatňuje odkazovník vůči dědici bez soudní ingerence přímo. Odkazem tedy zůstavitel zřizuje odkazovníku pohledávku vůči dědici (popř. vůči jinému odkazovníkovi) na vydání věci, popř. na zřízení práva. Rozlišení mezi instituty dědictví a odkazu, pro které je používán souhrnný pojem „pozůstalost“, je potřeba promítnout do právní úpravy řízení o pozůstalosti.

Mezi instituty zavedenými novým občanským zákoníkem, které vyžadují procesně právní reflexi, patří dále například závěra pozůstalosti, tedy opatření zajišťující pozůstalost, které učiní soud ze zákonem stanovených důvodů (např. nesvéprávnost některého z dědiců), nebo odloučení pozůstalosti, kdy soud na návrh věřitele, který má obavu z předlužení dědice, rozhodne o odloučení pozůstalosti od jmění tohoto dědice. Oproti dosavadní procesně právní úpravě si rozsáhlejší úpravu vyžádá postup při likvidaci pozůstalosti.

➤ Řízení o úschovách

Řízení o úschovách je známo již platnému občanskému soudnímu řádu a zákon o zvláštních řízeních soudních ho přejímá a zpřehledňuje.

➤ Řízení o umoření listin

Řízení o umoření listin je také obsaženo již v platném občanském soudním řádu a rovněž je do nového zákona převzato bez věcných změn.

➤ Řízení ve věcech kapitálového trhu

V řízení ve věcech kapitálového trhu také nedochází k zásadním věcným změnám oproti úpravě obsažené v platném občanském soudním řádu, toto řízení však bylo upraveno po terminologické a systematické stránce.

➤ Řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže

V úpravě tohoto řízení, které je obsaženo již v platném občanském soudním řádu, nedochází k věcným změnám, ale dochází ke změnám systematickým.

➤ Řízení o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory k seznámení se s obsahem listin

Toto řízení je rovněž bez věcných změn převzato z platného občanského soudního řádu a dochází k jeho úpravě po systematické stránce.

➤ Řízení o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva

Toto řízení je také bez věcných změn převzato z platného občanského soudního řádu, dochází pouze k jeho systematické úpravě.

➤ Řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců, voleb zástupců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a voleb členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti

V tomto řízení, které je pod stejným názvem obsaženo již v platném občanském soudním řádu, dochází nikoli k věcným, ale jen k systematickým změnám.

➤ Řízení o soudním prodeji zástavy

Právní úprava tohoto řízení, jehož název zná již platný občanský soudní řád, je v novém zákonu o zvláštních řízeních soudních přehlednější. Jinak je nová právní úprava bez věcných změn.

- Řízení o povolení uzavřít manželství

Název tohoto řízení - řízení o povolení uzavřít manželství - používá již platný občanský soudní řád.

- Řízení ve věcech osvojení

Platná právní úprava toto řízení nazývá řízením o osvojení. Zákon o zvláštních řízeních soudních přitom jednotně řízení ve věcech osvojení nově rozděluje na řízení ve věcech osvojení nezletilého a řízení o osvojení zletilého.

- Péče soudu o nezletilé

Novou právní úpravou dochází k tomu, že mezi ustanovení o péči soudu o nezletilé je zařazena právní úprava předběžného opatření, které je v současném občanském soudním řádu upraveno ustanovením § 76a, a rovněž právní úprava řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí, která je v současnosti upravena jako zvláštní řízení v § 193a a násl. občanského soudního řádu. Nový zákon o zvláštních řízeních soudních pak obsahuje rovněž zvláštní ustanovení o výkonu rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé a ve věcech výživného.

2) Nová řízení

- Řízení o některých podpůrných opatřeních

Nový občanský zákoník zavádí instituty předběžného prohlášení, nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti a v souvislosti s nimi předpokládá určitou ingerenci soudu (viz výše).

- Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného

Platný občanský soudní řád zná pouze řízení o prohlášení za mrtvého. Vzhledem k tomu, že se nový občanský zákoník věnuje institutu nezvěstnosti a prohlášení člověka za nezvěstného, je potřeba tuto novou právní úpravu promítnout do právní úpravy civilního procesu.

- Řízení o přivolení k zásahu do integrity

Zařazení tohoto zvláštního nesporného řízení do taxativního výčtu řízení upravených zákonem o zvláštních řízeních soudních si vyžádala úprava práva na duševní a tělesnou integritu a zásahu do integrity obsažená v novém občanském zákoníku.

- Řízení ve věcech svěrenského fondu

Nový občanský zákoník zavádí institut svěrenského fondu (viz výše). Zavedení tohoto institutu vyžaduje procesní reflexi, a to především z důvodů vymezení účastníků řízení a skutečnosti, že svěrenský fond nemá právní osobnost.

- Řízení ve statusových věcech manželských

Mezi tato řízení zákon o zvláštních řízeních soudních řadí řízení, zda tu manželství je či není (zdánlivé manželství), řízení o neplatnost manželství a řízení o rozvod manželství. Platný občanský soudní řád existenci těchto řízení sice uznává tím, že se o nich na několika místech zmiňuje, avšak nevěnuje jim samostatnou právní úpravu.

- Řízení ve statusových věcech partnerských

Výčet těchto řízení je obdobný výčtu řízení ve statusových věcech manželských, jejichž právní úprava se pro řízení ve statusových věcech partnerských použije přiměřeně.

➤ **Řízení o určení a popření rodičovství**

V rámci tohoto řízení je upraveno určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, které je v platném občanském soudním řádu upraveno v § 73 v rámci předběžných řízení, dále řízení o určení a popření otcovství, s nímž platná právní úprava počítá, ale neobsahuje jeho zvláštní ucelenější úpravu, a řízení o určení a popření mateřství.

b) Zhodnocení navrhované právní úpravy ve vztahu k rovnosti mužů a žen

Navrhovaná právní úprava nemá bezprostřední ani sekundární dopady na rovnost mužů a žen a nevede k diskriminaci jednoho z pohlaví, neboť nijak nerozlišuje, ani nezvýhodňuje jedno z pohlaví a nestanoví pro něj odlišné podmínky. Navržená úprava má zcela stejné dopady na muže i na ženy. Účastníci soudního řízení jsou si vždy rovni bez ohledu na pohlaví a předkládaný návrh zákona na této ústavní zásadě nic nemění.

Nadto soud nově odstraňuje nerovnováhu, která vznikala v občanském soudním řízení, které upravovalo pouze otázku určení otcovství. Zejména vzhledem k pokroku medicíny i situaci týkající se cizinců pobývajících na území České republiky, je třeba nově reflektovat, že se vyskytují řízení o určení mateřství. Nově je tedy v návrhu zákona tato skutečnost reflektována tak, že zákon již dále nebude tato řízení bezdůvodně rozlišovat a bude nadále upraveno jednotné řízení o určení rodičovství.

c) Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky, zhodnocení slučitelnosti navrhované právní úpravy s předpisy Evropské unie a zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána

I. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky

Navrhovaná právní úprava je plně v souladu s ústavním pořádkem České republiky. Podle čl. 4 Ústavy ČR jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci. Ústavně garantované právo na soudní a jinou právní ochranu je zakotveno v hlavě páté Listiny základních práv a svobod (vyhlášena pod č. 2/1993 Sb.), která je nedílnou součástí ústavního pořádku České republiky. Předložený návrh posiluje ochranu subjektivních práv v civilním soudnictví. Navrhovaná právní úprava má především posílit ochranu práva na nedotknutelnost osoby (čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a práva na osobní svobodu (čl. 8 Listiny základních práv a svobod, především pak čl. 8 odst. 6 Listiny základních práva a svobod).

II. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s právem EU

Návrh není v rozporu se závazky vyplývajícími pro Českou republiku z členství v Evropské unii, zejména se Smlouvou o přistoupení České republiky k Evropské unii, nebo s judikaturou Soudního dvora Evropské unie. Předkládaná právní úprava především posiluje níže uvedená práva zakotvená v Listině základních práv Evropské unie:

- čl. 3 Listiny základních práv Evropské unie, který upravuje právo na nedotknutelnost lidské osobnosti,
- čl. 6 Listiny základních práv Evropské unie, který upravuje právo na svobodu a bezpečnost,
- čl. 24 Listiny základních práv Evropské unie, který upravuje práva dítěte, a

- čl. 47 Listiny základních práv Evropské unie, který upravuje právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces.

III. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána

Navrhovaná právní úprava je plně v souladu s vyhlášenými mezinárodními smlouvami, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jakož i s obecně uznávanými a dodržovanými zásadami mezinárodního práva. Předložený návrh zákona mimo jiné posiluje práva dětí jako účastníků řízení zakotvená v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí a v Úmluvě o právech dítěte, a základní lidská práva zakotvená v čl. 5 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášené pod č. 209/1992 Sb., ve světle judikatury Evropského soudu pro Lidská práva, a to mimo jiné jeho rozhodnutí ve věci Ťupa proti České republice, č. 39822/07, ze dne 26. května 2011, a ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05, ze dne 27. března 2008.

d) Předpokládaný finanční a hospodářský dosah navrhované právní úpravy na státní rozpočet, ostatní veřejné rozpočty, na podnikatelské prostředí České republiky, dále sociální dopady, včetně dopadů na specifické skupiny obyvatel, zejména osoby sociálně slabé, osoby se zdravotním postižením a národnostní menšiny, a dopady na životní prostředí

V souvislosti s přijetím navrhované úpravy se nepředpokládají zvýšené požadavky na státní rozpočet, ostatní veřejné rozpočty nebo na podnikatelské prostředí České republiky. Hlavním důvodem předkládaného návrhu zákona je harmonizace civilního soudního řízení s novým občanským zákoníkem, přičemž s navýšením počtu soudců ani administrativy se nepočítá, neboť s ohledem na navrhované změny by to nemělo být nutné. Návrh zákona dále nepředpokládá sociální dopady, včetně dopadů na specifické skupiny obyvatel, zejména osoby sociálně slabé, osoby se zdravotním postižením a národnostní menšiny, a dopady na životní prostředí.

Naopak se předpokládá pozitivní dopad na státní rozpočet z důvodů:

- Koncepčních změn v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče; díky této koncepční změně se bude o lidech v bezprostředním ohrožení života rozhodovat ve zjednodušeném soudním řízení, které je mnohem méně nákladnější, než dosavadní řízení upravené v občanském soudním řádu (v podrobnostech ve zvláštní části důvodové zprávy).

- Spojení opatrovnického řízení v případě, kdy je fyzické osobě omezena svéprávnost. Dosavadní právní úprava nedůvodně požaduje, aby tato řízení na sebe časově navazovala, ačkoliv by o jejich předmětu mělo být rozhodnuto v jeden okamžik. Navrhovanou právní úpravou bude docíleno toho, že o ustanovování opatrovníka bude rozhodováno současně s omezením svéprávnosti. Touto změnou dojde ke zvýšení ochrany práv osob, kterým je omezena svéprávnost. Tím současně dojde ke zefektivnění soudního řízení a k pozitivním sekundárním dopadům na státní rozpočet, neboť v současné době probíhalo rozhodování zbytečně ve dvou na sebe navazujících řízeních.

- V rámci navržené harmonizace dojde k tomu, že občanský soudní řád bude koncipován jako předpis pro sporná řízení a zákon o zvláštních řízeních soudních pro nesporná a jiná zvláštní řízení. Z uvedeného důvodu dojde k výraznějšímu zpřehlednění a celkové efektivitě soudního řízení, což by mělo ovlivnit i délku soudního řízení, a tím by sekundárně mělo dojít k eliminaci průtahů v soudním řízení. Od roku 2007 je každoročně podáváno okolo 1 400 žádostí o náhradu škody v souvislosti s nepřiměřenou délkou řízení. Celkově mimosoudně vyplacená náhrada škody v souvislosti s nepřiměřenou délkou řízení dosáhla v roce 2010

částky téměř 41 mil. Kč, v roce 2011 více jak 52 mil. Kč a za první pololetí roku 2012 téměř 37 mil. Kč. Z uvedených statistických údajů je zřejmé, že náklady každoročně narůstají o více než 10 mil. Kč. Dále je velmi důležitá skutečnost, že se jedná o částku, která je vyplácena mimosoudně, nejsou v ní tedy zahrnuty částky, které jsou vysouzeny v případných soudních sporech.

Hodnocení dopadů regulace podle obecných zásad (RIA)

Hodnocení dopadů regulace podle Obecných zásad pro hodnocení dopadů regulace (RIA) nebylo k tomuto návrhu zákona prováděno, a to na základě rozhodnutí vlády č. 941 ze dne 14. 12. 2011, kterým vláda schválila Plán legislativních prací vlády na rok 2012.

II. Zvláštní část

1 Obecná část

K § 1:

Ustanovení vymezuje základní normy, na které se zákon bude vztahovat, a vztah navrhované úpravy k jiným procesním předpisům.

Zákon o zvláštních řízeních soudních se bude týkat pouze těch řízení, která jsou taxativně vymezena ve zvláštní části tohoto zákona. Pokud zvláštní část úpravu tohoto řízení neobsahuje, nelze zákon o zvláštních řízeních soudních použít. Při aplikaci tohoto zákona se tak nebude zkoumat věcný charakter daného soudního řízení, teda zda je svou povahou např. řízení nesporné, nebo zda soudní řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací či nikoliv.

Rozhodujícím a jednoznačným kritériem zůstane pouze hledisko, zda konkrétní typ soudního řízení je obsažen ve zvláštní části tohoto zákona či nikoliv. Takové kritérium by mělo výrazně usnadnit pozici jak účastníkům řízení, tak by mělo v počáteční fázi procesu odstranit pochybnosti, zda soud má postupovat podle obecných předpisů o soudním řízení (občanský soudní řád) nebo podle tohoto zákona.

Nebyla proto zvolena metoda regulace, kdy rozhodující by byl právě charakter daného soudního řízení, neboť tato metoda by přinášela aplikační obtíže a nejasnosti, zda u konkrétního typu řízení převažuje jeho charakter řízení sporného či jiného.

V případě, že po nabytí účinnosti tohoto zákona vznikne potřeba, aby nějaké řízení bylo podrobeno režimu zákona o zvláštních řízeních soudních, bude muset tento budoucí zvláštní zákon výslovně na úpravu tohoto zákona odkázat. V opačném případě bude platit úprava daná občanským soudním řádem.

V odstavcích 2 a 3 je upraven vztah tohoto zákona k obecným předpisům procesním, de lege lata k občanskému soudnímu řádu.

V odstavci 2 se navrhuje, aby vztah zákona o zvláštních řízeních soudních a občanského soudního řádu byl založen na principu obecné subsidiarity, kdy na věci, které nejsou v zákonu o zvláštních řízeních soudních vůbec upraveny, se použije beze zbytku dosavadní úprava z občanského soudního řádu. Jedná se o stejnou úpravu vztahu obecného procesního a zvláštního předpisu, jaká byla již dříve zvolena ve vztahu k soudnímu řádu správnímu nebo k exekučnímu řádu. Bezvýjimečně tak budou aplikovatelná ustanovení např. o vyloučení soudců a soudních zaměstnanců, vymezení, postavení účastníků, zastupování účastníků, doručování, formální náležitosti rozhodnutí atd.

Naproti tomu odstavec 3 představuje tzv. zbytkovou subsidiaritu, kdy ustanovení, která jsou normována v zákoně o zvláštních řízeních soudních, stojí v zásadě vedle úpravy obsažené v občanském soudním řádu a doplňují ji. Jedná o takové případy, kdy daný procesní institut je komplexně upraven v občanském soudním řádu a úprava v zákonu o zvláštních řízeních soudních doplňuje výjimky či další procesní podmínky, které jsou specifické právě pro řízení obsažená v tomto zákoně. Typickým příkladem budiž úprava odvolacího řízení, resp. úprava, ve kterých případech je odvolání nepřipustné. Stanoví-li tak § 202 občanského soudního řádu taxativně typy rozhodnutí, proti kterým není odvolání přípustné, doplňuje vedle toho zákon o zvláštních řízeních soudních další důvody stojící vedle obecné úpravy dané občanským soudním řádem, kdy nebude odvolání přípustné.

Ustanovení odstavce 3 tak představuje specifické interpretační pravidlo, které má zabránit tomu, aby důvody pro nepřipustnost odvolání byly ve světle odstavce 2 vnímány jako důvody zvláštní (*lex specialis*), které vylučují použití obecné úpravy.

Totéž platí např. i pro zastavení řízení, kdy soud rozhodující v režimu zákona o zvláštních řízeních soudních může odvolací řízení zastavit i z jiných důvodů daných v občanském soudním řádu a ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních nepředstavuje jediný a výlučný důvod pro zastavení řízení.

Stejně tak je zřejmé, že druhá a třetí definice účastníků, které platí pro nesporné řízení, z povahy věci vylučují aplikaci § 91 (společenství účastníků), § 91a (hlavní intervence), § 93 (vedlejší účastenství), § 92 odst. 1 (přistoupení účastníka) a § 92 odst. 2 (záměna účastníka) občanského soudního řádu.

Vedle případů, kdy se v určité situaci použije pouze občanský soudní řád nebo kdy se použijí oba právní předpisy (občanský soudní řád i zákon o zvláštních řízeních soudních), představují třetí skupinu případy, kdy se občanský soudní řád nepoužije vůbec a použije se pouze úprava obsažená v zákonu o zvláštních řízeních soudních. Jedná se o případy, kdy zákon o zvláštních řízeních soudních upravuje institut, který v občanském soudním řádu není vůbec upraven a který je komplexním způsobem upraven v zákonu o zvláštních řízeních soudních (např. jiný soudní rok).

Navrhovaná úprava dále přebírá výčet výjimek, které v dosavadní verzi občanského soudního řádu byly normovány jako specifikum pro řízení podle části třetí hlavy páté, a sjednocuje je do obecné části tohoto zákona. Z principu zbytkové subsidiarity jsou učiněny výjimky v těch případech, kdy tento zákon výslovně aplikaci procesní normy o sporných řízeních soudních vylučuje. Jedná se tak např. o definice účastníků řízení nebo ustanovení, podle něhož soud v řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních nevede přípravné řízení.

K § 2:

Jelikož tento zákon upravuje pouze řízení, která jsou v něm uvedena, je v paragrafu 2 výslovně uvedeno, která řízení to jsou. Ustanovení by mělo přispět ke snadnější orientaci a uživatelskému komfortu.

K § 3:

Ustanovení upravuje věcnou příslušnost soudu. K vedení řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních je v zásadě příslušný okresní soud, příslušnost krajského soudu je zavedena v pěti typech řízení.

Pro řízení podle odstavce 2 písm. a) tohoto ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních byla zvolena zobecňující definice (statusové věci právnických osob), která

sjednocuje úpravu dosavadního § 9 odst. 3 písm. a) až f), v) a w) občanského soudního řádu. Věci týkající se přeměn právnických osob se budou řešit podle zákona o zvláštních řízeních soudních, půjde-li o statusové věci přeměn.

Odstavec 2 písm. c) tohoto ustanovení odpovídá dosavadní úpravě § 9 odst. 3 písm. s) občanského soudního řádu, úprava odstavce 2 písm. d) odpovídá řízení upravenému v současné době v § 200h občanského soudního řádu a navrhovaná úprava odstavce 2 písm. e) je doposud obsažena v § 200j a násl. a § 200n občanského soudního řádu.

K § 4:

Vymezení místní příslušnosti je definováno v tomto ustanovení jako zbytkové. Tato úprava tak přichází do úvahy jen tam, kde zvláštní část zákona o zvláštních řízeních soudních nestanoví zvláštní (výlučnou) místní příslušnost. Nebudou-li proto existovat speciální ustanovení pro určení místně příslušného soudu, bude jím obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná.

Výslovně se pak určuje obecný soud nesvéprávného nezletilého, který je založen primárně dohodou rodičů o jeho bydlišti nebo rozhodnutím soudu, popř. na jiných rozhodujících skutečnostech.

K § 5:

Ve vyjmenovaných typech řízení (péče soudu o nezletilé, opatrovnické věci a řízení o svéprávnosti) je dána možnost soudu přenést svoji příslušnost, je-li to v zájmu nezletilého, opatrovance nebo toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Úprava obsahově koresponduje v dosavadním § 177 odst. 2 občanského soudního řádu. Ustanovení nebrání tomu, aby soud v řízeních podle zákona o zvláštních řízeních soudních postupoval i podle § 12 odst. 2 občanského soudního řádu.

K § 6:

Účastníci řízení se definují shodně, jak je doposud pro účely nesporných řízení definoval § 94 odst. 1 a 2 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Ustanovení přebírá tzv. druhou a třetí definici účastenství. Okruh účastníků je tak taxativně vymezen zákonem (druhá definice) nebo zájmem účastníka (třetí definice). Vedle nich je účastníkem řízení vždy i navrhovatel. Jeho účast však nemusí trvat celé řízení, zpravidla se účastní řízení do té doby, dokud trvají skutečnosti, z nichž se dovozuje věcná legitimace k podání návrhu (Drápal, Občanský soudní řád, s. 611).

K § 7

Toto ustanovení procesně reaguje na změnu vymezení účastenství – přibrání účastníka nebo ukončení jeho účastenství. Reaguje se tak na procesní situace, kdy má být v řízení rozhodováno o právech či povinnostech toho, s kým doposud jednáno nebylo nebo naopak, kdy je jednáno s někým, o jehož právech se nebude rozhodovat. Tato úprava je obsahově i formálně přebírána z § 94 odst. 3 a 4 občanského soudního řádu a nedochází tak k žádnému obsahovému posunu od dosavadní praxe.

K § 8:

Účast státního zastupitelství je vymezena obsahově totožně, jak tomu doposud bylo v § 35 odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, neboť v taxativně uvedených řízeních zastupuje státní zastupitelství veřejný zájem. Navíc však státní

zastupitelství bude mít právo vstoupit rovněž do zahájeného řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí, neboť v řadě případů má nebo může mít konflikt v rámci domácího násilí trestněprávní rozměr.

Taxativně je definována aktivní legitimace státního zastupitelství k zahájení řízení.

K § 9:

Navrhované ustanovení je vyjádřením snahy o preferenci smírného řešení věci mající původ v mezinárodněprávních dokumentech. Čl. 13 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí stanoví, že s cílem předcházet sporům, řešit spory nebo předcházet soudním řízením týkajícím se dětí, smluvní strany budou podporovat zprostředkování a další způsoby řešení sporů a jejich využití za účelem dosažení dohody, v případech, kde je to namístě a které smluvní strany vymezí. Podle čl. 7 písm. b) Úmluvy o styku s dětmi pak soudy činí vhodná opatření k tomu, aby rodiče a další osoby mající rodinná pouta s dítětem byli motivováni k uzavření smírní dohody upravující styk s dítětem, a zvláště pak aby se k tomuto použila rodinná mediace a další způsoby řešení sporů. Z toho důvodu by se podle tohoto ustanovení měl soud pokusit o to, aby účastníci našli smírné řešení jejich případu. Za tím účelem by je soud měl informovat o tom, jaké jsou další (mimosoudní) možnosti řešení jejich věci (např. mediace, rodinná mediace apod.).

K § 10:

Ustanovení připouští (stejně jako tomu bylo v § 41b občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013) možnost uzavřít o předmětu řízení dohodu. Pro tento případ se stanoví procesní postup, kdy dohodu je nutné pojmout do protokolu, který musí podepsat všichni účastníci řízení.

V případě, že dohodu lze v řízení podle zvláštní části schválit usnesením, předpokládá zákon zjednodušenou formu takového rozhodnutí. Pokud se účastníci vzdají práva odvolání, nebude muset usnesení obsahovat odůvodnění. Tato zjednodušená forma nebude připuštěna tam, kde soud schvaluje dohodu formou rozsudku (např. dohoda o výživném) a bude se i nadále vyžadovat odůvodnění rozhodnutí.

Jiné dohody, které nejsou předmětem řízení (tedy nebyly vymezeny v návrhu nebo v usnesení o zahájení řízení), soud do protokolu nepojímá a ani je neschvaluje.

K § 11:

Stejně jako podle dosavadní úpravy (§ 50d odst. 2 platného občanského soudního řádu) se připouští při doručování písemností vyslovit neúčinnost doručování, a to bez návrhu. Tím není dotčeno právo účastníka zpochybňovat doručení i na návrh. Za účelem zjištění, zda jsou dány důvody neúčinnosti doručení, soud provede šetření ve spise, popř. provede důkazy, které považuje za účelné.

K § 12:

Ustanovení normuje výjimky při vydání předběžného opatření, kterými se liší od procesu rozhodování o předběžném opatření ve sporném řízení.

Tam, kde zákon připouští zahájení řízení i bez návrhu, může soud z úřední moci (ex officio) rozhodovat i o předběžných opatřeních, nejde-li o řízení o pozůstalosti. Předběžné opatření je možné vydat nejen v průběhu řízení, ale i před zahájením řízení, je-li to navrhováno. V případě, že soud vydává předběžné opatření v řízení, která lze zahájit i bez návrhu, předpokládá se, že soud takové řízení zahájí společně s vydáním předběžného opatření.

Na rozdíl od předběžných opatření v řízeních sporných není po navrhovateli vyžadováno složení jistoty k náhradě škody nebo jiné újmy, která by vznikla tímto opatřením.

K § 13:

Všechna řízení uvedená v zákonu o zvláštních řízeních soudních bude možné zahájit z moci úřední, ledaže ve zvláštní části bude výslovně stanoveno, že k zahájení řízení je třeba návrhu.

Soudu se ukládá povinnost, aby zahájil ex offio řízení bezodkladně, pokud se dozví o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení. Takové skutečnosti mohou vyvstat zpravidla v jiném soudním řízení, popř. je soud zjistí při dokazování v jiném řízení, nebo z podnětu správního úřadu nebo fyzické či právnické osoby.

Usnesení, kterým se řízení zahajuje, se doručuje účastníkům řízení, a není proti němu přípustné odvolání. Den vydání usnesení se považuje za den zahájení řízení.

K § 14:

Zákon připouští, aby návrhy na zahájení řízení v případech, kdy lze řízení zahájit i bez návrhu, nebo návrhy o povolení uzavření manželství, určení a popření rodičovství a osvojení byly učiněny tak, že navrhovatel tento návrh přednese ústně do protokolu. V ostatních případech bude k zahájení řízení vždy vyžadován písemný listinný nebo elektronický návrh, stejně jako je tomu v soudním řízení sporném. Navrhovaná úprava zahájení řízení ústně do protokolu se příliš neliší od současné právní úpravy v § 42 odst. 1 občanského soudního řádu, neboť i podle tohoto ustanovení bylo možno učinit podání ústně do protokolu pouze v taxativně stanovených případech. Navrhovaným ustanovením se pouze přidává možnost učinit podání ústně do protokolu, jde-li o návrh na zahájení řízení nebo návrh na nařízení výkonu rozhodnutí ve věcech ochrany proti domácímu násilí.

Navrhovaná právní úprava, stejně jako současná právní úprava, však nebrání tomu, aby bylo možné v průběhu jednání ústně do protokolu vzít zpět návrh na zahájení řízení nebo tento návrh změnit, anebo vznést námitku podjatosti.

K § 15:

V řízení, které je možné zahájit z moci úřední, soud může vyslovit, že zpětvzetí návrhu považuje za neúčinné. Bude tak činit zejména v případech, kdy shledá veřejný zájem na pokračování v řízení. Proti rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí je přípustné odvolání. Po právní moci takového rozhodnutí soud bude pokračovat v řízení do vydání meritorního rozhodnutí nebo zastavení řízení kvůli odpadnutí důvodu pro vedení řízení. Tímto ustanovením není dotčena použitelnost příslušného ustanovení občanského soudního řádu.

K § 16:

Na rozdíl od sporných řízení definuje zákon jako zvláštní důvod pro zastavení řízení odpadnutí důvodu jeho vedení. Soud řízení zastaví nejen tehdy, pokud řízení zahájil ex offio, ale i tehdy pokud bylo řízení zahájeno na základě návrhu navrhovatele. Sleduje se tak primárně veřejný zájem. Na soudu bude, aby v řízení průběžně sledoval, zda trvá důvod, pro který bylo řízení zahájeno.

K § 17:

I v řízeních podle tohoto zákona je možné provádět přípravné jednání, avšak s jistými omezeními. Jelikož se jedná o řízení nesporná, nelze z nedostavení se účastníka vyvozovat

negativní důsledky. S tím souvisí úprava doby k předvolání k přípravnému jednání i výslovné stanovení, že po nedostavení se navrhovatele k přípravnému jednání soud nařídí jednání. Z výše uvedeného plyne, že pokud se navrhovatel nedostaví, nelze řízení zastavit. Toto ustanovení výslovně nenormuje situaci, kdy se nedostaví odpůrce, neboť podle ustanovení § 24 nelze rozhodnout ve věci rozsudkem pro uznání.

K § 18:

Ustanovení výslovně vylučuje aplikaci § 115a občanského soudního řádu. Účastníky řízení tak nebude možné vyzvat k tomu, zda souhlasí s rozhodnutím věci bez jednání. V řízení podle zákona o zvláštních řízeních soudních soud vždy bude muset nařídít jednání, ledaže zvláštní část tohoto zákona připouští rozhodnutí bez jednání (řízení o úschovách, o umoření listin atd).

K § 19:

Navrhované ustanovení řeší zásadní parametry zvláštních řízení, které tato řízení odlišují od sporných řízení. Ustanovení stanoví základní rozdíly pro řízení sporná a řízení podle tohoto zákona.

Soud bude v řízení moci zjišťovat i další okolnosti či poměry účastníků, byť nebyly tvrzeny, a to v takovém rozsahu, aby zcela rozhodl o všech právech a povinnostech, jak jsou stanoveny hmotným právem. Pro zvláštní řízení tak platí zásada materiálního řízení.

Rovněž dochází k prolomení koncentrační zásady typické pro sporné řízení. Účastník řízení tak není limitován časem, v němž musí rozhodné skutečnosti uvádět. Překážku pro uvádění novot či nových důkazů nepředstavuje ani vydání či vyhlášení rozhodnutí v prvním stupni. Prolomení je rovněž princip neúplné apelace a účastník tak nové skutečnosti může uvádět i v odvolacím řízení. Toto ustanovení navazuje na jiné ustanovení tohoto zákona, které nepřipouští přípravné řízení, resp. důsledky s ním spojené, a dále na ustanovení, které se týká odvolacího řízení.

Dále se výslovně nepřipouští, aby v těchto zvláštních řízeních mohl soud s procesní neaktivitou účastníka (marným uplynutím lhůty) spojit důsledek uznání uplatněného nároku. K tomu, aby určité skutečnosti byly považovány za nesporné či prokázané, bude výslovně vyžadován souhlas účastníka. Jinými slovy, ke skutkovým zjištěním tak nebude dostačovat pouze neaktivita účastníka. Na druhou stranu se dovoluje, aby s nečinností účastníka byly spojeny důsledky v rovině procesních návrhů a opatření. Soud tak bude moci postupovat obdobně, jako je tomu v § 101 odst. 4 občanského soudního řádu, a účastník řízení tedy bude moci být vyzván, aby se vyjádřil k určitému procesnímu návrhu, který se dotýká vedení či postupu řízení, s tím, že nevyjádří-li se v určité lhůtě, bude se předpokládat, že nemá námítky.

Navrhovaná úprava informování nezletilého směřuje k naplnění přímo použitelné úpravy procesních práv dítěte podle čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, který stanoví, že dítě, které je schopno chápat situaci, má mít v soudním řízení, které se ho týká, zaručeno právo dostávat příslušné informace, být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor a být informováno o možných důsledcích vyhovění svého názoru a o možných důsledcích rozhodnutí. Proto se v zákonu o zvláštních řízeních soudních navrhuje stanovit, aby nezletilý, který se schopen pochopit situaci, dostal v řízení potřebné informace o soudním řízení, o možných důsledcích vyhovění svého názoru a o důsledcích soudního rozhodnutí. Právo být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor je obsaženo v občanském soudním řádu.

K § 20:

Zavádí se vyšetřovací zásada, kterou dosavadní úprava obsahovala v § 120 odst. 2 občanského soudního řádu. V řízeních podle tohoto zákona se nebude uplatňovat projednací zásada spočívající v tom, že se soud zásadně zabývá jen tím, co tvrdí účastníci a jaké důkazy nabízejí soudu k prokázání takových tvrzení. Soud bude oprávněn provádět i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu, než ty, které byly výslovně navrženy. Takovým postupem není dotčena či potřena možnost účastníka řízení uvádět rozhodné skutečnosti. Soud by ani v těchto zvláštních řízeních neměl plně nahrazovat procesní aktivitu účastníka. Z hlediska veřejného zájmu ale nelze v těchto typech řízení připustit, aby procesní neaktivita byla připisována k újmě účastníka řízení.

K § 21:

Pro provedení důkazu výslechem účastníka řízení se stanoví odlišná pravidla, než pro provedení takového důkazu v řízení sporném. Nevyžaduje se, aby takový důkaz mohl nastoupit subsidiárně, tedy teprve poté, kdy danou skutečnost nelze prokázat jinak. Důkaz účastnickou výpovědí může být nařízen i bez souhlasu takového účastníka. Jinak pro účastnický výslech ve zvláštních řízeních budou i nadále platit ostatní podmínky dané § 131 občanského soudního řádu. Účastník bude povinen se k výslechu dostavit a vypovídat pravdu a nic nezamlčovat.

K § 22:

Pro zvláštní řízení, která lze zahájit pouze na návrh, budou i nadále platit ustanovení občanského soudního řádu o náhradě nákladů, která jsou stejná pro sporná řízení. U zvláštních řízení zahajovaných z moci úřední a v řízeních ve statusových věcech manželských platí zásada, že každý z účastníků si nese svoje náklady a nemá právo na jejich náhradu od jiného účastníka nebo od státu. Tam, kde to odůvodňují okolnosti případu, však soud může tento princip prolomit a přiznat účastníkovi náhradu nákladů proti jinému účastníkovi řízení.

K § 23:

Navrhované ustanovení má sankční povahu ve vztahu k navrhovateli, který se domáhal zahájení řízení. Pokud v řízení vyjde najevo, že podání takového návrhu mělo charakter zjevně bezúspěšného uplatňování práva, může soud navrhovateli uložit náhradu nákladů řízení.

K § 24:

Usnesením soud bude rozhodovat nejen o procesních právech a povinnostech či o vedení řízení, ale i o věci samé (meritorně). Tam, kde zvláštní část tohoto zákona stanoví, bude soud vydávat rozsudek (věci osobního stavu, rozhodnutí o výživném).

V řízení podle tohoto zákona je nepřípustné rozhodovat platebním rozkazem (elektronickým platebním rozkazem), a to ani v těch řízeních, kde by se navrhovatel domáhal peněžitého plnění. Nemožnost rozhodnout rozsudkem pro zmeškání nebo rozsudkem pro uznání je procesním vyústěním zásady vyjádřené v tomto zákonu, podle níž s nedostavením se účastníka k jednání nebo s nepodáním vyjádření nelze spojovat pro něho nepříznivé procesní důsledky.

K § 25:

Soud není v těchto typech řízení vázán návrhem účastníka řízení, jde-li o řízení, které bylo jinak možné zahájit i z moci úřední. V takovém případě soud může překročit návrhy účastníků

nebo přiznat něco jiného, než čeho se navrhovatel domáhal. Tehdy bude soud vázán limity, které jsou dány hmotným právem. Pokud soud rozhodne o schválení smíru, ze kterého vyplývá odlišný způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, nejedná se o překročení návrhu podle tohoto ustanovení.

K § 26:

Rozsudky, kterými se rozhodlo o statusové věci fyzické nebo právnické osoby (o rozvodu, omezení svéprávnosti, zrušení právnické osoby atd.), nejsou závazné pouze pro účastníky řízení, ale pro každého. Toto pravidlo bylo dříve zakotveno v § 159a odst. 3 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

K § 27:

Obdobně jako v řízení před soudem prvního stupně i v odvolacím řízení platí, že mohou být tvrzeny nové skutečnosti a navrhovány nové důkazy. Odvolací soud proto nemůže odmítnout zabývat se skutečností jen proto, že nebyla uplatněna před soudem prvního stupně. Stejně tak provede nový důkaz, vyjde-li tato potřeba najevo v odvolacím řízení.

V řízeních zahajovaných i bez návrhu není soud vázán mezemi, které uplatnil odvolatel. Rozhodnutí soudu prvního stupně přezkoumá odvolací soud v celém rozsahu (princip úplné apelace). Naproti tomu řízení zahajovaná na návrh soud zkoumá v mezích, kterých se takového přezkumu domáhá účastník. Tím však není dotčeno oprávnění odvolacího soudu, aby provedl další důkazy nebo přihlédl ke skutečnostem doposud neuvedeným. Navíc se nově zavádí povinnost soudu přezkoumat rozhodnutí i na základě tzv. blanketního odvolání (kde není uplatněn odvolací důvod).

K § 28:

Pro obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost je upravena výjimka, stejně jako tomu doposud bylo v občanském soudním řádu. V řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, není soud vázán mezemi přezkoumání rozhodnutí, které účastník řízení v návrhu na obnovu řízení nebo žalobě pro zmatečnost uvádí.

K § 29:

I pro dovolání platí obdobná výjimka jako pro obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost spočívající v tom, že v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, není dovolací soud vázán mezemi přezkoumání rozhodnutí, které účastník řízení v dovolání uvádí.

Stejně jako v dosavadní úpravě se dovolání v některých typech řízení nepřipouští (rozvod manželství, neplatnost manželství).

2 Zvláštní část

2.1 Řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob

2.1.1 Řízení o podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti

2.1.1.1 Řízení o některých podpůrných opatřeních

K § 30 až 33:

Tato ustanovení reflektují novou úpravu občanského zákoníku přinášející řadu možností využití podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Úprava v sobě

zahrnuje řízení týkající se předběžného prohlášení, nápomoci při rozhodování i zastoupení členem domácnosti.

Občanský zákoník nově umožňuje člověku v očekávání neschopnosti spravovat vlastní záležitosti projevit závazně vůli, jakým způsobem mají být nadále spravovány její záležitosti, kdo je má spravovat nebo kdo má být ustanoven jejím opatrovníkem. Samotný občanský zákoník předpokládá rozhodování soudu v případě, týká-li se prohlášení jiné záležitosti než povolání opatrovníka, a je-li účinnost prohlášení vázána na podmínku, pak soud rozhoduje o splnění této podmínky, a dále v případě, kdy se změny okolností zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem. V takovém případě může soud prohlášení změnit nebo zrušit za podmínky, že by jinak člověku, který prohlášení učinil, hrozila závažná újma.

Dále nový občanský zákoník předpokládá řízení ve věcech smlouvy o nápomoci. Celá úprava navazuje na ustanovení § 45 až 48 nového občanského zákoníku, které vychází z pojetí tzv. podporovaného rozhodování (supported decision-making), kdy v určitých případech postačí asistence jiné osoby, která se bude účastnit právních jednání podporované osoby. Vše za situace, kdy není dotčena svéprávnost podporované osoby. Jelikož Úmluva o právech osob se zdravotním postižením vyžaduje v čl. 12 odst. 4 přijmout v dané souvislosti také odpovídající a účinná opatření zamezující zneužití, je vznik závazku mezi podporovaným a podpůrcem podmíněn soudním schválením smlouvy o poskytování podpory. Občanský zákoník dává také možnost soudu, aby podpůrce odvolal, jsou-li pro to zákonné důvody.

Nově také občanský zákoník za přesně upravených podmínek upravuje možnost, aby zletilého, který nemá jiného zástupce, zastupoval v obvyklých záležitostech odpovídajících konkrétním životním poměrům zastoupeného člen jeho domácnosti. Ke vzniku takového zastoupení je nezbytné schválení soudu, když přímo občanský zákoník stanovuje soudu povinnost vyvinout před vydáním rozhodnutí potřebné úsilí ke zjištění názoru zastoupeného. Názor zastoupeného by soud měl zjišťovat i za použití takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený sám zvolí.

První ustanovení vyjmenovává věci, o nichž soud bude rozhodovat v souvislosti s uvedenými podpůrnými opatřeními. Řízeními, se kterými počítá nový občanský zákoník, jsou řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení, řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení, řízení o schválení smlouvy o nápomoci, řízení o odvolání podpůrce a řízení o schválení zastoupení členem domácnosti.

Úprava sepisu předběžného prohlášení reflektuje skutečnost, že předběžné opatření je možné učinit formou veřejné listiny. Navrhuje se, aby každý okresní soud byl povinen toto předběžné prohlášení sepsat. Formou sepisu prohlášení soudem je pak sepsání do protokolu. Předběžným prohlášením lze, aby člověk projevil vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem. V případě, kdy člověk učiní před soudem do protokolu prohlášení k určení, kdo se má stát opatrovníkem, je třeba, aby se do neveřejného seznamu opatrovníků vedeného podle jiného zákona zapsal údaj o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal. Jelikož všechny tyto údaje bude obsahovat protokol sepsaný soudem, stanovuje se soudu povinnost oznámit vše orgánu, který vede neveřejný seznam podle jiného právního předpisu.

Úprava zahájení řízení reflektuje zejména skutečnost, že většina řízení týkajících se podpůrných opatření jsou řízeními, která je možné zahájit i bez návrhu. Tato řízení lze tedy zahájit jak návrhem, tak je lze zahájit i rozhodnutím soudu. Jediným řízením, které není možné zahájit z úřední povinnosti, je řízení o schválení smlouvy o nápomoci. Oprávněnými k podání tohoto návrhu jsou pak pouze strany smlouvy, případně budoucí smlouvy, tedy ten,

kdo bude po účinnosti smlouvy podporovaným, a dále ten, kdo by měl být podpůrcem. Jiné osoby nejsou k podání návrhu legitimovány.

Jelikož soud v řízení o schválení smlouvy o nápomoci bude schvalovat smlouvu, je nezbytnou náležitostí návrhu její písemné vyhotovení. Není-li smlouva uzavřena v písemné formě, musí být podstatný obsah uzavírané smlouvy obsažen v návrhu na její schválení. Dále se navrhuje upravit zjednodušený postup v řízení o schválení zastoupení členem domácnosti. Je navrhováno, aby v tomto řízení soud k projednání věci nařídil jednání jen tehdy, jestliže to navrhne účastník řízení, nebo je-li to nezbytné.

2.1.1.2 Řízení o svéprávnosti

K § 34 až 43:

Řízení o svéprávnosti je procesní reflexí hmotněprávního institutu omezení svéprávnosti, který je upraven v § 55 až § 65 nového občanského zákoníku. Nová hmotněprávní úprava se podstatným způsobem rozchází s koncepcí poplatnou totalitnímu právu a bere v potaz Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. V neposlední řadě vychází ze stejných ideových základů, které byly v některých státech evropského prostoru již promítnuty do jejich právních řádů.

Procesní úprava řízení o svéprávnosti vychází z procesní úpravy řízení o způsobilosti k právním úkonům, která byla upravena v § 186 až § 191 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Hlavní změna procesní úpravy je podmíněna novou hmotněprávní úpravou, která věcně a terminologicky mění institut omezení svéprávnosti (§ 55 až § 65 nového občanského zákoníku), oproti úpravě zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům ve starém občanském zákoníku. Hlavní terminologická změna spočívá v tom, že pojem „způsobilost k právním úkonům“ se mění na „svéprávnost“. Nejzásadnější věcnou změnou je pak nemožnost zbavit fyzickou osobu svéprávnosti. Podle nové právní úpravy bude možno svéprávnost pouze omezit, a to jen v případech, kdy to bude v zájmu omezované osoby. Současně se zdůrazňuje, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit, jen nepostačují-li mírnější a méně omezující opatření (např. podpora při rozhodování a zastoupení členem domácnosti).

V řízení o svéprávnosti se navrhuje zakotvit speciální úpravu místní příslušnosti. Tato speciální úprava sleduje princip nejrychlejšího zásahu a procesní ekonomie soudního řízení, které jsou hlavními aspekty celkové efektivity civilního řízení. Obecně se navrhuje, aby místně příslušným soudem byl obecný soud osoby, o jejíž svéprávnosti se rozhoduje. Pokud by osoba byla bez svého souhlasu umístěna ve zdravotním ústavu, navrhuje se, aby byl místně příslušný soud, v jehož obvodu je zdravotní ústav, ve kterém je tato osoba umístěna. Stejně tak pokud by osoba byla umístěna v zařízení sociálních služeb nebo jiném zařízení poskytujícím obdobnou péči, navrhuje se, aby místně příslušný byl soud, v jehož obvodu je toto zařízení.

Řízení o svéprávnosti (omezení nebo vrácení) může být zahájeno na návrh nebo i bez návrhu. Návrh na zahájení řízení může podat každý, kdo má právní osobnost. Návrh na zahájení řízení může podat též zdravotní ústav, má-li právní osobnost. Vzhledem ke skutečnosti, že zákon nepožaduje, aby navrhovatel prokázal právní zájem na podaném návrhu, navrhuje se zakotvit úpravu ochrany proti nedůvodným, popřípadě šikanózním návrhům na omezení svéprávnosti. Konkrétně se navrhuje umožnit soudu, aby mohl uložit navrhovateli, nejde-li o návrh podaný státním orgánem nebo zdravotním ústavem, povinnost předložit do přiměřené lhůty lékařskou zprávu o duševním stavu osoby, o jejíž svéprávnost se jedná. Pokud nebude tato lékařská zpráva předložena, soud řízení zastaví. Vzhledem k tomu, že

řízení o svéprávnosti je možné zahájit i bez návrhu, nebránilo by zastavení řízení tomu, aby soud následně řízení o svéprávnosti zahájil z moci úřední, pokud by řízení bylo zastaveno například proto, že údaj o zdravotním stavu nebylo možné poskytnout, neboť představuje citlivý údaj a je chráněn lékařským tajemstvím.

Dále se navrhuje upravit aktivní legitimaci fyzické osoby k návrhu na zrušení nebo změnu rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o omezení její svéprávnosti. Nadto se navrhuje upravit možnost soudu rozhodnout, že aktivní legitimace fyzické osobě po přiměřenou dobu nepřísluší, přičemž doba odejmutí tohoto práva nesmí přesáhnout dobu jednoho roku od právní moci rozsudku, kterým bylo právo odejmuto. Účelem tohoto institutu je zabránit tomu, aby právo na podání návrhu na změnu nebo zrušení rozhodnutí nemohlo být zneužíváno.

Další nově navrhované ustanovení zavádí povinnost soudu bezodkladně zaslat ministru spravedlnosti a příslušné profesní komoře návrh na zahájení řízení nebo usnesení, kterým bylo zahájeno řízení, v případech, kdy jde o řízení o svéprávnosti fyzické osoby, která je advokátem, notářem, soudním exekutorem, soudcem, státním zástupcem, insolvenčním správcem, zapsaným mediátorem, znalcem nebo tlumočnickem.

Další ustanovení upravuje zastoupení fyzické osoby, o jejíž svéprávnost se jedná (dále jen „posuzovaný“). Posuzovanému soud jmenuje opatrovníka, zároveň však to nebrání posuzovanému, aby si zvolil zmocněnce. Případný rozpor mezi úkony opatrovníka a zmocněnce bude posuzovat soud optikou zájmu posuzovaného.

Procesní úprava průběhu řízení o svéprávnosti vychází z § 187 odst. 2 a 3 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Soud může při dokazování upustit od výsledku posuzovaného, nelze-li tento výsledek provést, nebo pokud by posuzovanému hrozila zdravotní újma. Uvedené okolnosti budou nejčastěji vyplývat ze znaleckého posudku o zdravotním stavu posuzovaného. Pokud však posuzovaný o výsledek požádá sám, je soud povinen mu vyhovět a vyslechnout ho, a to i v případě, že by z průběhu dokazování vyplývala skutečnost, že výsledek není možný nebo ho nelze bez újmy na zdraví posuzovaného provést. Soudu má pak povinnost vždy o zdravotním stavu posuzovaného vyslechnout znalce. Znalec může v rámci vyšetření zdravotního stavu, je-li to k vyšetření nezbytně třeba, soudu navrhnout, aby byl posuzovaný po dobu nejvýše šesti týdnů vyšetřován ve zdravotním ústavu. Shledá-li soud, že ze všech relevantních skutečností, které byly v rámci dokazování zjištěny, vyplývá závěr, že je nezbytné vyšetření ve zdravotním ústavu, rozhodne o jeho nařízení.

Nově navrhované ustanovení týkající se posouzení mírnějších opatření je procesní reflexí § 55 odst. 2 nového občanského zákoníku, který mimo jiné zdůrazňuje subsidiaritu omezení svéprávnosti, kdy kumulativně stanovuje dvě podmínky k omezení svéprávnosti, a to hrozbu závažné újmy pro posuzovaného a skutečnost, že nepostačí, vzhledem k zájmům posuzovaného, mírnější a méně omezující opatření. Dospěje-li soud v průběhu řízení k tomu, že vzhledem k zájmům posuzovaného postačuje užití mírnějšího a méně omezujícího opatření, může v průběhu řízení rozhodnout o užití mírnějšího a méně omezujícího opatření.

V řízení o omezení i vrácení svéprávnosti rozhoduje soud rozsudkem, přičemž v rozsudku, jímž se omezuje svéprávnost, musí soud výslovně vymezit, v jakém rozsahu je způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezena. Z rozsudku tak musí být zřejmé, že soud omezením svéprávnosti rozhodl o neschopnosti posuzovaného nabývat vlastním právním jednáním pro sebe práva a zavazovat se vlastním právním jednáním k povinnostem. Vzhledem k tomu, že podle nového občanského zákoníku je omezení svéprávnosti pojato jako dočasné (nejdéle na dobu tří let), měl by rozsudek o omezení svéprávnosti obsahovat rovněž dobu, po kterou účinky omezení svéprávnosti trvají.

Stejně jako je tomu v současné právní úpravě, navrhuje se upravit specifický případ, kdy je možné zrušit pravomocný rozsudek i bez pomoci mimořádných opravných prostředků. Vyjde-li po právní moci rozsudku najevo, že pro omezení svéprávnosti nebyly splněny podmínky (zejména nesprávné zjištění zdravotního stavu nebo nesprávné omezení způsobilosti posuzovaného samostatně jednat), soud vydaný rozsudek zruší. Ke zrušení rozsudku může dojít na návrh i bez návrhu.

Úprava placení nákladů řízení vychází z § 191 odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Náklady řízení o svéprávnosti platí ze zákona stát, za něhož je platí příslušný soud prvního stupně, jako je tomu podle současné právní úpravy. Pokud jde o náklady spojené se zastupováním posuzovaného zvoleným zmocněncem nebo opatrovníkem (osoba blízká nebo jiná vhodná osoba), platí tyto náklady posuzovaný. Náklady právního zastoupení posuzovaného platí stát pouze v případě, že mu byl jmenován zástupce nebo opatrovník z řad advokátů. Pokud jde o úpravu náhrady nákladů řízení, je tato rovněž převzata z § 191 odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Náhradu nákladů řízení státu soud přizná v případě, lze-li to po posuzovaném spravedlivě žádat.

2.1.1.3 Řízení ve věcech opatrovnictví člověka

K § 44 až 49:

Tato ustanovení upravují řízení ve věcech opatrovnictví člověka. Občanský soudní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2013, toto řízení nazýval řízením opatrovnickým, upraveno bylo v § 192 a § 193. Navrhovaná právní úprava z tohoto řízení vychází a nazývá ho řízením ve věcech opatrovnictví člověka. Řízení je potom systematicky zařazeno mezi řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob do dílu nazvaného Řízení o podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti.

Hlavní změna procesní úpravy řízení ve věcech opatrovnictví člověka je podmíněna novou hmotněprávní úpravou v novém občanském zákoníku. Jde především o procesní reflexi předběžného prohlášení, které stanovuje určitou osobu opatrovníkem podle § 38 a násl. nového občanského zákoníku, a procesní reflexi hmotněprávní úpravy upravující opatrovnickou radu, která má svoji hmotněprávní podobu v § 472 a násl. nového občanského zákoníku.

V neposlední řadě se navrhovanou právní úpravou zavádí povinnost soudu spojit s řízením o omezení svéprávnosti řízení ve věcech opatrovnictví člověka. Dosavadní právní úprava nedůvodně požadovala, aby tato řízení na sebe časově navazovala, ačkoliv by o jejich předmětu mělo být rozhodnuto v jeden okamžik. Navrhovanou právní úpravou bude docíleno toho, že o ustanovování opatrovníka bude rozhodováno současně s omezením svéprávnosti. Touto změnou dojde ke zvýšení ochrany práv osob, kterým bude omezena svéprávnost. Dále dojde ke zefektivnění soudního řízení a k pozitivním sekundárním dopadům na státní rozpočet, neboť dosud probíhalo rozhodování zbytečně ve dvou na sebe navazujících řízeních.

Současně je obecně stanovena povinnost soudu dohlížet, zda opatrovník plní řádně své povinnosti. Soud má k tomu možnost činit vhodná opatření. Zákon nestanoví žádné konkrétní povinnosti, neboť soud by vždy měl přistupovat k dohledu individuálně tak, aby byl dohled vykonáván co nejefektivněji. Minimem však vždy je stanovení povinnosti opatrovníkovi podávat soudu zprávy o jeho činnosti. Zprávy by měly být podávány nejméně jednou ročně, přičemž by měly obsahovat nejen přehled o nakládání s majetkem opatrovance, ale měly by soudu poskytnout i pohled na život opatrovance, tedy zda je například v nějakém zařízení nebo bydlí sám v bytě, rámcově jaký je jeho zdravotní stav, jakým způsobem plní opatrovník své povinnosti či s jakými problémy se opatrovanec potýká.

2.1.2 Řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti

2.1.2.1 Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného

K § 50 až 53:

Nový občanský zákoník v § 66 až 70 nově upravuje institut nezvěstnosti. Za nezvěstného lze soudně prohlásit na návrh každého, kdo na tom má právní zájem (tedy na návrh osoby fyzické i právnické), pouze svéprávného člověka, pokud takový člověk sám před opuštěním bydliště neprovedl efektivní opatření o svém majetku. Tato ustanovení navazují na výše uvedený institut úpravou řízení, které vyústí v prohlášení člověka za nezvěstného. Samotné řízení je z velké části převzato ze současné úpravy řízení o prohlášení za mrtvého.

V případě řízení o prohlášení člověka za nezvěstného je místní příslušnost soudu, který bude vést řízení, určena dle obecného soudu člověka, který má být prohlášen za nezvěstného. Má-li být člověk prohlášen za nezvěstného, je zřejmé, že není známo ani jeho bydliště ani obvod, ve kterém se zdržuje. Nově se tedy stanoví, že místně příslušným je ten soud, který byl obecným soudem toho, jenž má být prohlášen za nezvěstného, naposledy. Současně se zavádí legislativní zkratka pro člověka, jenž má být prohlášen za nezvěstného. Takováto osoba je dále označována za pohřešovaného.

Účastníkem řízení je pohřešovaný a ten, kdo je podle nového občanského zákoníku oprávněn k podání návrhu na zahájení řízení.

Samotné řízení o prohlášení za nezvěstného je řízením, které je možné zahájit pouze na návrh. Soud sám z úřední povinnosti ani na podnět nemůže toto řízení zahájit. Skutečnost, že toto řízení není možné zahájit z úřední povinnosti, předpokládá již nový občanský zákoník, který upravil, že za nezvěstného lze soudně prohlásit na návrh každého, kdo na tom má právní zájem (tedy osoby fyzické i právnické), pouze svéprávného člověka. O deklaraci nezvěstnosti soud nemůže rozhodnout z úřední povinnosti.

Úprava průběhu řízení je inspirována současným průběhem řízení o prohlášení člověka za mrtvého. Tato úprava je z velké části převzata. Soud tedy bude mít povinnost vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem vyzvat pohřešovaného, aby se do tří měsíců přihlásil. Současně vyzve i každého, kdo ví o pohřešovaném, aby o něm podal v téže lhůtě zprávu soudu nebo opatrovníku, popřípadě zástupci. Vždy by přímo ve vyhlášce mělo být uvedeno, zda má zpráva být podána přímo soudu nebo zda má být zaslána ustanovenému opatrovníkovi nebo zástupci. Pokud by zpráva měla být podána opatrovníku či zástupci, je nezbytné uvést ve vyhlášce jméno, příjmení a dále adresu, na kterou je možné zprávu podat. Současně byla stanovena lhůta tří měsíců, po které má být výzva učiněna. Tato lhůta byla určena s ohledem na skutečnost, že je nezbytné spravovat některé záležitosti, které nelze odložit po příliš dlouhou dobu, ale i s ohledem na to, aby doba, po kterou by měl člověk dát o sobě zprávu, nebyla příliš krátkou na umožnění osobě zjistit, že zprávu o sobě musí podat. Vyhláška by měla být vyvěšena na úředních deskách soudu, tedy papírové i elektronické. Současně soud může pohřešovaného vyzvat i jinými vhodnými způsoby, jako je zveřejnění na desce obecního úřadu či zveřejnění prostřednictvím internetu.

Soud by kromě výzvy měl činit i jiná potřebná šetření o pohřešovaném. Lze tedy činit dotazy na instituce i soukromé osoby ke zjištění pohybu a aktuálního pobytu pohřešovaného. Soud by měl vyvinout potřebné úsilí ke zjištění, zda tu jsou důvody pro prohlášení člověka za nezvěstného.

Kromě označení věci soud ve vyhlášce uvede podstatné okolnosti případu a výslovně oznámí, že po uplynutí lhůty uvedené ve vyhlášce rozhodne o prohlášení za nezvěstného,

jestliže se pohřešovaný nepřihlásí nebo nedojde-li zpráva o tom, kde se zdržuje. Lhůta je vždy určena na tři měsíce ode dne, kdy je vyhláška fakticky zveřejněna na úředních deskách soudu. Vyhláška samotná musí obsahovat přesné datum, kdy tato lhůta končí.

2.1.2.2 Řízení o prohlášení člověka za mrtvého

K § 54 až 58:

Řízení o prohlášení člověka za mrtvého je procesní reflexí úpravy § 71 až 76 nového občanského zákoníku. Tento důsledně rozlišuje dva instituty, totiž důkaz smrti a domněnku smrti. Plyne-li z okolností, že jsou vážné pochybnosti, zda je nezvěstný ještě živ (nezvěstnost sama o sobě tedy nestačí), lze jej prohlásit za mrtvého. Pro ten účel se stanoví s ohledem na různé okolnosti lhůty v trvání tři, pěti a sedmi let v závislosti na charakteru rozhodné události.

Stávající úprava místní příslušnosti soudu v řízení o prohlášení člověka za mrtvého zůstává. Místně příslušným je i nadále obecný soud člověka, který má být prohlášen za mrtvého.

V případě řízení o prohlášení člověka za mrtvého je třeba rozlišovat dvě situace, tedy situaci, kdy má být člověk prohlášen za mrtvého na základě důkazu smrti a na základě domněnky smrti. Při důkazu smrti (§ 26 nového občanského zákoníku) je jisté, že člověk je mrtvý, ale nelze vystavit úmrtní list, neboť se nenašla mrtvola. V takovém případě se člověk prohlásí za mrtvého, pokud se v řízení prokáže, že je jisté, že zemřel. Toto řízení lze zahájit i bez návrhu. Naproti tomu při domněnce smrti (§ 71 nového občanského zákoníku) není smrt jistá, je jen vysoce pravděpodobná. Toto řízení lze zahájit pouze na návrh, jak stanoví § 71 odst. 1 nového občanského zákoníku.

O prohlášení člověka za mrtvého je vždy nezbytné rozhodnout rozsudkem. V případě prohlášení za mrtvého je kromě ostatních náležitostí rozhodnutí nezbytné ve výroku určit den smrti člověka, popřípadě den, který nezvěstný zřejmě nepřežil.

Návrh dále reflektuje situace, kdy soud zjistí, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, je naživu nebo žil v den, od kterého dosud neuplynula lhůta stanovená občanským zákoníkem k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého. Občanský zákoník stanovuje lhůty, po jejichž uplynutí lze prohlásit člověka za mrtvého. Objeví-li se člověk prohlášený za mrtvého nebo neuplynula-li od jeho posledního objevení se, zruší soud rozsudek o prohlášení za mrtvého.

Ustanovení týkající se opravy data smrti (tj. stanovení jiného data smrti) směřuje na situace, kdy je nepochybné, že člověk prohlášený za mrtvého skutečně zemřel, ale den, který byl určen jako den smrti, případně den, který nezvěstný nepřežil, není dnem správným. V úvahu přicházejí tři situace, které všechny ústí v opravu data smrti v rozsudku. První je situace, kdy soud prokazatelně zjistí, že člověk zemřel jiného dne, než který je uveden ve výroku rozsudku, dále situace, kdy soud prokazatelně zjistí, že se prohlášený za mrtvého nemohl data určeného v rozsudku dožít, a posledně situace, kdy je zřejmé, že prohlášený za mrtvého datum určené soudem přežil.

2.1.2.3 Řízení o určení data smrti

K § 59 až 64:

Řízení o určení data smrti je z velké části převzato z ustanovení § 194a občanského soudního řádu. V úpravě samotné došlo jen k minimálním změnám. Změny byly vyvolány novou systematikou samotného zákona o zvláštních řízeních soudních (například vložení ustanovení týkající se místní příslušnosti), skutečností, že úprava určení data narození je nově

vložena do části zákona upravující rodinněprávní řízení, a dále novou terminologií občanského zákoníku. Terminologie nového občanského zákoníku je promítnuta nejen ve skutečnosti, že se užívá pojmu „smrt“ namísto pojmu „úmrť“, a dále pojmu „člověk“ a nikoli „fyzická osoba“, ale i tak, že opatrovník je nadále „jmenován“ a nikoli „ustanoven“.

Místní příslušnost v řízení o určení data smrti je i nadále navázána na sídlo matričního úřadu, který oznámil soudu, že nelze zjistit datum smrti člověka.

Ustanovení o zahájení řízení je přenesením věty první § 194a odst. 1 občanského soudního řádu. Nově se pouze zpřesňuje forma, ve které matrika oznámí skutečnost, že nelze zjistit datum smrti člověka, když toto oznámení je podnětem, na základě kterého soud zahájí řízení o určení data smrti člověka.

Pokud jde o otázku zastoupení člověka, kterému má být určeno datum smrti, současná textace občanského soudního řádu, která je obsažena v ustanovení § 194a odst. 1 věta druhá, nesprávně upravovala, že soud má ustanovit mrtvému opatrovníka. Tato úprava přinášela řadu výkladových problémů, když vznikaly i pochybnosti, zda lze tuto úpravu použít. V souvislosti s tím došlo ke zpřesnění textace předmětného ustanovení při jeho přenesení. Jelikož je zřejmé, že „zemřelý“ nemá způsobilost být účastníkem řízení, došlo zde k úpravě, která lépe reflektuje podstatu institutu, kterou je jmenovat opatrovníka, který by hájil zájmy samotného zemřelého, když je zřejmé, že tento tak nemůže činit sám. Nově se tedy stanoví, že soud jmenuje opatrovníka k ochraně oprávněných zájmů zemřelého.

Úprava průběhu řízení je přenesením současné úpravy § 194a odst. 2 a 3 občanského soudního řádu. Jedinou úpravou bylo zkrácení lhůty, po kterou je nezbytné vyzvat vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem ke sdělení okolností, ke zjištění data smrti člověka. Jelikož současné lhůta dvou měsíců byla lhůtou zbytečně prodlužující předmětné řízení, byla tato lhůta zkrácena na jeden měsíc.

Nově se stanoví, že po uplynutí lhůty stanovené pro podání zprávy soudu, rozhodne soud o určení data smrti rozsudkem. Byla zvolena tato přísnější forma rozhodnutí s ohledem na skutečnost, že se jedná o velmi závažný zásah do právní jistoty s rozsáhlými hmotněprávními důsledky. Ve výrokové části rozsudku je stanovena povinnost soudu rozhodnout o dnu, který bude nadále platit za den smrti člověka.

Ustanovení upravující změnu rozhodnutí je přenesením současné úpravy § 194a odst. 5 občanského soudního řádu, který upravoval případy, kdy je dodatečně zjištěno, že skutečný den smrti je odlišný ode dne určeného v rozsudku.

2.1.3 Řízení o přivolení k zásahu do integrity

K § 65:

Zcela nové řízení o souhlasu nebo přivolení soudu k zásahu do integrity je procesní reflexí hmotněprávního institutu v občanském zákoníku, konkrétně § 100 až § 102, které upravují ingerenci (souhlas nebo přivolení) soudu v níže uvedených případech zásahu do integrity člověka.

Prvním případem, kdy je potřeba ingerence (souhlasu) soudu se zásahem do integrity, je situace, kdy má být zasazeno do integrity nezletilého, který již dovršil 14 let, nenabyl plné svéprávnosti a zákroku vážně odporuje, a to i když jeho zákonný zástupce se zákrokem souhlasí. Totéž platí i v případě provedení zákroku na zletilé osobě, která není plně svéprávná.

Další případ ingerence soudu (souhlasu) je opak prvního, a to, že se zásahem do integrity nesouhlasí zákonný zástupce nezletilého, který již dovršil 14 let, nenabyl plné svéprávnosti a se zákrokem souhlasí.

Posledním případem ingerence soudu (přivolení) je situace, kdy má být zasaženo do integrity člověka neschopného úsudku způsobem zanechávajícím trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo způsobem spojeným s vážným nebezpečím pro jeho život a zdraví. Tento případ se však netýká situace upravené v § 99 občanského zákoníku.

V předkládané právní úpravě se navrhuje, aby místně příslušným soudem byl obecný soud osoby, do jejíž integrity má být zasaženo. Navržená místní příslušnost v sobě promítá princip nejrychlejšího zásahu. Průběh řízení a rozhodování není třeba nijak specificky upravovat, užijí se obecná ustanovení zákona a subsidiárně úprava obsažená v občanském soudním řádu.

2.1.4 Řízení ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí a držení ve zdravotním ústavu

Řízení ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu vychází z úpravy, která byla obsažena v § 191a až § 191g občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Systematicky je dosavadní úprava tohoto řízení rozdělena na obecná ustanovení a zvláštní ustanovení o jednotlivých typech řízení.

Navrhovaná právní úprava reflektuje důraznou garanci základních lidských práv a efektivní a účinnou možnost hospitalizací v případech bezprostředního ohrožení života osob. V navrhovaném řízení je procesně promítnuto hmotněprávní postavení důvěrníka a podpůrce a procesní provedení přezkumu zdravotního stavu, zdravotní dokumentace nebo vyjádření ošetřujícího lékaře o neschopnosti úsudku projevení přání umístěného jako důkazu v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo omezení (dále jen „převzetí“) nebo dalším držení v ústavu.

Procesní postavení důvěrníka a podpůrce reflektuje § 107 odst. 2 občanského zákoníku. Podle navržené právní úpravy může důvěrník nebo podpůrce v řízení o převzetí a dalším držení v ústavu svým jménem uplatnit ve prospěch umístěného všechna jeho práva vzniklá v souvislosti s převzetím a dalším držení v ústavu. Pokud tyto úkony budou odporovat zájmům umístěného, posoudí je soud po uvážení všech okolností.

Provedení přezkumu zdravotního stavu, zdravotní dokumentace nebo vyjádření ošetřujícího lékaře o neschopnosti úsudku projevení přání umístěného jako důkazu je procesní reflexí § 109 občanského zákoníku. Ten upravuje provedení důkazu přezkumu zdravotního stavu, zdravotní dokumentace nebo vyjádření ošetřujícího lékaře o neschopnosti úsudku a projevení přání umístěného. Bude-li takový přezkum proveden, soud důkaz provede vždy.

Nově je řízení o převzetí po systematické stránce rozděleno takovým způsobem, který lépe vystihuje jeho dvoufázový charakter.

První stádium řízení, ve kterém se rozhoduje o vyslovení přípustnosti převzetí nebo omezení je upraveno v § 75 až 80. Druhé stádium řízení, které za splnění dvou předpokladů (rozhodnutí soudu, že k převzetí umístěného došlo ze zákonných důvodů a že tyto důvody trvají, a umístěný je nadále omezen ve styku s vnějším světem) navazuje na řízení první, je upraveno v § 81 4. V tomto druhém stádiu se rozhoduje o vyslovení přípustnosti dalšího držení umístěného.

Je zachována speciální úprava rozhodování v případech, kdy je do zdravotního ústavu převzat člověk, jehož zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče. V těchto případech soud postupuje podle ustanovení § 83.

Dále navrhovaná právní úprava zachovává dosavadní pojmosloví, zejména pak pojem „ústav zdravotnické péče“. Ten má ústavní rozměr, neboť jeho základ tvoří čl. 8 odst. 6 Listiny základních práv a svobod. Řízení o převzetí podle § 69 a násl. tak poskytuje možnost soudní ochrany osobní svobody všude tam, kde dochází k převzetí a držení osoby v „ústavní

zdravotnické péči“ ve smyslu citovaného ustanovení Listiny základních práv a svobod. Tento pojem tak může zahrnovat nejen zařízení poskytující zdravotní péči ve smyslu zákonné úpravy, ale dává soudům prostor poskytovat ochranu všude tam, kde je osoba bez svého souhlasu v ústavní zdravotnické péči ve smyslu Listiny základních práv a svobod a čl. 5 odst. 1 písm. e) a čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně základních práv a svobod. Ochrana osobám umístěným v takových zařízeních může být tedy poskytnuta nad rámec zvláštních zákonů, což dovodil s ohledem na totožnou úpravu na ústavní úrovni i Ústavní soud Slovenské republiky (nález ze dne 23. 8. 2000 sp. zn. III. ÚS 45/00).

2.1.4.1 Obecná ustanovení

K § 66:

V předkládané právní úpravě se navrhuje, aby místně příslušným soudem byl soud, v jehož obvodu je zdravotní ústav, ve kterém je umístěna osoba, o níž je zdravotní ústav povinen učinit oznámení podle § 75. Navržená místní příslušnost v sobě promítá princip nejrychlejšího zásahu, který je pro řízení o převzetí kardinální.

K § 67:

Navrhované ustanovení vymezuje účastníky řízení. Účastníkem řízení o převzetí je zdravotní ústav, a podal-li návrh na zahájení řízení zákonný zástupce umístěné osoby, je účastníkem řízení i zákonný zástupce.

K § 68:

Nově navržené ustanovení je procesní reflexí hmotněprávní úpravy postavení důvěrníka a podpůrce upravené v § 107 odst. 2 občanského zákoníku. Podle navrženého ustanovení může důvěrník nebo podpůrce v řízení o převzetí svým jménem uplatnit ve prospěch umístěného všechna jeho práva, která vznikla v souvislosti s jeho převzetím. Pokud by úkony důvěrníka nebo podpůrce odporovaly zájmům umístěného člověka, posoudí je podle všech relevantních okolností s konečnou platností soud.

K § 69:

Navrhované ustanovení upravuje zastoupení umístěného člověka. Úprava je až na drobné legislativně technické změny převzata z § 191b odst. 2 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

K § 70:

Navrhované ustanovení upravuje průběh řízení o převzetí. Úprava vychází z § 191b odst. 3 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Nově navrhované věcné změny reagují na situace, kdy nedochází k provedení jiných důkazů než výslechu umístěného a ošetřujícího lékaře, které byly výslovně uvedeny v § 191b odst. 3 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (viz stanovisko Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 29/2006 ze dne 14. ledna 2009, část II.). Uvedeného se dotýká rovněž rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Ľupa proti České republice, č. 29822/07, ze dne 26. května 2011, ve kterém Evropský soud pro lidská práva vnitrostátním soudům vytkl, že kromě výslechu ošetřujícího lékaře a stěžovatele neprovedly i další důkazy, které se s ohledem na rozpory v jejich výpovědích jeví jako potřebné. Nová úprava akcentuje požadavek provedení všech důkazů, které jsou potřebné ke spolehlivému zjištění skutkového stavu. Navrhované ustanovení dále procesně zjednodušuje konání případného jednání mimo jiné tím, že umožňuje, aby bylo konáno v ústavu. Tímto bude dosaženo bezprostředního seznámení se

se zdravotním stavem osoby, které je převzata nebo držena ve zdravotním ústavu. Soud přitom učiní vhodná opatření, aby se příslušné osoby dozvěděly o místě a čase jednání.

Dále se navrhuje, aby soud v každém případě provedl důkaz výsledkem přezkoumání zdravotního stavu, zdravotní dokumentace nebo vyjádření ošetřujícího lékaře o neschopnosti úsudku a projevení přání umístěného člověka, jestliže byl takový přezkum proveden. Toto procesní ustanovení je reflexí § 109 nového občanského zákoníku.

K § 71:

Jedná se o procesní úpravu propuštění člověka zdravotním ústavem. Úprava je převzata z § 191c odst. 3 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

K § 72:

Navrhované ustanovení reaguje na situaci, kdy řízení o převzetí nebo řízení o odvolání bylo zastaveno z důvodu, že umístěný člověk byl ze zdravotního ústavu propuštěn nebo že dodatečně s umístěním projevil souhlas. Navrhuje se, aby se v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu nebo v řízení o odvolání pokračovalo, pokud člověk do dvou týdnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení řízení doručeno, prohlásí, že trvá na projednání věci. O tomto právu musí být soudem poučen.

K § 73:

Navrhované ustanovení upravuje zvláštní pravidla pro řízení o odvolání. Ustanovení vychází z § 191c odst. 2 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Úprava reaguje na čl. 5 odst. 4 Úmluvy ve světle rozsudků Evropského soudu pro lidská práva ve věci Patoux proti Francii, č. 35076/06, ze dne 14. dubna 2011, a ve věci Baudoin proti Francii, č. 35935/03, ze dne 18. listopadu 2010. V prvním z uvedených rozhodnutí dospěl soud k závěru, že řízení o délce dvou a půl měsíce je v rozporu s čl. 5 odst. 4 Úmluvy. V druhém rozsudku pak soud konstatoval, že v případě zbavení svobody osob duševně nemocných je z hlediska článku 5 odst. 4 Úmluvy problematické i řízení trvajících dva měsíce. Vzhledem ke skutečnosti, že u českých soudů jen samotná odvolací řízení ve věcech řízení o přípustnosti převzetí do zdravotnického ústavu probíhají v řádu měsíců, jeví se jako nezbytné stanovit lhůtu pro rozhodnutí o odvolání. Navržená maximální lhůta pro rozhodnutí o odvolání v délce jednoho měsíce od předložení spisu soudem prvního stupně (k němuž má dojít bez zbytečného odkladu od doručení odvolání) se jeví z hlediska čl. 5 odst. 4 Úmluvy i ve světle výše uvedených rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva jako přijatelná. Uvedená jednoměsíční lhůta neplatí, pokud umístěný člověk písemně souhlasil se svým převzetím nebo byl z ústavu propuštěn. V tomto případě soud řízení zastaví, avšak k návrhu umístěného člověka bude v řízení, které již nebude vázáno žádnou lhůtou, pokračovat.

K § 74:

Navrhované ustanovení upravuje náklady řízení. Ustanovení je bez věcných a terminologických změn převzato z § 191g občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Jedinou změnou je, že podle navrhované právní úpravy se výjimka pro neplacení nákladů právního zastoupení státem nevztahuje pouze na případy, kdy byl soudem jmenován člověku opatrovník. Náklady jmenovaného opatrovníka hradí stát.

2.1.4.2 Řízení o vyslovení přípustnosti převzetí a dalším držení ve zdravotním ústavu

K § 75:

Jedná se o procesní úpravu oznamovací povinnosti, která je převzata z § 191a občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

K § 76:

Navrhované ustanovení je převzato z § 191b občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Navrhuje se zavedení možnosti umístěného člověka nebo jeho zákonného zástupce podat návrh na zahájení řízení v případě, kdy je zdravotní ústav pasivní, tedy nesplní svoji zákonnou povinnost oznámit převzetí osoby. V současné době povinnost oznamovat zadržení ve zdravotním ústavu, tedy nedobrovolnou hospitalizaci, stanoví zákon o zdravotních službách. Dále se upravuje možnost umístěného člověka podat návrh na zahájení řízení, i když souhlas s jeho převzetím dal opatrovník. Takto navržená úprava reaguje především na to, že i když je určité osobě omezena svéprávnost, bude v řadě případů schopna formulovat vlastní názor na svůj pobyt ve zdravotním ústavu. Tuto skutečnost podporuje rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05, ze dne 27. března 2008. Z uvedeného rozhodnutí vyplývá, že pro určení, zda je zbavení svobody dobrovolné, je rozhodující faktický stav, zda daná osoba subjektivně vnímala hospitalizaci jako nedobrovolnou a v tomto duchu se též vyjadřovala, a nikoli, zda třetí osoba, byť by k tomu z hlediska vnitrostátního práva byla oprávněná, s hospitalizací vyslovila souhlas. Právní úprava řízení o převzetí ve zdravotním ústavu v občanském soudním řádu je i v tomto směru speciální vůči sektorovým zákonům, které umožňují, aby souhlas s umístěním udělil zákonný zástupce nebo opatrovník osoby omezené ve svéprávnosti.

K § 77 a 78:

Navrhované ustanovení upravuje řízení a rozhodování o převzetí. Úprava vychází z § 191b odst. 4 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Podle nově navržené úpravy však musí soud do sedmi dnů rozhodnout nejen o tom, zda došlo k převzetí ze zákonných důvodů, ale zároveň zda tyto důvody stále trvají. Uvedené předpoklady musí být splněny kumulativně, pokud soud dojde k závěru, že tomu tak není, nařídí bez zbytečného odkladu propuštění umístěného z ústavu. Ve vztahu k nedobrovolným hospitalizacím v psychiatrických léčebnách má navrhovaná právní úprava směřovat k tomu, aby soud neposuzoval toliko otázku, zda daná osoba „jeví známky duševní poruchy“, ale zda skutečně duševní poruchou trpí. Tento zvýšený standard po uplynutí sedmi dnů oproti prvotnímu, často urgentnímu rozhodování psychiatrické léčebny, kdy nelze spolehlivě stanovit, zda daná osoba skutečně trpí duševní poruchou, a kdy tedy postačí, že tato osoba jeví známky duševní poruchy, je potřebné zavést z toho důvodu, aby bylo možné tvrdit, že je zbavení svobody i po uplynutí sedmi dnů ve smyslu článku 5 Úmluvy skutečně nezbytné. Po uplynutí sedmi dnů by již mělo být spolehlivě lékařsky ověřeno, že umístěný je skutečně duševně nemocný ve smyslu článku 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

Soud by po uplynutí sedmi dnů po zbavení svobody neměl přezkoumat toliko otázku, zda daná osoba „jeví známky duševní poruchy“, ale zda skutečně duševní poruchou trpí. Tento zvýšený standard po uplynutí sedmi dnů oproti prvotnímu, často urgentnímu, „rozhodování“ ústavu zdravotnické péče, kdy patrně nelze spolehlivě stanovit, zda daná osoba skutečně trpí duševní poruchou, a kdy tudíž postačí pouhé „jevení známek“ duševní poruchy, je potřebné

zavést z toho důvodu, aby bylo možné tvrdit, že je zbavení svobody i po uplynutí sedmi dnů ve smyslu článku 5 Úmluvy skutečně nezbytné.

Zákonné důvody musí v době rozhodování soudu trvat, avšak po uplynutí sedmi dnů již nejde o urgentní situaci, kdy není dostatek času spolehlivě určit, jak se věci s danou osobou mají, ale je třeba již mít spolehlivě lékařsky ověřeno, že umístěný je skutečně duševně nemocný ve smyslu článku 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

Jednání zpravidla není třeba nařizovat, je-li však nařízeno, koná se ve zdravotním ústavu.

K § 79:

Navrhované ustanovení upravuje doručování rozhodnutí o převzetí. Ustanovení vychází z § 191c odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Je nutné zajistit, aby usnesení bylo písemně vyhotoveno a doručeno v co nejkratším časovém horizontu. Rovněž se navrhuje, aby bylo zajištěno, že se umístěný může s usnesením seznámit jinou formou.

K § 80 a 81:

Tato ustanovení upravují řízení o dalším držení ve zdravotním ústavu. Ustanovení vychází z § 191d odst. 1, 2 a 3 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Ustanovení dochází pouze ke změně navazující na nové znění ustanovení, podle kterého soud rozhodne nejen o zákonnosti převzetí, ale i trvání důvodů držení v době rozhodování.

K § 8:

Navrhované ustanovení upravuje možnost podání návrhu na propuštění. Ustanovení je bez věcných a terminologických změn převzato z § 191f občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Nově bylo třeba upravit lhůtu pro rozhodnutí soudu o tomto návrhu.

K § 83:

Úprava přebírá současnou úpravu zjednodušeného řízení, které má za úkol zefektivnit a zrychlit řízení o vyslovení přípustnosti převzetí ve speciálních případech při současném zachování základních lidských práv a svobod. O speciální případy se jedná v situacích, kdy osoba potřebuje neodkladnou lékařskou pomoc z důvodu ohrožení jejího života a vlivem tohoto stavu není schopna činit právní úkony. Stav však nesmí být způsoben duševní poruchou; pokud by tomu tak bylo, zahájilo by se klasické řízení podle § 69 a násl. V praxi půjde především o případy, kdy jsou osoby přijaty na jednotku intenzivní péče nebo na anesteziologicko-resuscitační oddělení. Bude-li do ústavu převzata osoba, jejíž zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné zdravotní péče a nebude schopna činit právní úkony za předpokladu, že tento stav není způsoben její duševní poruchou, zahájí soud toto zjednodušené řízení o vyslovení souhlasu s převzetím do zdravotního ústavu. Soud v tomto zjednodušeném řízení rozhodne bez jednání usnesením do sedmi dnů od dne, kdy došlo k převzetí této osoby na základě vyjádření ošetřujícího lékaře. Proti tomuto usnesení nejsou přípustné řádné ani mimořádné opravné prostředky. Umístěné osobě předseda senátu ustanoví opatrovníka z řad osob blízkých. Nebude-li to možné, ustanoví opatrovníkem jinou vhodnou osobu. Pouze tehdy nebude-li moci být opatrovníkem ustanovena osoba blízká nebo jiná vhodná osoba, ustanoví předseda senátu opatrovníka pro řízení z řad advokátů. Ústavu se zároveň ukládá povinnost soudu oznámit takovou změnu zdravotního stavu osoby, která by odůvodňovala zahájení řízení podle § 69.

Uvedené ustanovení vychází ze závěru, že rovněž v těchto zvláštních případech čl. 8 odst. 6 Listiny základních práv a svobod vyžaduje, aby soud o umístění těchto osob rozhodl (stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. ledna 2009, sp. zn. Cpjn 29/2006), neboť základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci (čl. 4 Ústavy ČR). Na druhou stranu zachování všech procesních práv (navrhovanou právní úpravou posílených) podle § 68 a násl. (dříve § 191a a násl. občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013) se nejeví v těchto specifických případech jako nezbytné. Toto řízení vychází z koncepce, podle které se v těchto shora uvedených případech (především kdy jsou osoby přijaty na jednotku intenzivní péče nebo na anesteziologicko-resuscitační oddělení) považuje souhlas soudu za nahrazení souhlasu převzaté osoby.

2.1.4.3 Řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb

K § 84:

Toto ustanovení doplňuje dnešní do jisté míry nedostatečnou právní úpravu soudního přezkumu zbavení osobní svobody. Podle čl. 8 odst. 6 Listiny základních práv a svobod zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu, což pak musí být do dvaceti čtyř hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do sedmi dnů. Toto ustanovení ústavního pořádku pak provádí současná úprava řízení ve věcech vyslovení připustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu .

Ustanovení čl. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod garantuje mimo to právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné, i v případě zákonného držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků. Tento výčet se přitom nemusí zcela překrývat s případy, kdy je zdravotní ústav povinen oznámit soudu převzetí nebo držení určité osoby a kdy je dnes zajištěn soudní přezkum. Ačkoliv pojem „ústavní zdravotnické péče“ může zahrnovat nejen zařízení poskytující zdravotní péči ve smyslu zákonné úpravy a dává soudům dostatečný prostor poskytovat ochranu všude tam, kde je osoba bez svého souhlasu v ústavní zdravotnické péči ve smyslu Listiny základních práv a svobod a čl. 5 odst. 1 písm. e) a čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně základních práv a svobod (srov. nález Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 23. 8. 2000 sp. zn. III. ÚS 45/00), v praxi vymezení okruhu zařízení, které mají povinnost takové opatření oznámit soudu, který na tomto základě zahájí řízení, způsobuje problémy.

Návrh tak výslovně pamatuje na případy, kdy je určitá osoba zbavena osobní svobody v zařízení sociálních služeb. I tyto osoby tak budou mít možnost zahájit řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti zbavení osobní svobody a v případě jeho nezákonnosti nařídil propuštění, což vyžadují mezinárodní závazky České republiky.

Navzdory tomu, že základ pro pobyt v zařízení sociálních služeb představuje smlouva jako soukromoprávní úkon, u osob, jejichž svéprávnost byla omezena, je uzavírána jejich opatrovníkem, a proto je třeba osobě, která s tímto pobytem nesouhlasí, zajistit soudní ochranu (srov. Shrukaturov proti Rusku, č. 44009/05, ze dne 27. března 2008, body 108, 121 a násl.).

Aby omezení svobody v zařízení sociální péče bylo v souladu s článkem 5 Úmluvy, musí být splněny následující kumulativní podmínky. Aktuální lékařskou zprávou musí být prokázáno, že umístěný je duševně nemocný, umístěný představuje z důvodu svého stavu nebezpečí pro sebe či své okolí, účelem opatření je odvrácení tohoto nebezpečí a dané

opatření je pro odvrácení nebezpečí nezbytné a v souladu se zásadou subsidiarity, tj. k odvrácení nebezpečí nestačí jiné, méně invazivní opatření (v daném kontextu zejm. poskytnutí jiné sociální služby).

Pojem „omezení svobody“ by měl být taktéž vykládán v souladu s judikaturou Soudu (viz Stanev proti Bulharsku, rozsudek velkého senátu ze dne 17. ledna 2012, č. 36760/06, a D. D. proti Litvě, rozsudek ze dne 14. února 2012, č. 13469/06), podle které k omezení svobody v zařízení sociální péče dochází za následujících podmínek. Umístěný (typicky zbavený či omezený ve způsobilosti k právním úkonům; omezený ve svéprávnosti) nedal se svým umístěním do ústavu souhlas, je však fakticky způsobilý svou situaci posoudit a vyjádřit na ni názor a s umístěním nesouhlasí, pobyt v zařízení sociální péče je dlouhodobý, režim pobytu v zařízení vykazuje mj. následující charakteristiky (nikoli nezbytně kumulativně) – opuštění zařízení podléhá souhlasu třetí osoby (typicky pracovníka zařízení), daná osoba může být podrobena omezujícím opatřením (např. nucené medikaci, umístěním do speciální místnosti, přikurtováním), byť třeba jen na velmi krátkou dobu, dochází k dalším omezením svobody dané osoby (např. nutnost schválení návštěvy či telefonního hovoru či omezení okruhu osobních věcí, které může mít daná osoba u sebe).

Požadavek na urychlené vyřízení věci vyplývá z článku 5 odst. 4 Úmluvy, který je na dané řízení aplikovatelný.

2.2 Řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob a ve věcech svěřenského fondu

2.2.1 Řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob

K § 85 až 92:

Tato ustanovení upravují řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob. Zákon o zvláštních řízeních soudních výčet těchto řízení zobecňuje. Podle platného občanského soudního řádu do této skupiny řízení patří následující druhy řízení:

(i) řízení ve statusových věcech obchodních společností, družstev a jiných právnických osob a o zrušení evropské společnosti a evropské družstevní společnosti s likvidací;

(ii) řízení o zrušení obecně prospěšné společnosti a její likvidaci a o jmenování jejího likvidátora;

(iii) řízení o zrušení nadace nebo nadačního fondu a jejich likvidaci, o jmenování likvidátora nadace nebo nadačního fondu a o jmenování nových členů správní rady nadace nebo nadačního fondu;

(iv) řízení o zrušení státního podniku a o jmenování a odvolání jeho likvidátora;

(v) řízení ve sporech z právních vztahů mezi obchodními společnostmi (družstvy) a jejich zakladateli (společníky nebo členy), jakož i mezi společníky (členy nebo zakladateli) navzájem, jde-li o vztahy týkající se účasti na společnosti (členského vztahu v družstvu), o vztahy z nabídky převzetí nebo z nesplnění nabídkové povinnosti, o vztahy z výkupu účastnických cenných papírů, o vztahy ze smluv, jimiž se převádí podíl společníka (členská práva a povinnosti), a o vztahy související se zvýšením základního jmění (přistoupením společníka nebo člena);

(vi) řízení ve věci přeměn obchodních společností a družstev, včetně všech řízení o náhradě podle zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Jelikož obchodní společnosti, družstva, obecně prospěšné společnosti, nadace, nadační fond a státní podnik jsou vše právnické osoby, nový zákon řízení uvedená výše pod body (i) až (iv) a (vi) shrnuje do jediného bodu nazvaného „řízení ve statusových věcech právnických osob, včetně jejich zrušení a likvidace, jmenování a odvolávání jejich statutárních orgánů nebo likvidátora, přeměn a otázek statusu veřejné prospěšnosti“. Mezi řízení ve statusových věcech právnických osob je nově zařazeno řízení ve věcech statusu veřejné prospěšnosti, které reflektuje novým občanským zákoníkem zavedenou možnost soudu rozhodovat ve věcech statusu veřejné prospěšnosti, např. o odnětí tohoto statusu (§ 149 nového občanského zákoníku).

Řízení, která spadají pod skupinu uvedenou výše pod bodem (v), se od ostatních výše uvedených řízení odlišují. Tato řízení jsou právní teorií řazena mezi nesporná řízení, což plyne z jejich systematického zařazení v platném občanském soudním řádu (§ 200e obsažený v části páté nazvané „zvláštní ustanovení“, která obsahuje nesporná řízení), a dále ze skutečnosti, že pro tato řízení platí určitá specifika nesporného řízení (např. povinnost soudu provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány - § 120 odst. 2 platného občanského soudního řádu, nebo vymezení účastenství ustanovením § 94 odst. 1 větou první platného občanského soudního řádu). Z materiálního hlediska je však velká většina řízení, která pod tuto kategorii spadají, řízením sporným. Většinou se totiž jedná o spor dvou stran, a to společnosti a společníka, nebo o spor dvou společníků. Z toho důvodu je navrhováno, aby řízení uvedená výše pod bodem (v) (jedná se o řízení uvedená v § 9 odst. 3 písm. g) platného občanského soudního řádu) byla napříště považována za řízení sporná tím, že nebudou jmenována v zákonu o zvláštních řízeních soudních (nadto budou výslovně uvedena v občanském soudním řádu v rámci vymezení věcné příslušnosti, jelikož věcná příslušnost pro tato řízení zůstane zachována krajskému soudu). Z těchto řízení bude do zákona o zvláštních řízeních soudních zařazeno pouze řízení o jmenování znalce, které je svou povahou řízením nesporným.

Nespornými řízeními budou rovněž řízení ve věcech opatrovnictví právnické osoby a řízení ve věcech právnických osob, vyplývá-li ze zákona, že je lze zahájit i bez návrhu. Do této kategorie spadá například nové řízení ve věcech zmocnění ke svolání valné hromady podle § 368 zákona o obchodních korporacích nebo řízení o vyloučení člena statutárního orgánu podle § 65 zákona o obchodních korporacích.

Místní příslušnost je dána jednak místem, kde je právnická osoba zapsána do veřejného rejstříku, a jednak sídlem právnické osoby. Pokud jde o věcnou příslušnost, ve statusových věcech právnických osob zůstává věcně příslušným, stejně jako je tomu podle platné právní úpravy, krajský soud. Věcná příslušnost pro řízení o jmenování znalce se přesouvá z krajského soudu na soud okresní, který bude věcně příslušným rovněž pro řízení ve věcech právnických osob, vyplývá-li ze zákona, že je lze zahájit i bez návrhu. Pro řízení ve věcech opatrovnictví právnických osob budou věcně příslušné krajské soudy.

Procesní úprava řízení ve věcech statusu veřejné prospěšnosti navazuje na návrh zákona o veřejně prospěšné činnosti a statusu veřejné prospěšnosti, který upravuje právo právnické osoby se statusem na nepřímou výhodu podle jiného právního předpisu. Jelikož v souvislosti se zahájením řízení o odnětí statusu je spojeno neposkytnutí nepřímé výhody, je nezbytné stanovit povinnost soudu oznámit zahájení řízení příslušnému správci daně.

Jelikož řízení o přiznání statusu by mělo být řízením, ve kterém bude soud přezkoumávat doložení dokladů prokazujících splnění podmínek udělení statusu, má soud možnost využít zjednodušené formy vedení řízení, tedy rozhodnout bez jednání. Celé řízení by tak mělo být urychleno a lhůta pro rozhodnutí by měla být dodržena. V jiných řízeních bude soud moci rozhodnout bez nařízení jednání tehdy, nebude-li provádět dokazování.

Zákon o veřejně prospěšné činnosti a statusu veřejné prospěšnosti upravuje podmínky, za kterých je možné získat status veřejné prospěšnosti. Samotné rozhodování o přiznání statusu by mělo být rychlým, neboť navrhovatel by měl předložit všechny listiny podmiňující udělení statusu a soud by se měl pouze soustředit na přezkoumání těchto listin. K rozhodnutí ve věci byla soudu stanovena lhůta patnácti dnů. Počátek běhu této lhůty je stanoven v návaznosti na doložení všech dokumentů prokazujících splnění podmínek pro přiznání statusu. Současně je normována i situace, kdy navrhovatel všechny dokumenty předloží, ale tyto budou v některém z cizích jazyků. Jelikož nelze v takovém případě trvat na dodržení patnáctidenní lhůty k rozhodnutí, je počátek běhu lhůty posunut až do chvíle, než navrhovatel předloží listiny v jazyce českém, případně v překladu.

Ustanovení týkající se překážky zahájeného řízení ve věcech přeměn právnických osob reaguje na § 53 odst. 2 zákona č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev, ve znění pozdějších předpisů, podle něhož jsou s návrhem na vyslovení neplatnosti projektu přeměny spojeny ke společnému řízení návrhy ostatních oprávněných osob, týkající se téhož projektu přeměny, a rovněž jsou s tímto návrhem spojeny návrhy všech oprávněných osob na vyslovení neplatnosti rozhodnutí o schválení přeměny, je-li důvodem neplatnosti rozhodnutí o schválení přeměny neplatnost projektu přeměny.

Ustanovení týkající se obligatorního zákonného spojení řízení o vyslovení neplatnosti rozhodnutí orgánu právnické osoby s každým dalším řízením o neplatnosti téhož rozhodnutí představuje promítnutí současného § 113a občanského soudního řádu do zákona o zvláštních řízeních soudních. Navrhované ustanovení je procesní reflexí například § 258 a násl. nového občanského zákoníku nebo § 191 a násl., § 428 a násl. a § 663 a násl. zákona o obchodních korporacích. Zákon dále vymezuje také obligatorní spojení řízení ve věci zneužití hlasovacího práva v soukromé korporaci k újmě celku s každým dalším řízením o zneužití hlasovacího práva týkající se téhož případu. Rovněž je toto řízení spojeno s řízením o vyslovení neplatnosti rozhodnutí orgánu soukromé korporace, je-li tvrzeným důvodem neplatnosti stejný případ zneužití hlasovacího práva.

V ustanovení upravujícím rozhodování je také vyjádřeno, že v řízení o vyslovení neplatnosti rozhodnutí orgánu právnické osoby soud rozhodne i o tom, že o rozhodnutí orgánu právnické osoby nejde, v případě, kdy se na něj hledí, jako by nebylo přijato. O tomto soud rozhodne i bez návrhu. Také je stanoveno, že v tomto řízení není možné rozhodnout v době tří měsíců ode dne podání návrhu. Tímto ustanovením je reagováno na skutečnost, že všechna řízení o neplatnosti rozhodnutí orgánu právnické osoby jsou spojená, a úpravu nového občanského zákoníku i zákona o obchodních korporacích, podle kterých může člen právnické osoby žalovat neplatnost rozhodnutí ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy se o rozhodnutí dozvěděl.

Zvláštní postup pro zastavení řízení v některých případech je převzat ze současné úpravy obchodního zákoníku.

Navrhuje se dále převzít stávající právní úpravu o postupu soudu pro zastavení řízení v některých případech, která slouží ochraně ostatních společníků (členů) obchodní korporace před zastavením řízení, které by je mohlo poškodit. Účelem této úpravy je zamezit případům, kdy společník podá návrh u soudu a po uplynutí krátké lhůty k podání návrhu pro ostatní oprávněné osoby vezme návrh bezdůvodně zpět nebo jiným způsobem přiměje soud řízení zastavit.

2.2.2 Řízení ve věcech svěřenského fondu

K § 93 až 96:

Nový občanský zákoník po vzoru zahraničních úprav zavádí do českého právního řádu institut svěřenského fondu (tzv. trust). Samotná úprava pak počítá se soudní pravomocí dohledu nad trustem. V případě trustu bude muset nově soud rozhodovat o jmenování správce, o odvolání správce, o jmenování osoby oprávněné dohlížet na správu svěřenského fondu, o uložení nebo zákazu určitého jednání svěřenskému správci, o pověření osoby zahájením nebo vedením řízení v zájmu svěřenského fondu, o zrušení svěřenského fondu, o nahrazení účelu fondu, o změně statutu nebo o převedení majetku. Jelikož současná úprava nepředpokládá rozhodování o trustu, je nezbytné vytvořit speciální ustanovení, která se budou aplikovat na tato řízení. Důvodem jsou zejména odlišnosti trustu od ostatních dosud známých institutů. Například úpravu statusových otázek právnických osob, která je trustu nejbližší, nelze užít, neboť by v téměř každém ustanovení bylo nutné normovat výjimku vztahující se na trust. Úprava samotná normuje pouze nejnужnější procesní požadavky tak, aby odpovídala variabilitě rozhodování soudu.

V případě řízení ve věcech svěřenského fondu je nezbytné upravit místní příslušnost soudu. Úprava sama pak musí reflektovat, že samotný svěřenský fond nemá právní osobnost, nemá sídlo a je zde poměrně velká rozmanitost osob i majetku ve svěřenském fondu. Místní příslušnost tedy není možné vázat ani na majetek, sídlo, bydliště nebo nějaký jiný tradiční rozhodný prvek. Jelikož za svěřenský fond bude jednat správce, který bude osobou nejúžeji spjatou se svěřenským fondem, je místní příslušnost ve věcech svěřenského fondu vázána na obecný soud svěřenského správce. S ohledem na skutečnost, že zákon předpokládá situaci, kdy svěřenský fond sám svěřenského správce nemá, a je nezbytné vést řízení o jeho jmenování, je normováno, že v takovém případě je příslušný poslední obecný soud zakladatele svěřenského fondu. Úprava svěřenského fondu předpokládá vždy jeho založení nějakou konkrétní osobou, tedy je zřejmé, že vždy bude možné tuto osobu, tedy i její obecný soud určit. Jelikož v době podání návrhu na určení svěřenského správce již zakladatel nemusí mít právní osobnost, stanovuje se, že se vždy jedná o poslední obecný soud zakladatele.

Účastníkem řízení ve věcech svěřenského fondu bude vždy navrhovatel, neboť řízení je možné zahájit pouze na návrh, jeho účastenství tedy vždy vyplývá z obecných ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních. Účastníky dále budou osoby, které jsou úzce spjaty s existencí svěřenského fondu, tedy zejména svěřenský správce, zakladatel, obmyšlený a osoba, která má právo dohledu nad správou svěřenského fondu. Správce svěřenského fondu bude účastníkem vždy, neboť on je osobou oprávněnou vykonávat plnou správu spravovaného majetku, tedy měnit jeho podstatu, rozmnožovat ji a investovat. Je zřejmé, že svěřenský správce nebude účastníkem řízení, pouze pokud soud bude rozhodovat o jmenování svěřenského správce. V návrhu je dále respektována podstata svěřenského fondu, která tkví v tom, že jeho zakladatel vyčlení ze svého majetku určitou část a svěří ji nějakému účelu, když zakladatel, bude-li živ, bude účastníkem řízení o svěřenském fondu. Posledně bude účastníkem i obmyšlený, neboť je třeba v řízení respektovat i jeho právo na plnění ze svěřenského fondu.

K naplnění podstaty svěřenského fondu se navrhuje, aby řízení ve věcech svěřenského fondu bylo možné zahájit pouze na návrh, a nikoli i z úřední povinnosti. Návrhovost řízení vyplývá již z příslušných ustanovení nového občanského zákoníku a je promítnutím specifika svěřenského fondu, tedy zásadní absencí veřejnoprávního dohledu nad svěřenskými fondy.

Ustanovení týkající se vedení řízení je inspirováno úpravou rozhodování ve věcech právnických osob a slouží k usnadnění řízení, při kterých není třeba provádět dokazování. V takovém případě lze rozhodnout ve věci bez nařízení jednání.

2.3 Řízení o pozůstalosti

2.3.1 Společná ustanovení

2.3.1.1 Místní příslušnost

K § 97 a 98:

Místně příslušným soudem k řízení o pozůstalosti je v první řadě (okresní) soud, v jehož obvodu měl zůstavitel v době smrti evidováno místo trvalého pobytu v informačním systému evidence obyvatel podle jiného právního předpisu, popřípadě místo jiného pobytu evidované podle jiných právních předpisů. Zavádí se tím zásadně jednoduché kritérium, které umožní určit místně příslušný soud bez zbytečných průtahů a komplikací. Ostatní hlediska určující místní příslušnost mají jen podpůrnou povahu a uplatní se, jen jestliže zemřelý neměl evidováno místo trvalého pobytu nebo jiné evidované místo jiného pobytu.

Přikázání věci jinému soudu z důvodu vhodnosti bývá v pozůstalostním řízení poměrně časté, neboť pravidla určení místní příslušnosti nemohou brát zřetel na místo, kde bydlí účastníci tohoto řízení. Účastníci proto z důvodu hospodárnosti a účelnosti požadují, aby řízení o pozůstalosti bylo vedeno v místě jejich bydliště. Povaha řízení odůvodňuje, aby se k otázce delegace vyjadřovali - oproti obecné úpravě v občanském soudním řádu - jen ti účastníci řízení, kteří jsou považováni za dědice a kteří jsou známi již v době rozhodování o delegaci.

2.3.1.2 Soudní komisariát

K § 99 až 105:

Úkony v řízení o pozůstalosti prováděné v prvním stupni tradičně vykonávají notáři jako soudní komisaři a není žádný důvod k tomu, aby tato osvědčená úprava byla měněna. Notář jako soudní komisař provádí (téměř) všechny úkony, které se vykonávají v řízení o pozůstalosti u soudu prvního stupně; tento zákon vypočítává výjimky z tohoto pravidla, které jsou odůvodněny povahou v něm vyjmenovaných úkonů, která vyžaduje, aby je provedl soudce (předseda senátu). Vzhledem k tomu, že při likvidaci pozůstalosti nemusí být likvidační správce jmenován vždy již při nařízení likvidace, stanoví se, že až do doby jmenování likvidačního správce vykonává jeho práva a povinnost notář.

Notáře pověřuje provedením úkonů soud prvního stupně; nepostupuje přitom podle své úvahy, ale podle pravidel, které jsou obsaženy v rozvrhu, vydávaném předsedou příslušného krajského soudu na dobu kalendářního roku. Pro případ, že notář nemůže dále vykonávat v řízení o pozůstalosti svou činnost a že mu byl ustanoven zástupce nebo náhradník, popřípadě že byl do jeho notářského úřadu jmenován nový notář, upravuje se převzetí věci. Kdyby notář v řízení postupoval tak, že hrozí, že věc nebude rozhodnuta v přiměřené době, může být soudem jeho pověření zrušeno, byl-li notář na tuto možnost předem písemně upozorněn.

Notář nemusí v řízení o pozůstalosti vykonávat všechny úkony osobně. Může pověřit své zaměstnance, aby potřebné úkony vykonávali místo něj (a na jeho odpovědnost).

Notář, jakož i jeho zaměstnanci, které pověřil prováděním úkonů, mohou svou činnost vykonávat, jen jestliže tu není se zřetelem na jejich poměr k věci, k účastníkům nebo jejich

zástupcům důvod pochybovat o jejich nepodjatosti. Je-li třeba posoudit, zda notář nebo jeho zaměstnanci jsou vyloučeni z projednání a rozhodnutí věci, rozhodne o tom soud prvního stupně usnesením.

Notář a jeho zaměstnanci jsou povinni zachovávat mlčenlivost o všem, o čem se dozvěděli v souvislosti s prováděním úkonů v řízení o pozůstalosti. Zproštění této povinnosti mohou být předsedou soudu jen z důvodů, které byly doloženy a které jsou vážné.

2.3.1.3 Odměna a náhrady za činnost soudního komisaře

K § 106 až 108:

Výši odměny za úkony, které notář provedl v řízení o pozůstalosti jako soudní komisař, stanoví prováděcí právní předpis; kromě odměny má notář právo též na náhradu svých hotových výdajů a na náhradu za daň z přidané hodnoty, je-li jejím plátcem.

Odměnu a náhrady jsou povinni notáři zaplatit zůstavitelovi dědici, jen jestliže nabyli nepředlužené dědictví; v ostatních případech (zejména bylo-li řízení o pozůstalosti zastaveno, připadla-li pozůstalost státu, nabyli-li dědic předlužené dědictví) je platí stát, za něhož je platí příslušný soud prvního stupně, jako je tomu podle současné právní úpravy.

Byla-li nařízena likvidace pozůstalosti, hradí se odměna a náhrady notáře z výtěžku zpeněžení pozůstalosti. Protože rozvrh zpeněžení likvidační podstaty nezaručuje, že nároky notáře budou opravdu uspokojeny, ručí za to stát (resp. příslušná organizační složka státu, jímž je zde soud prvního stupně).

2.3.1.4 Účastníci

2.3.1.4.1 Účastníci při projednání pozůstalosti

K § 109 až 115:

Účastenství v řízení o pozůstalosti je upraveno v rámci jeho obecné definice, podle níž jsou účastníky návrhové (ten, kdo podal návrh na zahájení řízení o pozůstalosti) a ti, které zákon za účastníky označuje.

Právní úprava účastenství v první řadě sleduje, aby byly zjištěny osoby, které nakonec (podle usnesení o dědictví) nabydou zůstavitelův majetek. Účastníky jsou proto ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, popřípadě, má-li pozůstalost připadnout státu, stát. Jsou-li splněny podmínky pro zastavení řízení o pozůstalosti, protože zůstavitel nezanechal majetek nebo protože zanechal majetek nepatrné hodnoty, nabývá se zůstavitelův majetek rozhodnutím soudu. Protože takové rozhodování se dotýká jen práv toho, kdo se postaral o pohřeb, je pouze tato osoba účastníkem řízení.

Zákon jednak upravuje okruh účastníků celého řízení (až do jeho pravomocného skončení), a jednak vymezuje účastníky jen pro část řízení, kdy je účastenství určeno potřebou vypořádat práva a povinnosti ze společného jmění při zániku manželství smrtí zůstavitele (účastenství manžela zůstavitele), jakož i potřebou zajištění práv věřitelů zůstavitele, nepominutelných dědiců, správce pozůstalosti a osob, které byly dotčeny opatřením soudu směřujícím k zajištění majetku zůstavitele, v průběhu řízení o pozůstalosti; jakmile se účel jejich účasti naplní, přestávají být účastníky řízení o pozůstalosti.

Vykonavatel závěti dbá o řádné splnění poslední vůle zůstavitele a náleží mu práva uvedená v § 1554 nového občanského zákoníku. Je proto také účastníkem řízení; jsou-li však splněny předpoklady pro zastavení řízení nebo má-li pozůstalost připadnout státu jako

odúmrtí, je zřejmé, že se v řízení poslední vůle zůstavitele nemůže uplatnit, a že proto není ani třeba, aby v těchto případech byl účastníkem řízení.

2.3.1.4.2 Účastníci při likvidaci pozůstalosti

K § 116:

Byla-li nařízena likvidace pozůstalosti, mohou být účastníky řízení jen věřitelé, kteří se domáhají uspokojení svých pohledávek, a likvidační správce, byl-li jmenován. Účast ostatních osob na řízení končí a jejich postavení zůstává zachováno jen pro případ, že má být po nařízení likvidace rozhodováno o opravných prostředcích podaných proti usnesením, jež byly vydány ještě před nařízením likvidace dědictví.

Věřitelé jsou samozřejmě účastníky řízení jen potud, pokud v něm jde o uspokojení jejich pohledávky.

2.3.1.4.3 Opatrovnictví

K § 117 až 119:

V řízení o pozůstalosti je třeba, aby dědic, který nemůže samostatně jednat, byl náležitě zastoupen, a to jak v případě, že ho zákonný zástupce nebo opatrovník nemůže zastupovat pro nebezpečí střetu zájmů, tak i tehdy, jestliže nemá zákonného zástupce nebo opatrovníka a v příslušném opatrovnickém řízení dosud nebylo přijato odpovídající opatření. Soud proto přímo v řízení o pozůstalosti jmenuje dědici opatrovníka (zvláštního opatrovníka).

Každému soud jmenuje opatrovníka, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem, zejména tomu, o kom není známo, kde pobývá (srov. § 465 odst. 1 nového občanského zákoníku), popřípadě aby mohly být spravovány jeho záležitosti nebo aby mohla být hájena jeho práva (srov. § 486 odst. 1 nového občanského zákoníku). Proto i v řízení o dědictví musí být ustanoven opatrovník dědici, jehož pobyt není znám, jakož i dědici, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu jeho bydliště nebo místa, kde se zdržuje (jde-li o fyzickou osobu), nebo jemuž se nepodařilo doručit na adresu jeho sídla (jde-li o právnickou osobu), neboť i v tomto případě je třeba přijmout toto opatření v zájmu ochrany jeho dědických práv.

Potřebují-li opatrovníka jiní účastníci řízení o pozůstalosti, než jsou dědici, soud vyčká opatření příslušného soudu nebo jiného orgánu a v řízení o pozůstalosti jim opatrovníka nejmenuje.

Při jmenování opatrovníka fyzické osobě je třeba dát přednost osobě účastníku blízké (§ 22 odst. 1 nového občanského zákoníku) před jinými osobami. Opatrovníkem může být jmenován jen ten, kdo s tím souhlasí. Opatrovníkem fyzické nebo právnické osoby může být jmenován rovněž advokát, avšak jen tehdy, vyžaduje-li takovéto kvalifikované zastoupení ochrana jejich zájmů.

Ten, kdo byl jmenován opatrovníkem, má právo, aby mu účastník nahradil náklady, které při výkonu své funkce vynaložil, a poskytl odměnu, která je s přihlédnutím k okolnostem případu přiměřená.

2.3.1.4.4 Procesní nástupnictví

K § 120 a 121:

Procesní nástupnictví je obecně upraveno v § 107 občanského soudního řádu, ztratil-li účastník řízení v průběhu řízení způsobilost být účastníkem řízení, a v § 107a občanského

soudního řádu, nastala-li po zahájení řízení právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují přechod nebo převod práva nebo povinnosti.

V tomto ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních se upravuje v zájmu urychlení řízení jednodušší postup při procesním nástupnictví, je-li přechod práv a povinností v řízení nepochybný a jsou-li dotčené osoby ochotné a schopné poskytnout k jeho doložení součinnost. Nebudou-li splněny předpoklady v tomto ustanovení uvedené, postupuje se při procesním nástupnictví podle obecných ustanovení § 107 a 107a občanského soudního řádu.

2.3.1.5 Rozhodnutí

K § 122 až 125:

V řízení o pozůstalosti soud rozhoduje výlučně formou usnesení.

Mezi úkony soudu prvního stupně, které provádí notáři jako soudní komisaři, patří rovněž vydávání rozhodnutí. Rozhodnutí ve věci samé může vydat pouze notář; pověřil-li prováděním úkonů své zaměstnance, mohou přitom vydávat i usnesení, avšak jen taková, kterými se nerozhoduje ve věci samé.

Zákon uvádí náležitosti vyhotovení rozhodnutí v listinné a elektronické podobě, a dále případy, kdy usnesení (ve věci samé nebo jen procesní povahy) nemusí obsahovat odůvodnění. Zákon rovněž určuje, kdo usnesení vydaná notářem nebo jeho zaměstnanci podepisuje.

V dalším ustanovení zákon předepisuje, která usnesení a listiny se doručují do vlastních rukou adresáta a u kterých usnesení a úkonů je vyloučeno náhradní doručení; jde vesměs o případy, kdy doručení usnesení a listin tímto způsobem je předpokladem pro řádný průběh řízení a prostředkem ochrany důležitých práv adresátů. Usnesení, o nichž to stanoví zákon, není potřeba doručovat.

2.3.1.6 Náklady řízení

K § 126

Toto ustanovení je převzato z občanského soudního řádu a označuje odměnu notáře za prováděné úkony soudního komisaře, jeho hotové výdaje i náhradu za daň z přidané hodnoty za náklady řízení. Stejně tak i odměna správce dědictví je nákladem řízení.

K § 127:

Dále zákon upravuje odchylky od obecné úpravy nákladů řízení, vyvolané povahou řízení o pozůstalosti.

2.3.1.7 Opravné prostředky

K § 128 až 135:

Povaha řízení o pozůstalosti vyžaduje zvláštní úpravu, kdy není - vedle případů vymezených obecně v občanském soudním řádu - přípustné odvolání a kdy není - vedle případů uvedených v občanském soudním řádu - třeba nařizovat jednání u odvolacího soudu. Dále zákon upravuje rozhodování o náhradě nákladů odvolacího a dovolacího řízení, přípustnost žaloby pro zmatečnost a otázku včasnosti opravných prostředků, které byly místo u soudu podány u notáře jako soudního komisaře nebo u likvidačního správce.

Občanský soudní řád stanoví, že odvolací nebo dovolací soud může nařídít, aby věc v dalším řízení projednal jiný senát (samosoudce), nebo přikázat věc k dalšímu řízení jinému

soudu prvního stupně, zrušuje-li rozhodnutí soudu prvního stupně proto, že nebyl dodržen závazný právní názor nebo že v řízení došlo k závažným vadám (srov. § 221 odst. 3 a § 243b odst. 5 občanského soudního řádu). Protože v řízení o pozůstalosti provádí úkony soudu prvního stupně notář jako soudní komisař, je třeba odvolacímu a dovolacímu soudu poskytnout obdobné oprávnění tehdy, zrušuje-li rozhodnutí vydané notářem proto, že nebyl dodržen závazný právní názor nebo že v řízení před soudem prvního stupně došlo k závažným vadám.

2.3.2 Projednání dědictví

2.3.2.1 Zahájení řízení

K § 136 a 137:

Řízení o pozůstalosti se zahajuje - obdobně jako další nesporná řízení - na návrh nebo i bez návrhu. Povahou věci je dáno, že řízení nelze zahájit bez návrhu, bylo-li již zahájeno tím, že návrh došel soudu.

Za způsobilý návrh nelze pokládat jakékoliv podání, kterým by se kdokoliv domáhal projednání a rozhodnutí pozůstalostního jmění. Legitimován může být jen ten, kdo si sám činí právo na pozůstalost jako dědic a jehož právní sféry se proto řízení dotýká.

Bez návrhu soud zahájí řízení o pozůstalosti pokaždé, jakmile se dozví, že fyzická osoba zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou, nebylo-li již řízení zahájeno podáním způsobilého návrhu. V zájmu zahájení řízení v době co možná nejkratší po smrti fyzické osoby se ukládá příslušnému orgánu, který vede matriky, aby oznámil smrt každé fyzické osoby v jeho obvodu příslušnému soudu.

2.3.2.2 Předběžná šetření

K § 138 až 151:

Účelem předběžného šetření je získání základních poznatků o skutečnostech, na nichž závisí další postup řízení o pozůstalosti. Provádí se v něm - samozřejmě vedle objasňování podmínek řízení - především úkony potřebné k objasnění stavu pozůstalostního jmění a pro zjištění dědického práva (osob, které mají právo na pozůstalost), odkazovníků, vykonavatele závěti, správce pozůstalosti a dalších osob, jejichž právní sféry se projednání pozůstalosti dotýká.

Zákon upravuje některé prostředky, pomocí kterých lze rozhodné skutečnosti zjistit. Jsou to v první řadě seznamy a systémy vedené podle jiných právních předpisů, v nichž jsou evidována právní jednání a další právní skutečnosti, které mají význam pro řízení a pro rozhodnutí o pozůstalosti, jako jsou například Centrální evidence závětí, Centrální evidence manželských smluv, vedené Notářskou komorou ČR, nebo informační systém katastru nemovitostí, z nichž lze potřebné údaje zjistit i prostřednictvím dálkového přístupu, jestliže to provoz těchto seznamů a systémů umožňuje.

Rozhodné skutečnosti je povinen sdělit soudu každý, kdo je zná, jestliže ho soud k tomu vyzve. Každý je rovněž povinen předložit soudu na jeho výzvu listiny obsahující pořízení zůstavitele pro případ smrti nebo jiné právní jednání, má-li význam pro řízení a rozhodnutí. Vzniknou-li těmto osobám náklady, budou jim nahrazeny, jestliže o to požádají. Uvedené úkony soud neprovede u nezletilých zůstavitelů, kteří nepochybně nezanechali žádnou pozůstalost, protože jde o úkony v tomto případě zcela zbytečné, a navíc to vyžadují náležitě ohledy na pozůstalé.

Zjistí-li se, že zůstavitel zanechal listinu o pořízení pro případ smrti, o prohlášení o vydědění, o smlouvě o zřeknutí se dědického práva nebo o zrušení těchto právních jednání, popřípadě listinu o povolání vykonavatele závěti, o jmenování správce pozůstalosti, o smlouvě o manželském majetkovém režimu nebo o příkazech, podmínkách nebo jiných právních jednáních, které mohou mít význam pro nabytí pozůstalosti, musí být zajištěno jejich náležité zveřejnění. Má-li tyto listiny v úschově notář, zjistí jejich stav a obsah a vyhotoví o tom protokol, který postoupí - není-li sám ve věci soudním komisařem - příslušnému soudu. V ostatních případech zjistí stav a obsah listin soud; potřebné úkony provede při jednání.

Zanechal-li zůstavitel listinu o pořízení pro případ smrti, o prohlášení o vydědění, o smlouvě o zřeknutí se dědického práva nebo o zrušení těchto právních jednání, kterou má notář v úschově, liší se postup při zjištění jejího stavu a obsahu podle toho, zda jde o notářský zápis nebo zda jde o jinak vyhotovenou listinu, kterou notář jen přijal do úschovy. Povaha notářského zápisu jako veřejné listiny umožňuje, aby notář, který má notářský zápis v úschově, provedl zjištění jeho stavu a obsahu neveřejně. Jde-li ovšem o jinou listinu, kterou notář přijal do úschovy, vyžaduje význam této listiny pro osoby uplatňující právo na pozůstalost a skutečnost, že vyjadřuje vůli fyzické osoby, která již nežije, aby potřebné úkony byly provedeny veřejně. Zjištění stavu a obsahu takové listiny o pořízení pro případ smrti, o prohlášení o vydědění, o smlouvě o zřeknutí se dědického práva nebo o zrušení těchto právních jednání proto může být přítomen každý, kdo o to projeví zájem; potřebnou informovanost o tomto úkonu notáře, který má listinu v úschově, osob, kterým svědčí zákonná dědická posloupnost nebo které uplatnily nárok na pozůstalost, zajistí soud (tím, že jim sdělí, u kterého notáře, kdy a kde bude úkon proveden), samozřejmě s přihlédnutím ke stavu řízení, jaký tu je v době zjištění stavu a obsahu listiny, a seznámení ostatních osob o provedení tohoto procesního úkonu zajišťuje vyvěšení vyrozumění na úřední desce soudu, popřípadě zveřejnění vyrozumění prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků.

V případě, že zůstavitel měl zanechat pořízení pro případ smrti jen ústně, je třeba – v zájmu zamezení případného nepoctivého záměru - postupovat zvláštním způsobem. Dokazování potřebné k objasnění, zda zůstavitel skutečně zanechal takové pořízení, soud provede vždy při jednání a vždy vyslechne všechny svědky, před nimiž zůstavitel projevilsvoji poslední vůli, nebrání-li tomu závažné okolnosti (zejména smrt svědka nebo jeho nepřiznivý zdravotní stav).

Svědky pořízení pro případ smrti soud v řízení o pozůstalosti vyslechne také v případě dalších právních jednání zůstavitele, které mají vliv na dědické právo, protože to vyžaduje náležité objasnění toho, zda listina opravdu vyjadřuje vůli zůstavitele. Upustit od takového dokazování lze jen tehdy, brání-li tomu závažné okolnosti nebo prohlásí-li všichni dědici, že na výslechu netrvají (zejména proto, že pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění nehodlají v řízení zpochybňovat).

Kromě svědků právních jednání zůstavitele soud může vyslechnout každého, kdo je informován o dědicích zůstavitele anebo o jiných osobách, které mohou mít právo na majetek z pozůstalosti (zejména o nepominutelném dědici nebo odkazovníku), neboť i takový důkaz je způsobitelným prostředkem pro zjištění rozhodných skutečností.

Všechny svědky právních jednání zůstavitele a informované osoby soud vyslechne způsobem, který občanský soudní řád (v § 126) předepisuje pro výslech svědků, tedy včetně poučení o trestních následcích křivé výpovědi.

Závěru pozůstalosti soud nařídí za podmínek uvedených v § 1682 a 1683 nového občanského zákoníku. Rozhodne o tom usnesením a přijme opatření k zajištění majetku, kterého se závěra týká. Takovým opatřením je "přesměrování" plateb zůstavitelových dlužníků na určený účet soudu. Zákaz nakládání s peněžními prostředky na účtu se nemůže

týkat zmocněnce zůstavitele, jehož oprávnění nezaniklo smrtí zůstavitele (§ 2664 nového občanského zákoníku), neboť by tím bylo zasaženo do práv třetích osob způsobem, který by mohl pro něho být obzvláště nepříznivý (například při blokaci prostředků pro manžela zůstavitele, jsou-li na účtu uloženy i jeho peněžní prostředky).

Odloučení pozůstalosti je upraveno v § 1709 a 1710 nového občanského zákoníku. Zákon obsahuje procesní provedení tohoto institutu a úpravu právních účinků nařízení odloučení pozůstalosti, které umožňují uspokojení věřitele z majetku zůstavitele obdobným způsobem, jaký zákon přiznává zástavnímu věřiteli.

2.3.2.3 Zastavení řízení

K § 152 až 154:

Vyjde-li při předběžném šetření najevo, že zůstavitel nezanechal žádnou pozůstalost, popřípadě že zanechal jen majetek bez hodnoty nebo jen majetek nepatrné hodnoty, není tu důvod pro zjišťování dědického práva, protože tu stejně není majetek, který by mohl dědic nabýt. Majetek bez hodnoty nebo jen nepatrné hodnoty se vydá vypraviteli pohřbu zůstavitele proto, aby mu alespoň zčásti byly nahrazeny náklady, které mu v souvislosti s pohřbem zůstavitele vznikly.

Majetek bez hodnoty nebo majetek nepatrné hodnoty se nevydá vypraviteli pohřbu zůstavitele, stanoví-li zákon, že takový majetek nabývají jiné osoby, jako je tomu například u movitých věcí tvořících základní vybavení rodinné domácnosti, k nimž nabývá vlastnictví pozůstalý manžel (§ 1667 nového občanského zákoníku).

Právní mocí usnesení o zastavení řízení je řízení o pozůstalosti skončeno.

2.3.2.4 Správa pozůstalosti

K § 155 až 160:

Pozůstalost může spravovat - jak vyplývá z nového občanského zákoníku - buď správce pozůstalosti jmenovaný zůstavitelem, nebo dědic, anebo všichni dědicové, popřípadě vykonavatel závěti. Vznikne-li pochybnost, komu správa přísluší, rozhodne o tom soud i bez návrhu.

V případě, že zůstavitel nepovolal správce pozůstalosti a že pozůstalost nemohou nebo nechtějí spravovat ani dědicové nebo vykonavatel závěti, jakož i v dalších případech stanovených novým občanským zákoníkem, rozhodne o jmenování správce pozůstalosti soud. Obdobně se postupuje, povolal-li zůstavitel správce jen části pozůstalosti a je-li třeba spravovat tímto způsobem další části pozůstalosti nebo celý zbytek pozůstalosti.

Soud může správcem pozůstalosti jmenovat jen toho, kdo s tím souhlasí. Má-li pozůstalost připadnout státu jako odúmrt', je odůvodněno, aby stát také pozůstalost spravoval.

V těchto ustanoveních se rovněž procesně provádí úprava obsažená v § 1678 až 1680 nového občanského zákoníku.

2.3.2.5 Majetek ve společném jmění zůstavitele a jeho manžela

K § 161 a 162:

Smrtí zůstavitele zanikne jeho manželství, a je proto třeba vypořádat práva a povinnosti ze společného jmění s jeho manželem. Pravidla vypořádání obsahuje nový občanský zákoník (zejména v § 736 až 742). V řízení o pozůstalosti lze vypořádání provést buď dohodou dědiců

s pozůstalým manželem, nebo, nedojde-li k dohodě, usnesením soudu. Vypořádána musí být všechna práva ze společného jmění, která jsou mezi dědici a pozůstalým manželem nesporná, jinak se k nim v řízení o pozůstalosti nepřihlíží a účastníci je musí uplatnit žalobou. Kdyby vyšlo po původním vypořádání dohodou nebo usnesením najevo, že do společného jmění patřil další majetek, provede se - v době až do skončení pozůstalostního řízení - dodatečné vypořádání.

Kdyby bylo společné jmění zrušeno, popřípadě zaniklo-li nebo bylo-li společné jmění zúženo ještě za života zůstavitele, neprovádí se vypořádání, i když neproběhlo do jeho smrti. Do pozůstalostního jmění se zařadí "právo na jeho vypořádání", které se uskuteční mimo pozůstalostní řízení; nedojde-li k dohodě, lze se domáhat jeho vypořádání žalobou i v době, kdy ještě nebylo pozůstalostní řízení skončeno.

2.3.2.6 Zjišťování dědického práva

K § 163 až 167:

Vyjde-li při předběžném šetření najevo, komu svědčí dědické právo ze zákonné posloupnosti nebo podle zůstavitelova pořízení pro případ smrti, a zanechal-li zůstavitel vyšší majetek než jen nepatrné hodnoty, soud přistoupí ke zjišťování dědického práva. Vyrozumí proto každého, o kom lze mít podle dosavadních výsledků řízení za to, že je zůstavitelovým dědicem, o jeho dědickém právu a poučí ho, že může dědictví odmítnout a jaké jsou náležitosti a následky takového odmítnutí. Vyrozumění se činí usnesením, které se adresátu buď vyhlásí u soudu, je-li přítomen, nebo se mu doručí - s ohledem na jeho význam - do vlastních rukou s tím, že je vyloučeno náhradní doručení; kdyby se mu nepodařilo řádně doručit, považuje se takový adresát za dědice neznámého pobytu.

Dědici neznámého pobytu a neznámému dědici soud jmenuje opatrovníka a vyzve ho, aby se přihlásil. Nepřihlásí-li se ve stanovené lhůtě, znamená to, že sice jeho dědické právo nezaniká, avšak v řízení o pozůstalosti se k němu nepřihlíží (§ 1671 odst. 1 nového občanského zákoníku).

Domnívá-li se někdo, že je zůstavitelovým dědicem, a nebyl-li dosud soudem vyrozuměn o svém dědickém právu, může své právo na pozůstalost uplatnit u soudu. Soud ho poté poučí o možnosti odmítnout dědictví; postupuje přitom stejným způsobem jako při vyrozumívání o dědickém právu.

2.3.2.7 Aktiva a pasiva pozůstalosti

K § 168 až 176:

Co tvoří aktiva a pasiva pozůstalosti se definuje v návaznosti na hmotné právo. Jedním z úkolů pozůstalostního řízení je objasnit, jaká aktiva a pasiva je třeba v řízení vypořádat, a zabezpečit přitom práva dědiců a věřitelů zůstavitele k tomuto majetku.

Zdrojem pro zjištění aktiv pozůstalosti je soupis pozůstalosti, seznam pozůstalostního jmění vypracovaný správcem pozůstalosti nebo společné prohlášení dědiců o pozůstalostním majetku; nebyla-li aktiva zjištěna žádným z těchto způsobů, soud je objasní na základě údajů dědiců, přičemž se v řízení o pozůstalosti nepřihlíží k těm aktivům, která jsou mezi dědici sporná a k nimž musí být uplatněna práva žalobou podanou mimo dědické řízení.

Pasiva pozůstalosti se zjišťují ze shodných údajů dědiců, ke sporným dluhům se nepřihlíží a práva k nim se uplatňují žalobou podanou mimo dědické řízení.

Uplatní-li dědic v řízení o pozůstalosti výhradu soupisu, znamená to, že dluhy zůstavitele je povinen uhradit nikoliv v plném rozsahu, ale jen do výše ceny nabytého dědictví. Protože uplatnění či neuplatnění výhrady soupisu má pro dědice významné právní následky, musí být o takovém právu vyrozuměn a poučen o následcích toho, jestliže výhradu neuplatní. Osobám uvedeným v § 1676 odst. 1 nového občanského zákoníku se poskytuje vyrozumění o právu výhrady soupisu specifickým postupem (vyhlášením nebo doručením usnesení do vlastních rukou), ostatním osobám se vyrozumění poskytne u soudu a vyžádá se od nich výslovné vyjádření, zda výhradu uplatňují nebo nikoliv.

Byla-li výhrada soupisu uplatněna, jakož i v dalších případech stanovených v § 1685 nového občanského zákoníku, soud nařídí soupis pozůstalosti. Soupis se provádí na místě, kde se nachází pozůstalost, za účasti osob uvedených v § 1684 odst. 2 nového občanského zákoníku nebo, kdyby jejich vyrozumění o soupisu mohlo ohrozit včasné provedení soupisu, dvou svědků úkonu. Soupis se provede do protokolu, věci a jiný majetek se sepiší tak, aby bylo možné zjistit jeho totožnost a aby byla vyloučena záměna; znamená to, že nemusí být rozepisován na jednotlivé předměty, ale jen tak, aby bylo zřejmé, co tvoří pozůstalost.

2.3.2.8 Obvyklá cena pozůstalosti

K § 177 a 178

Zjištěná aktiva a pasiva dědictví je třeba ocenit; zákon upravuje postup při oceňování.

Poté soud usnesením rozhodne, jaká je obvyklá cena aktiv pozůstalosti, kolik činí pasiva pozůstalosti, jaká je čistá hodnota pozůstalosti, popřípadě kolik činí předlužení pozůstalosti. Zjistí-li se dodatečně nové okolnosti (další aktiva nebo pasiva pozůstalosti nebo bude-li provedeno nové ocenění), soud až do pravomocného skončení projednání dědictví provede samostatným usnesením potřebnou opravu.

2.3.2.9 Projednání dědictví

K § 179 a 180:

Projednání dědictví se děje při jednání, které je neveřejné. K jednání se předvolávají osoby, o jejichž práva a povinnosti při jednání půjde nebo jejichž přítomnosti je z jiných důvodů třeba; při předvolávání k jednání se jinak postupuje podle občanského soudního řádu.

Zákon stanoví případy, kdy jednání není třeba nařizovat.

2.3.2.10 Rozhodnutí o dědictví

K § 181 až 188:

Usnesením o dědictví se provádí vypořádání dědictví s účinností ke dni smrti zůstavitele, jímž vzniká dědické právo (§ 1479 nového občanského zákoníku), jsou-li splněny předpoklady uvedené v zákonu o zvláštních řízeních soudních, které vyjadřují požadavky nového občanského zákoníku kladené na nabytí dědictví, a to způsoby, kterými se podle nového občanského zákoníku potvrzuje nabytí dědictví jedinému dědici nebo více dědicům podle dědických podílů, popřípadě též rozdělení pozůstalosti mezi více dědiců, nebo nabytí pozůstalosti státem, připadá-li mu jako odúmrt'.

Kromě vypořádání pozůstalosti se v usnesení o dědictví provede vypořádání nároku uvedeného v § 1693 odst. 3 nového občanského zákoníku, podle něhož má dědic podle zákonné dědické posloupnosti právo požadovat po ostatních dědicích vypořádání toho, že se staral o zůstavitele delší dobu nebo že přispěl značnou měrou k udržení či zvětšení

zůstavitelova majetku prací, peněžitou podporou nebo podobným způsobem, aniž byl za to odměňován, a vypořádání povinného dílu nepominutelného dědice, bylo-li na něj uplatněno právo.

V usnesení o dědictví se rovněž uvedou údaje obsažené v zákonu o zvláštních řízeních soudních, které slouží jako informace o tom, jaký byl důvod dědictví, z jakého důvodu došlo k rozdělení dědictví (samozřejmě jen tehdy, bylo-li provedeno), zda a který dědic uplatnil výhradu soupisu, jakož i údaje o tom, zda bylo zřízeno svěřenské nástupnictví nebo zda byla zřízena dědická posloupnost doložením času nebo jiným způsobem, kdo byl zůstavitelem povolán jako následný dědic a zda může podle nařízení zůstavitele s dědictvím volně nakládat.

Právní mocí usnesení o dědictví je skončeno řízení o pozůstalosti a provedou se úkony realizace dědictví.

V řízení o projednání dědictví se nepřihlíží ke spornému majetku patřícímu do společného jmění zůstavitele a jako manžela a ke sporným aktivům a pasivům pozůstalosti. Tato práva se uplatňují žalobou v občanském soudním řízení.

Usnesení o dědictví je závazné jen pro účastníky řízení o projednání dědictví, jejichž práv a povinností se dotýká. Kdo nebyl účastníkem řízení v době vydání usnesení o dědictví, není tímto usnesením vázán a svých práv k pozůstalosti se může domáhat žalobou v občanském soudním řízení.

Ukáže-li se v průběhu řízení o projednání dědictví, že zůstavitel žije, soud řízení zastaví. Kdyby tato skutečnost vyšla najevo až po právní moci usnesení o dědictví, soud - bez ohledu na překážku věci pravomocně rozhodnuté - usnesení o dědictví zruší a řízení zastaví. Po právní moci tohoto usnesení se učiní opatření k obnovení práv a povinností zůstavitele do podoby, jako kdyby usnesení o dědictví nikdy nebylo vydáno.

2.3.2.11 Dodatečně najevo vyšlý majetek

K § 189 a 190:

Vyjde-li po skončení pozůstalostního řízení najevo, že je tu další (do té doby soudu neznámý) majetek, který patří do aktiv pozůstalosti, soud projedná dědictví jen tehdy, bylo-li původní řízení o pozůstalosti zastaveno pro nedostatek majetku nebo bylo-li původní řízení o pozůstalosti skončeno usnesením o dědictví a některý z dědiců požádal o dodatečné projednání. V případě, že původní řízení bylo zastaveno a že nově najevo vyšlý majetek takové opatření už neodůvodňuje, soud provede celé řízení, včetně zjišťování dědického práva; usnesení o vydání bezcenného nebo nepatrného majetku vypraviteli pohřbu tím zůstává nedotčeno. Skončilo-li původní řízení usnesením o dědictví, zůstávají jeho výsledky nedotčeny a se stejným okruhem dědiců se projedná jen nově najevo vyšlý majetek.

Pasiva pozůstalosti se dodatečně projednají, jen jsou-li tu také nově najevo vyšlá aktiva pozůstalosti. Objeví-li se nově jen pasiva dědictví, dodatečné projednání dědictví se neuskuteční.

V případě, že bylo původní řízení o pozůstalosti skončeno usnesením o dědictví a že žádný z dědiců nepožádal o dodatečné projednání dědictví, platí i ohledně nově najevo vyšlého majetku, že ho nabyli dědici podle původního usnesení o dědictví způsobem odpovídajícím potvrzení dědictví.

2.3.3 Nabytí dědictví následným dědicem

K § 191:

Byla-li zůstavitelem nařízena dědická posloupnost zřízením svěřenského nástupnictví, doložením času nebo jiným způsobem, popřípadě má-li z jiného důvodu dědictví nabyt následný dědic, jde o důvod, který vyžaduje, aby bylo pokračováno v původně skončeném řízení o pozůstalosti.

V tomto novém řízení musí být zejména objasněno, kdo je následným dědicem a jaká aktiva pozůstalosti nabývá, popřípadě jaká tu jsou (dosud neuhrazená) pasiva pozůstalosti. Při tomto zjišťování se postupuje přiměřeně podle ustanovení části první a druhé tohoto zákona. Protože následný dědic nabývá dědictví nikoliv dnem smrti zůstavitele (k tomuto dni nabyl dědictví přední dědic), ale teprve dnem, kterým pominulo odsunutí dědického práva následného dědice, musí se k tomu dni také vztahovat účinky usnesení o dědictví vydané ve prospěch následného dědice.

V případě, že přední dědic uhradil zůstavitelovy dluhy nebo povinný díl nepominutelného dědice, má právo požadovat, aby mu následný dědic na tato plnění přispěl (§ 1567 odst. 2 nového občanského zákoníku). Soud o tom i bez návrhu rozhodne v usnesení o dědictví, vydaném ve prospěch následného dědice.

2.3.4 Likvidace pozůstalosti

2.3.4.1 Nařízení likvidace pozůstalosti

K § 192 až 199:

Ukáže-li se, že pozůstalostní jmění je předloženo, neboť pasiva pozůstalosti jsou vyšší než její aktiva, není nabytí pozůstalosti dědici, popřípadě státem, kterému by měla pozůstalost připadnout jako odúmrt', vždy v zájmu ani dědiců (státu), ani věřitelů. V případě, že neuplatnil výhradu soupisu, je sice dědic povinen uhradit dluhy zůstavitele v plném rozsahu (tedy bez zřetele na to, jak jsou vysoká aktiva pozůstalosti, a zda cena nabytého dědictví je nižší než dluhy zůstavitele), avšak ani to nemusí vždy zabezpečit řádné uspokojení zůstavitelových věřitelů.

Právním řešením, které odpovídá předložené pozůstalosti, je likvidace dědictví. Jde o právní institut, kterým se řídí uspokojení pohledávek věřitelů zůstavitele z výtěžku zpeněžení majetku, který patří do likvidační podstaty zůstavitele, a tím, že neuspokojené pohledávky za zůstavitelem zanikají.

Z povahy věci vyplývá, že k návrhu na nařízení likvidace pozůstalosti jsou legitimováni dědic, který uplatnil výhradu soupisu, popřípadě stát, má-li mu pozůstalost připadnout jako odúmrt', a věřitel, jehož pohledávka byla v řízení o pozůstalosti prokázána.

Likvidace dědictví může (a nemusí) být nařízena též bez návrhu, je-li na tom veřejný zájem.

Soud vyhoví návrhu na nařízení likvidace nebo může i bez návrhu naříditi likvidaci dědictví, jestliže dosud nebylo rozhodnuto usnesením o dědictví a nejsou ani splněny podmínky k zastavení řízení o pozůstalosti pro nedostatek majetku, bylo-li provedeno vypořádání společného jmění zůstavitele a jeho manžela a bylo zjištěno předložení v usnesení o obvyklé ceně pozůstalosti; rozhodnutí o vypořádání společného jmění a o obvyklé ceně pozůstalosti může být z důvodu vhodnosti součástí usnesení o nařízení likvidace pozůstalosti.

V usnesení, kterým soud nařídí likvidaci dědictví, soud též vyzve věřitele k podání přihlášek a určí jim k tomu lhůtu. Usnesení se vyvěsí na úřední desce soudu.

V usnesení o nařízení likvidace soud zpravidla jmenuje likvidačního správce. Dospěje-li však k závěru, že okolnosti případu (zatím) nevyžadují, aby byl likvidační správce jmenován, plní jeho práva a povinnosti notář, který byl pověřen provedením úkonů jako soudní komisař, a to s výjimkou případu, kdy by měl vystupovat jako účastník občanského soudního řízení nebo jiného řízení, jehož předmětem jsou majetek nebo pasiva likvidační podstaty, jenž vyžaduje, aby byl likvidační správce vždy ustanoven.

Účinky nařízení likvidace pozůstalosti zabezpečují, aby věřitelé zůstavitele byli předepsaným způsobem uspokojeni jen prostřednictvím rozdělení výtěžku zpeněžení likvidační podstaty, že z likvidační podstaty nebudou uspokojováni dědici nebo osoby, které své nároky odvozují od pořízení zůstavitele nebo z dědických posloupností, a že věřitelé nemají žádné jiné přednostní právo na uspokojení, které nevyplývá z pravidel likvidace pozůstalosti.

2.3.4.2 Likvidační správce

K § 200 až 208:

Likvidační správce plní při likvidaci pozůstalosti vyjmenované úkoly; řídí se při výkonu své funkce zákonem a pokyny soudu a jedná svým jménem na účet pozůstalosti.

Sestavování a vedení seznamu likvidačních správců se nejeví - s ohledem na povahu a předpokládané množství likvidací pozůstalosti - jako efektivní a ekonomické. Navrhuje se proto využít k tomu seznam insolvenčních správců, vedený Ministerstvem spravedlnosti podle zákona č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů, a jmenovat likvidačního správce z řad insolvenčních správců, jejichž činnost se značně podobá úkolům likvidačních správců podle tohoto zákona.

Likvidační správce vykonává svou činnost osobně nebo prostřednictvím svých zaměstnanců, které tím pověřil, anebo svých zástupců, jimž k tomu udělil výslovnou plnou moc.

Za výkon činnosti likvidačního správce náleží odměna a likvidačnímu správci též přísluší náhrada hotových výdajů a náhrada za daň z přidané hodnoty. Tato plnění se hradí z výtěžku zpeněžení likvidační podstaty v usnesení, kterým se řízení o likvidaci pozůstalosti v prvním stupni končí; kdyby tímto způsobem nebylo právo likvidačního správce zcela uspokojeno, uhradí je stát (resp. příslušná organizační složka státu, jímž je zde soud prvního stupně) z důvodu ručení.

2.3.4.3 Likvidační podstata

K § 209 až 234:

Do likvidační podstaty patří majetek zůstavitele, jakož i další majetek, který je způsobilým zdrojem uspokojení věřitelů zůstavitele, zejména majetek třetích osob, který ušel od zůstavitele v důsledku neúčinného právního jednání.

Co vše patří do likvidační podstaty, zjišťuje likvidační správce. Likvidační správce provádí potřebná šetření ze seznamů a systémů, v nichž jsou evidovány údaje o majetku, z příslušných listin nebo z informací osob, které znají skutečnosti o majetku patřícím do majetkové podstaty. O majetku patřícím do likvidační podstaty sestaví likvidační správce seznam, který nadále vede a průběžně doplňuje.

Vznikne-li pochybnost, zda určitý majetek skutečně patří do likvidační podstaty, protože podle informací vyplývajících ze seznamů a systémů, v nichž jsou evidovány údaje o majetku, by měl patřit někomu jinému nebo protože na něj někdo uplatňuje své právo, oznámí to likvidační správce soudu. Soud přihlédne ke známým rozhodným skutečnostem a udělí likvidačnímu správci pokyn, zda majetek má nebo nemá pokládat za součást likvidační podstaty.

V případě, že soud udělil správci pokyn, že majetek má být pokládán za součást majetkové podstaty, likvidační správce vyzve toho, kdo si na majetek činí nárok, aby své právo uplatnil u soudu v občanském soudním řízení žalobou o vyloučení z likvidační podstaty. Nebude-li žaloba podána ve stanovené lhůtě nebo není-li úspěšná, platí, že dotčený majetek patří do likvidační podstaty.

Likvidační podstatu spravuje likvidační správce, který přitom má oprávnění, které přísluší správci majetku při plné správě cizího majetku ve smyslu § 1400 a násl. nového občanského zákoníku.

Ve sporech nebo jiných řízeních týkajících se majetku likvidační podstaty nebo jejich pasiv vystupuje likvidační správce. Po nařízení likvidace pozůstalosti je k tomu jediným legitimovaným subjektem.

Majetek patřící do likvidační podstaty zpeněžuje likvidační správce s předchozím souhlasem soudu a za podmínek jím stanovených. Zpeněžení lze provést ve veřejné dražbě prováděné dražebníkem nebo soudním exekutorem, smlouvou, kterou uzavře s nabyvatelem likvidační správce, popřípadě v dražbě provedené soudem podle ustanovení o výkonu rozhodnutí, a to jak ohledně celé pozůstalosti, tak i její určité části, popřípadě jednotlivých věcí patřících do pozůstalosti. V případě, že na majetku vázne zástavní nebo zadržovací právo, může soud na žádost věřiteli povolit, aby zpeněžení provedl sám a aby výtěžek tím získaný předal soudu.

Jestliže ke správě majetku patřícího do likvidační podstaty a k jeho zpeněžování nepostačí peněžité prostředky z likvidační podstaty nebo získané na základě smluv uzavřených likvidačním správcem, platí tyto náklady stát (resp. příslušná organizační složka, tedy soud prvního stupně), který má právo na jejich náhradu z výtěžku zpeněžení majetku likvidační podstaty.

2.3.4.4 Přihlašování pohledávek

K § 235 až 265:

Pasiva likvidační podstaty tvoří náklady pohřbu zůstavitele, dluhy a jiná pasiva zůstavitele s výjimkou pohledávek v zákonu uvedených, a další dluhy, o nichž to stanoví zákon.

Pohledávka může být při likvidaci uspokojena, jen jestliže byla řádně a včas přihlášena, ledaže zákon stanoví, že se uspokojuje i bez přihlášení. Za přihlášku se považuje též podání věřitele, kterým oznámil svoji pohledávku soudu v řízení o pozůstalosti ještě před nařízením likvidace, má-li předepsané náležitosti. Opožděné a neprojednatelné přihlášky soud odmítne. Přihlášené pohledávky a pohledávky, které se uspokojují, i když nebyly přihlášeny, soud zařadí do seznamu.

Přezkoumání pohledávek se děje při přezkumném jednání. Bez jednání lze pohledávky přezkoumat, jen jestliže je v seznamu jen jediná pohledávka nebo jestliže se všichni věřitelé vzdali účasti na přezkoumání pohledávek při jednání, popřípadě s tím souhlasí.

Při přezkoumání pohledávek při jednání se nejprve soud vyjádří, zda má pohledávku za prokázanou; pokládá-li pohledávku za prokázanou, mohou se věřitelé, kteří se dostavili k jednání, vyjádřit, zda pohledávku popírají zcela nebo jen části. Popřel-li soudem uznanou pohledávku věřitel, soud mu uloží složení jistoty na náhradu škody nebo jiné újmy, která by vznikla nedůvodným popřením pohledávky. Věřitel nemá právo popírat pohledávky jiných věřitelů, provádí-li se přezkum bez nařízení jednání.

Jestliže soud nemá pohledávku za prokázanou nebo popřel-li pohledávku jiný věřitel, který složil jistotu nebo u něhož bylo od jistoty upuštěno, soud přihlašovatele vyzve, aby podal u soudu v občanském soudním řízení žalobu o určení, že mu pohledávka náleží a v jaké výši. Takovou pohledávku lze pokládat za zjištěnou, jen jestliže byla žaloba podána a jen jestliže jí bylo vyhověno.

Pořadí pohledávek není předmětem přezkumu soudem nebo ostatními věřiteli. Vznikne-li o pořadí pochybnost, vyřeší ji soud v rozvrhovém usnesení při rozhodování, která ze zjištěných pohledávek bude uspokojena.

2.3.4.5 Rozvrh výtěžku zpeněžení majetku likvidační podstaty

K § 266 až 274:

Pohledávky, které se pokládají za zjištěné, se uspokojí při rozvrhu výtěžku získaného zpeněžením majetku likvidační podstaty. Zajištěné pohledávky se uspokojují z výtěžku zpeněžení majetku, který byl k zajištění použit, a ostatní pohledávky se uspokojují podle pravomocného rozvrhového usnesení.

Pro rozvržení pohledávek v rozvrhovém usnesení jsou stanoveny skupiny. Pohledávky zařazené do nižší (horší) skupiny lze uspokojit, jen jestliže byly plně uspokojeny pohledávky vyšší (lepší) skupiny; nelze-li plně uspokojit všechny pohledávky téže skupiny, uspokojí se poměrně. Neuspokojené pohledávky, včetně pohledávek nepřihlášených, zanikají. Kdyby byly uspokojeny všechny pohledávky, mají právo na vydání majetkového přebytku ti, kterým by svědčilo dědické právo po zůstaviteli v době, kdy byla nařízena likvidace, popřípadě stát, měla-li by mu v té době připadnout pozůstalost jako odúmrt'.

2.3.4.6 Další najevo vyšlý majetek likvidační podstaty

K § 275 a 276

Likvidace pozůstalosti se vztahuje též na majetek, který se objevil až po právní moci rozvrhového usnesení, jímž bylo řízení skončeno. Také tento majetek se zpeněží a bude použit k uspokojení věřitelů; k tomu, že jejich pohledávky již dříve zanikly, se přitom nepřihlíží. Kdyby byli všichni věřitelé uspokojeni, nově najevo vyšlý majetek se nezpeněžuje; soud o něm rozhodne, že ho nabývají do vlastnictví ti, kterým by svědčilo dědické právo po zůstaviteli v době, kdy byla nařízena likvidace, popřípadě stát, měla-li by mu v té době připadnout pozůstalost jako odúmrt'; byl-li takový majetek předmětem odkazu, má odkazovník stejné právo na odkaz vůči jeho vlastníku, jaké mu náleží proti dědici, který si vyhradil soupis (§ 1630 nového občanského zákoníku).

2.3.4.7 Zastavení likvidace pozůstalosti

K § 277

V případě, že by bylo po nařízení likvidace zjištěno, že zůstavitel žije, nelze v likvidaci pokračovat. Soud proto řízení zastaví; právní účinky úkonů, které již byly provedeny, včetně zpeněžení majetku a uspokojení pohledávek, tím ovšem zůstávají nedotčeny.

2.3.5 Úschovy v řízení o pozůstalosti

K § 278 až 285:

V řízení o pozůstalosti soud přijímá do úschovy peníze, cenné papíry a další hmotné movité věci v případech, které tento zákon uvádí. O přijetí se složiteli vystaví písemné potvrzení.

Úschova peněz probíhá tak, že se peníze složí na účet soudu, který byl k tomu určen. Na účet složí peníze složitel; částku do 20 000,- Kč smí převzít v hotovosti předseda senátu nebo pověřený notář s tím, že je složí na účet nejpozději následující pracovní den. Ostatní hmotné movité věci přijímá do úschovy notář a uloží je do kovové skříně, popřípadě u vhodného schovatele. Soud tyto věci přijímá do úschovy v době, kdy tu není pověřený notář nebo nemá-li notář odpovídající kovovou skříň.

Úschova se vydá složiteli, odpadl-li důvod úschovy ještě před skončením pozůstalostního řízení. Po právní moci usnesení se úschova vydá tomu, komu podle rozhodnutí patří. Byla-li nařízena likvidace dědictví, vydají se do likvidační podstaty, popřípadě tomu, na jehož návrh z ní byly vyloučeny, ev. složiteli. Náklady spojené s úschovou hradí schovateli stát, za nějž je hradí příslušná organizační složka, kterou je soud prvního stupně.

2.4 Jiná řízení

2.4.1 Řízení o úschovách

K § 286 až 299:

V těchto ustanoveních je upraveno řízení o úschovách. Řízení bylo převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení o úschovách upraveno v § 185a až § 185h občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení o úschovách bylo legislativně technicky upraveno po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. V neposlední řadě je řízení o úschovách upraveno na jednom místě komplexně, neboť byla do řízení začleněna ustanovení o místní příslušnosti, která byla v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, upravena v § 88 písm. k) a písm. n).

Jedinou věcnou změnou je úprava řízení o úschovách v případě úschovy za účelem splnění dluhu poskytnout dorovnání protiplnění nebo náhradu škody více osobám na základě rozhodnutí soudu podle zákona o obchodních korporacích (§ 390) nebo zákona o přeměnách obchodních společností a družstev. Vzhledem k tomu, že podle zákona o obchodních korporacích je hlavní akcionář povinen splnit dorovnání vůči všem vlastníkům účastnických cenných papírů do soudní úschovy (jedná se tedy o povinnou úschovu), je potřeba stanovit pro ni odlišná procesní pravidla doplňující úpravu v zákonu o obchodních korporacích. Zákon o zvláštních řízeních soudních tak stanoví výjimku z náležitostí návrhu na přijetí do úschovy, uspokojení nákladů úschovy (případně účelně vynaložených výdajů) ze složených prostředků před vydáním úschovy (o částku odpovídající nákladům úschovy se pak poměrně sníží částky vyplácené jednotlivým akcionářům), a dále upravuje skutečnosti, které je potřeba doložit před

vydáním předmětu povinné úschovy. Zákon o obchodních korporacích pak stanoví postup pro případ, že se o předmět úschovy nikdo nepřihlásí.

2.4.2 Řízení o umoření listin

K § 300 až 312:

Tato ustanovení upravují řízení o umoření listin. Řízení je, stejně jako předchozí řízení o úschovách, bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení o umoření listin upraveno v § 185i až § 185s občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení o umoření listin bylo pouze legislativně technicky upraveno po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. V neposlední řadě je řízení o umoření listin upraveno na jednom místě komplexně, neboť bylo do řízení začleněno ustanovení o místní příslušnosti, které bylo v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, upraveno v § 88 písm. l).

2.4.3 Řízení ve věcech kapitálového trhu

K § 313 až 319:

V těchto ustanoveních je upraveno řízení ve věcech kapitálového trhu. Řízení je bez zásadních věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení ve věcech kapitálového trhu upraveno v § 200f a § 200g občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení ve věcech kapitálového trhu bylo legislativně upraveno po terminologické a systematické stránce. Nová systematika řízení lépe vystihuje jeho průběh a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Terminologická úprava spočívá v tom, že pojmy „žaloba“ a „žalobce“ byly změněny na pojmy „návrh na zahájení řízení“ a „navrhovatel“, neboť tyto pojmy jsou používány v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Pojmy „žalobce“ a „žaloba“ jsou užívány v občanském soudním řádu.

2.4.4 Řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže

K § 320 až 328:

Tato ustanovení upravují řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření v jiných než obchodních prostorách ve věcech ochrany hospodářské soutěže. Řízení je bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření v jiných než obchodních prostorách ve věcech ochrany hospodářské soutěže upraveno v § 200h a § 200i občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření v jiných než obchodních prostorách ve věcech ochrany hospodářské soutěže bylo pouze legislativně technicky upraveno po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. V neposlední řadě je řízení o předběžném souhlasu s provedením šetření v jiných než obchodních prostorách ve věcech ochrany hospodářské soutěže upraveno na jednom místě

komplexně, neboť bylo do řízení začleněno ustanovení o místní příslušnosti, které bylo v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, upraveno v § 88 písm. s).

2.4.5 Řízení o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory k seznámení se s obsahem listin

K § 329 až 336:

V těchto ustanoveních je upraveno řízení o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory k seznámení se s obsahem listin, které mohou obsahovat skutečnosti, na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti advokáta. Řízení je bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory k seznámení se s obsahem listin, které mohou obsahovat skutečnosti, na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti advokáta, upraveno v § 200j až § 200m občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení o nahrazení souhlasu zástupce České advokátní komory k seznámení se s obsahem listin, které mohou obsahovat skutečnosti, na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti advokáta, bylo pouze legislativně technicky upraveno po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

K § 337:

V tomto ustanovení je upraveno řízení o nahrazení souhlasu zástupce Komory daňových poradců k seznámení se s obsahem listin, které mohou obsahovat skutečnosti, na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti daňového poradce. Řízení je bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení upraveno v § 200n. Jedinou změnou, která byla provedena, je odstranění nadpisu řízení o nahrazení souhlasu zástupce Komory daňových poradců k seznámení se s obsahem listin, které mohou obsahovat skutečnosti, na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti daňového poradce, který byl umístěn pod § 200n občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

2.4.6 Řízení o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva

K § 338 až 344:

V těchto ustanoveních je upraveno řízení o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva. Řízení je bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva upraveno v § 200v občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva bylo pouze legislativně technicky upraveno po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

2.4.7 Řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců, voleb zástupců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a voleb členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti

K § 346 až 349:

Tato ustanovení upravují řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců, voleb zástupců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a voleb členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti. Řízení je bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců, voleb zástupců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a voleb členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti upraveno v § 200x občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Ke změně dochází pouze v případě věcné příslušnosti. Podle úpravy účinné do 31. 12. 2013 byl k řízení příslušný okresní soud, k řízení ve věci volby členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti byl však příslušný krajský soud. Navrhovaná právní úprava věcnou příslušnost pro tyto věci přenáší na okresní soudy.

V řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců, voleb zástupců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a voleb členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti dochází dále k legislativně technickým a systematickým změnám lépe vystihujícím průběh řízení a z hlediska aplikační praxe toto řízení zpřehledňujícím.

2.4.8 Řízení o soudním prodeji zástavy

K § 350 až 354:

V těchto ustanoveních je upraveno řízení o soudním prodeji zástavy. Řízení je bez věcných změn převzato z občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, kde bylo řízení o soudním prodeji zástavy upraveno v § 200y až § 200za občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Řízení o soudním prodeji zástavy bylo pouze legislativně technicky upraveno po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

2.4.9 Řízení o zákazu výkonu práv spojených s účastnickými cennými papíry

K § 355 až 362:

Navrhovaná ustanovení reagují na postup podle nového zákona o obchodních korporacích, který v souvislosti s nuceným přechodem účastnických cenných papírů v § 390 odst. 3 stanoví, že soudní rozhodnutí, kterým bylo akcionáři, jehož účastnické cenné papíry přešly na hlavního akcionáře, přiznáno právo na jinou výši protiplnění, než která byla uvedena v usnesení valné hromady, je pro hlavního akcionáře závazné co do základu přiznaného práva i vůči ostatním vlastníkům účastnických cenných papírů.

Z § 390 odst. 4 zákona o obchodních korporacích pak plyne, že hlavní akcionář ve lhůtě určené soudem splní dorovnání vůči všem vlastníkům účastnických cenných papírů do soudní úschovy a soud společně s rozhodnutím podle odstavce 3 vyvěsí na své úřední desce také výzvu vlastníkům účastnických cenných papírů, aby se u něj o dorovnání přihlásili.

Vzhledem k tomu, že soudní rozhodnutí, kterým bude (bývalému) akcionáři přiznáno právo na dorovnání, nebude obsahovat identifikaci tohoto (bývalého) akcionáře, a nebude tak splňovat podmínku materiální vykonatelnosti, je potřeba legislativně upravit postup pro

případ, že hlavní akcionář dobrovolně nesplní povinnost, uloženou mu soudním rozhodnutím, složit příslušnou částku do soudní úschovy. Navrhovanými ustanoveními se tedy zavádí zvláštní řízení, které bude moci iniciovat (bývalý) akcionář, jemuž soud v předcházejícím řízení přiznal právo na dorovnání. Ten po předložení stanovených listin, jimiž doloží, že mu soud přiznal proti hlavnímu akcionáři právo na dorovnání a v jaké výši, může dosáhnout toho, že soud bez jednání v zákonem stanovené krátké lhůtě vydá rozhodnutí, jímž hlavnímu akcionáři zakáže výkon všech práv spojených s jeho účastnickými cennými papíry vydanými předmětnou akciovou společností, a to až do doby, kdy splní svoji povinnost, uloženou mu dřívějším soudním rozhodnutím, složit částku odpovídající dorovnání pro všechny vytěsněné akcionáře do soudní úschovy. Tímto nepřímo dojde k donucení hlavního akcionáře, aby příslušnou částku do soudní úschovy složil. Jakmile tak učiní, dojde k obnovení možnosti vykonávat práva spojená s jeho účastnickými cennými papíry.

Navržená ustanovení se použijí obdobně i na další případy, kdy podle zákona o obchodních korporacích nebo zákona o přeměnách obchodních společností a družstev bude společníkovi obchodní korporace uložena povinnost splnit dluh poskytnout dorovnání protiplnění nebo náhradu škody uložením plnění do soudní úschovy, bude-li rozhodnutí závazné co do základu práva i vůči osobám, které nebyly účastníky řízení, v němž bylo toto rozhodnutí vydáno.

3 ŘÍZENÍ VE VĚCECH RODINNĚPRÁVNÍCH

Do hlavy páté druhé části zákona o zvláštních řízeních soudních jsou soustředěna řízení ve věcech rodinněprávních. Tato řízení vykazují řadu procesněprávních odlišností, zejména v návaznosti na postavení nezletilého dítěte v řízení, veřejný zájem na ochraně jeho zájmů a působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Před přijetím zákona o zvláštních řízeních soudních byla právní úprava řízení, jež jsou nyní zahrnuta do části třetí zákona, rozříštěna, a to nejen do hlavy páté občanského soudního řádu, ale i do jiných ustanovení občanského soudního řádu (např. § 120 odst. 2, 73, 113 apod.). To výrazně znesnadňovalo orientaci, proto jsou v zákoně o zvláštních řízeních soudních všechna rodinněprávní řízení jím upravená soustředěna do části třetí.

Hlava pátá části druhé obsahuje především právní úpravu řízení, která byla v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, regulována v hlavě páté části třetí. Dále jsou do ní zahrnuta také řízení o určení a popření rodičovství a řízení ve věcech manželských a partnerských. Řízení o určení a popření rodičovství, byť neupravené v páté hlavě části třetí platného občanského soudního řádu, patřilo i v právní úpravě občanského soudního řádu mezi řízení, v nichž mohl soud provádět pro zjištění skutkového stavu jiné, než účastníky navržené důkazy (§ 120 odst. 2 platného občanského soudního řádu). Sporný charakter řízení, jenž byl v teorii i praxi obecně uznáván, byl nejen popřen aplikací vyšetřovací zásady, ale komplikoval i samotný průběh řízení, zejména s ohledem na vymezení okruhu účastníků. I přes společenský význam řízení o určení otcovství a práva dítěte znát svůj původ nebylo postavení dítěte v řízení vyjasněno a právní úprava vedla i k řízením, v nichž nebylo dítě účastníkem. I v případě zájmu dítěte o vstup do řízení, bylo toto nuceno vstupovat buď na stranu žalující, nebo na stranu žalované, ačkoli chtělo své zájmy v řízení hájit samostatně. Nová hmotněprávní úprava umožňující zahájit řízení o popření otcovství i bez návrhu (§ 793 nového občanského zákoníku), jakož i výše naznačená specifika vedla k zařazení řízení o určení a popření rodičovství mezi tzv. nesporná řízení a k jejich zařazení do zákona o zvláštních řízeních soudních, kde jsou soustředěna řízení nesporná a tzv. jiná řízení.

Řízení ve věcech manželských a partnerských nebyla ve stávajícím občanském soudním řádu upravena samostatně, ale existovala pouze v podobě jednotlivých procesních výjimek

(procesních odlišností oproti „klasickému“ průběhu řízení). Právní úprava absentovala, ačkoli pro její existenci svědčily i historické tradice. Zvláštní právní úprava pro řízení ve věcech manželských byla obsažena v § 230 až § 243 zákona č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád. Koncentrace procesních zvláštností řízení ve věcech manželských byla také obsahem dvorského dekretu č. 1595/1819 Sb.z.s., o řízení ve sporných věcech manželských, a nařízení Ministerstva Financí a Českého statistického úřadu č. 283/1897 ř.z., o řízení ve sporných věcech manželských.

Přesné vymezení řízení ve věcech manželských, za něž jsou považována řízení o určení, zda tu manželství je či není, řízení o neplatnost manželství a řízení o rozvod manželství, z hlediska jejich povahy je velmi komplikované. Řízení o určení, zda tu manželství je či není, je považováno za řízení nesporné povahy (především s ohledem na množnost zahájit řízení i bez návrhu dle § 81 platného občanského soudního řádu, vyšetřovací princip pro dokazování dle § 120 odst. 2 platného občanského soudního řádu a materiální vymezení účastenství dle § 94 odst. 1 platného občanského soudního řádu).

Řízení o neplatnost manželství má s ohledem na hmotněprávní úpravu obsaženou v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, dualistický charakter. Ze zákonem stanovených důvodů (§ 11 až § 14 stávající právní úpravy v zákoně o rodině) je možné zahájit řízení o neplatnost manželství i bez návrhu. Z tohoto důvodu se v řízení uplatní vyšetřovací zásada (§ 120 odst. 2 platného občanského soudního řádu) a podřazuje se spíše pod řízení nesporná. Vedle toho je možné prohlásit manželství za neplatné dle § 14 odst. 5, § 15a a § 16 stávajícího zákona o rodině jen na návrh manžela. V těchto případech je třeba se přiklonit k názoru, že jde o řízení sporné povahy, není možné použít ustanovení § 120 odst. 2 stávajícího občanského soudního řádu a platí tedy pravidla pro průběh řízení sporných. I pro toto řízení však zůstává zachováno materiální pojetí účastenství dle § 94 odst. 1 platného občanského soudního řádu. Tento dualismus zachovává i právní úprava v novém občanském zákoníku.

Řízení o rozvod manželství je v kontextu aktuální hmotněprávní i procesněprávní úpravy považováno za řízení sporné. Nicméně aplikace procesních pravidel typických pro řízení sporná vyvolává řadu problémů aplikační praxe, zejména pokud jde o řízení o rozvod manželství bez zjišťování příčin rozvratu (s domněnkou rozvratu) dle § 24a stávajícího zákona o rodině, kdy řízení je zahajováno žalobou jednoho z manželů, ke které se druhý z manželů připojí, prakticky tedy obě strany stojí na jedné straně „sporu“. Dále pak platí pro řízení o rozvod manželství, a to bez rozdílu, ať již jde o řízení, ve kterém soud projednává rozvod manželství dle § 24, 24a či 24b zákona o rodině, řada procesních výjimek, a to konkrétně:

1. nemožnost vyslovení neúčinnosti doručení (§ 50d odst. 3 občanského soudního řádu),
2. výlučná místní příslušnost (§ 88 písm. a) občanského soudního řádu),
3. nepřipustnost vedlejšího účastenství (§ 93 občanského soudního řádu),
4. obligatorní zastavení řízení v případě zpětvzetí žaloby bez zjišťování názoru žalovaného (§ 96 občanského soudního řádu),
5. povinnost vést manžele ke smíření (§ 100 odst. 2 občanského soudního řádu),
6. obligatorní zastavení řízení v případě smrti účastníka (§ 107 odst. 5 občanského soudního řádu),
7. obligatorní přerušování řízení v případě klidu řízení (§ 110 občanského soudního řádu),

8. nemožnost podat návrh na pokračování řízení při klidu řízení dříve, než po uplynutí lhůty tří měsíců (§ 111 odst. 3 občanského soudního řádu),

9. výslech účastníků není podmíněn souhlasem účastníka a nemá subsidiární povahu (§ 131 občanského soudního řádu),

10. neexistence práva na náhradu nákladů řízení - neaplikace zásady úspěchu ve věci (§ 144 občanského soudního řádu),

11. nemožnost prominutí zmeškání lhůty pro podání odvolání, neaplikace prodloužené tříměsíční lhůty v případě nesprávného poučení (§ 204 občanského soudního řádu),

12. jiný okamžik právní moci rozhodnutí v případě zpětvzetí odvolání (§ 222 občanského soudního řádu),

13. obligatorní zastavení odvolacího řízení v případě zpětvzetí odvolání (§ 222a občanského soudního řádu),

14. nepřipustnost žaloby na obnovu řízení a žaloby pro zmatečnost (§ 230 občanského soudního řádu).

Kromě těchto výslovných výjimek ze stávajícího znění občanského soudního řádu je nezbytné také zmínit specifický institut „připojení se k návrhu“, jež neodpovídá charakteru sporného řízení (§ 24a platného zákona o rodině, § 757 nového občanského zákoníku), a určité „přeměny“, k nimž může v rámci řízení docházet z důvodu nutnosti prokazovat příčiny rozvratu manželství, jež nastoupila až v průběhu řízení (tj. např. zpětvzetí připojení se k návrhu dle § 24a stávajícího zákona o rodině), nebo naopak z důvodu nastoupení domněnky rozvratu až v průběhu řízení (splnění podmínek dle § 24a stávajícího zákona o rodině až po zahájení řízení).

Řízení o rozvod manželství s ohledem na výše uvedené není možné považovat za „typicky sporné řízení“. Výše uvedené procesní výjimky, přičemž žádné další nalézací řízení, které by vykazovalo takové množství výjimek, není známo, vedou k závěru, že rozvod manželství je nejen řízením, které kombinuje prvky sporného i nesporného řízení (z výše uvedených výjimek jsou ad 2., 3., 9. a 10. typické pro řízení nesporná), ale vykazuje taková procesní specifika, že si zaslouží právní úpravu samostatnou.

K zařazení do zákona o zvláštních řízeních soudních pak svědčí nejen jeho zvláštní procesní charakter, ale také zájem na jasnosti a přehlednosti právní úpravy. Řízení o rozvod manželství spadá mezi řízení ve věcech manželských a většina výjimek pro tato řízení vymezená stávajícím občanským soudním řádem (výjimky pod bodem 1., 2., 3., 4., 6., 9., 10., 11., 12., 13. a 14) platí pro všechna řízení ve věcech manželských. Striktní oddělení nesporných řízení (neexistence manželství a neplatnost manželství tam, kde je zákon umožňuje zahájit i bez návrhu) od řízení, která kombinují prvky sporného a nesporného řízení (neplatnost na návrh a rozvod), by vedlo k duplicitě právní úpravy, kdy výjimky by musely být normovány jak v občanském soudním řádu, tak v zákonu o zvláštních řízeních soudních.

2.5.1 Průběh řízení

2.5.1.1 Řízení ve věcech manželských a partnerských

2.5.1.1.1 Řízení o povolení uzavřít manželství

K § 363 až 366:

Jedná se z velké míry o přepis stávající právní úpravy. Pro určení místně příslušného soudu se bude aplikovat výkladové pravidlo vymezené v obecné části zákona. Zákon v souladu s ustálenou judikaturou vymezuje, že nezletilý starší 16 let má v řízení procesní způsobilost, kdy toto pravidlo bude dopadat jak na toho účastníka, který hodlá uzavřít manželství, tak toho, s kým má být manželství uzavřeno, pokud by se jednalo o manželství dvou nezletilých. Nově bude mít ten, s kým má být manželství uzavřeno, postavení účastníka řízení. Jedná se o osobu, jejíž práva jsou rozhodnutím soudu ve věci dotčena, jíž je v nesporných řízeních zpravidla postavení účastníka přiznáno.

Soud bude mít povinnost vyslechnout toho, kdo hodlá uzavřít manželství, a toho, s kým má být manželství uzavřeno. Přitom se navrhuje stanovit, aby toho účastníka, který nemá svéprávnost v plném rozsahu, vyslechl soud bez přítomnosti dalších osob, popřípadě pouze za přítomnosti důvěrníka (kterým však nemůže být zákonný zástupce vyslýchaného účastníka ani jiný účastník tohoto řízení), o jehož účast u výsledku účastník, o jehož výslech se jedná, požádá. Pokud by však bylo soudu zřejmé, že přítomností důvěrníka dochází k maření účelu výsledku, bude mít soud v těchto výjimečných případech možnost důvěrníka z přítomnosti u výsledku vyloučit.

2.5.1.1.2 Řízení ve statusových věcech manželských

Obecná ustanovení

K § 367 a 368:

Ustanovení taxativně určuje, která řízení lze považovat pro účely tohoto zákona za řízení ve statusových věcech manželských a určuje jako meritorní formu rozhodnutí pro všechna tato řízení rozsudek.

Řízení o určení, zda tu manželství je či není, a o neplatnost manželství

K § 369:

Jedná se o přepis stávající právní úpravy.

K § 370:

Způsob zahájení řízení o určení, zda tu manželství je či není, a řízení o neplatnost manželství vymezuje nový občanský zákoník. V případech, kdy má být manželství prohlášeno za neplatné z důvodu, že byl projev vůle o vstupu do manželství učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilím, nebo byl učiněn v důsledku omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečného právního jednání (§ 684 nového občanského zákoníku), je možné zahájit řízení jen na návrh manžela. Hmotné právo tedy vymezuje aktivní věcnou legitimaci pouze ve prospěch toho, kdo uzavřel manželství, jehož neplatnost má být deklarována. Pokud návrh na prohlášení manželství za neplatné podá někdo jiný než manžel, soud takové podání bez jednání odmítne. Taková právní úprava také koresponduje s

materiálním pojetím účastenství, které v řízení ve věcech manželství staví nová právní úprava najisto.

Pro řízení dle odstavce prvního nebyl v právní úpravě vyjasněn přístup k dokazování. Řízení bylo možné zahájit pouze na návrh, ustanovení § 120 odst. 2 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, nebylo možné tedy aplikovat, nicméně současně platilo, že na druhově stejné řízení, řízení o neplatnost manželství, jež bylo možné zahájit i bez návrhu, se ustanovení § 120 odst. 2 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013, vztahovalo. Nová právní úprava tedy staví najisto, že soudy mohou v řízení o neplatnost manželství, jež je možné dle nového občanského zákoníku a odstavce prvního zahájit jen na návrh, provést důkazy, které účastníci nenavrhlí, pouze za podmínek, které platí pro dokazování ve sporných řízeních, a dále mohou soudy vyšetřovat jen skutečnosti, jež zakládají důvod neplatnosti nebo neexistence manželství, pro něž je možné řízení zahájit i z úřední povinnosti. Pro odvolací řízení platí princip neúplné apelace s výhradou možnosti vyšetřovat důvody, pro něž by mohlo být manželství prohlášeno za neplatné nebo neexistující i bez návrhu.

K § 371:

Účastenství je založeno na materiálním pojetí účastenství. Odpovídá také stávající právní úpravě obsažené v § 94 odst. 1 platného občanského soudního řádu. Definice účastníků řízení bude aplikována na všechna řízení dle tohoto oddílu, tedy jak v případě rozvodu manželství, tak v případě řízení o neplatnost manželství nebo v případě řízení, zda tu manželství je či není (zdánlivé manželství). Vzhledem k tomu, že v případě zdánlivého manželství jde o manželství neexistující, pod definicí účastníků se zde rozumí osoby, které učinily prohlášení o vstupu do manželství (jelikož manželství nevzniklo, nejde o manžele), i když návrh zákona i pro tento typ řízení definuje účastníky jako manžele.

K § 372:

Právní úprava vychází ze stávající právní úpravy v § 107 odst. 5 platného občanského soudního řádu. Tato procesní úprava však nereaguje na hmotněprávní úpravu, jež i v platném zákonu o rodině zakotvuje možnost prohlásit manželství za neplatné i v případě, že jeden z manželů zemřel. Nová právní úprava upřesňuje, že v případě úmrtí navrhovatele nebo druhého účastníka řízení pokračuje soud v řízení s opatrovníkem, kterého zemřelému jmenuje.

K § 373:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 50d odst. 3 občanského soudního řádu.

K § 374:

Jde o procesní reflexi hmotněprávní úpravy v § 679 odst. 1 nového občanského zákoníku, dle níž má soud neprodleně po určení, že zde manželství není, právně ošetřit vztahy mezi zdánlivými manžely, pokud jde o společné dítě. Soud, který rozhoduje o určení, zda tu manželství je, nemusí být také příslušným k rozhodnutí o otcovství ke společnému dítěti. Nová právní úprava proto soudu, který zdánlivost manželství deklaroval, ukládá povinnost předat věc soudu příslušnému k řízení o určení otcovství, aby mohlo být řízení o určení otcovství zahájeno z moci úřední (ex officio) ihned po předání věci.

K § 375:

Nová právní úprava zavádí sankci za nedostavení se navrhovatele k jednání. Následek vychází ze společenského zájmu na zachování manželství. Z nedostavení se navrhovatele bez

řádné a včasné omluvy je dovozován nezájem navrhovatele na pokračování v řízení a soud řízení usnesením zastaví. Toto ustanovení bude mít při aplikaci přednost před ustanovením § 110 občanského soudního řádu o klidu řízení.

K § 376:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 204 občanského soudního řádu. Pro rozhodnutí, jímž bylo rozhodnuto o tom, že tu manželství je či není nebo o neplatnosti manželství, platí i v případě, kdy rozsudek neobsahoval poučení o odvolání, o lhůtě nebo o soudu, u něhož se podává, nebo kdy obsahoval poučení, že odvolání je nepřipustné, lhůta pro odvolání patnácti dnů od doručení. Prominutí této lhůty není přípustné.

K § 377:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 222 občanského soudního řádu.

K § 378:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 231 občanského soudního řádu.

Řízení o rozvod manželství

Řízení o rozvod manželství se nově potvrzuje jako zvláštní řízení, které spojuje prvky sporného a nesporného řízení, respektive vykazuje výrazné procesní odlišnosti oproti řízením, v nichž se postupuje dle občanského soudního řádu. Právní úprava řízení předpokládá použití obecné části zákona, z něž se použití některých ustanovení vylučuje. Další procesní výjimky jsou soustředěny dále do tohoto oddílu. Oproti stávající právní úpravě je právní úprava koncentrována a namísto čtrnácti procesních výjimek z pravidel platných pro řízení sporná vychází právní úprava ze čtyř výjimek z pravidel platných pro řízení sporná.

Právní úprava je rovněž koncipována tak, aby umožňovala překlápění řízení o rozvod manželství z režimu rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, který je někdy považován za období řízení nesporného, do režimu rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu, který se řídí občanským soudním řádem s procesními odchylkami v tomto zákoně soustředěnými v obecné i zvláštní části.

K § 379:

Místní příslušnost pro řízení o rozvod manželství je založena stejně jako za stávající právní úpravy v § 88 písm. a) platného občanského soudního řádu.

K § 380:

Nová právní úprava zavádí materiální pojetí účastníků řízení a staví tak řízení o rozvod manželství na roveň řízení o neplatnost manželství a řízení o určení, zda tu manželství je či není, u nichž bylo materiální pojetí účastníků dáno již za stávající právní úpravy v § 94 odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Nová právní úprava proto procesně zjednodušuje situaci, kdy podá návrh na zahájení řízení o rozvod manželství někdo jiný, než kdo manželství uzavřel. Nově nebude třeba návrh zamítat pro nedostatek věcné legitimace, ale bude možné jej bez jednání procesním rozhodnutím odmítnout.

Rovněž tak nová právní úprava navrácí pro řízení o rozvod manželství vhodnější označení podání, kterým je řízení zahajováno, jako návrh na zahájení řízení a upřesňuje, že řízení je možné zahájit i společným návrhem obou manželů. Půjde o případy, kdy oba manželé jsou na rozvodu manželství dohodnuti, a návrh na zahájení řízení obsahuje podpis obou manželů. V budoucnu tak odpadne zbytečný krok, který vyžadovala aktuální právní úprava, a to oprava

návrhu podaného oběma manžely na návrh podaný jedním z nich, ke kterému se druhý z manželů připojí. Navrhovatelé nebudou nuceni tak, jak tomu bylo doposud, uměle se stavět do role žalobce a žalovaného, ačkoli chtěli řízení o rozvod iniciovat oba.

Podá-li návrh jeden z manželů a druhý se k němu připojí, bude soud v řízení postupovat, jako by bylo řízení zahájeno návrhem společným. To bude mít význam především pro zpětvzetí návrhu a možnost podání odvolání. Tato právní úprava reaguje na charakter rozvodového řízení jako tzv. iudicia duplex, řízení, ve kterém postavení navrhovatele není dáno aktivní věcnou legitimací svědčící pouze jemu, ale předstížením druhého z účastníků, jemuž by aktivní věcná legitimace svědčila také. Připojení se k návrhu je možné až do vyhlášení rozhodnutí odvolat. S ohledem na společenský význam institutu manželství je nezbytné dát i účastníku, který se k návrhu připojil, možnost připojení se k návrhu odvolat. Bude-li připojení odvoláno, bude soud v řízení právní úpravu vztahující se k navrhovateli nadále aplikovat pouze na toho manžela, který návrh na zahájení řízení podal.

K § 381:

Zakládá se materiální pojetí účastníků pro řízení o rozvod manželství. Na místo aktuální právní úpravy, jež toto pojetí obsahuje pouze pro neexistenci a neplatnost manželství, respektive řízení o nich, nová právní úprava s ohledem na povahu řízení vymezuje, že účastníky nemohou být jiní účastníci než manželé, kteří usilují o rozvod.

K § 382:

Jedná se o přepis stávající právní úpravy v § 107 odst. 5 občanského soudního řádu.

K § 383:

Právní úprava zpřesňuje podmínky, za nichž je možné zastavit řízení v případě zpětvzetí návrhu na zahájení řízení. S ohledem na charakter řízení jako tzv. iudicia duplex, kdy je možné řízení zahájit na návrh kterékoli z potenciálních účastníků, a praxi, ve které se nezdá za současné právní úpravy stávalo zastavení řízení zbytečným mezikrokem (původní žalobce vzal žalobu zpět, nesouhlas žalovaného nebyl relevantní a řízení o rozvod bylo vzápětí zahájeno žalobou původního žalovaného), zavádí nová právní úprava jako podmínku zastavení řízení o rozvod manželství v případě zpětvzetí návrhu nevyjádření kvalifikovaného nesouhlasu druhým z účastníků. Dále se objasňuje, jaký bude postup soudu v případě, že bylo řízení zahájeno společným návrhem obou manželů a jeden z nich projevil vůli vzít návrh na zahájení řízení zpět. V takovém případě bude soud v řízení nadále postupovat jako s navrhovatelem pouze s tím z manželů, který návrh na zahájení řízení zpět nevezal.

K § 384:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 50d odst. 3 občanského soudního řádu.

K § 385:

S ohledem na nejednotný výklad aplikace ustanovení § 115a občanského soudního řádu staví nová právní úprava najisto, že řízení o rozvod manželství není možné vést bez nařízení jednání k projednání věci samé. S ohledem na společenský význam institutu manželství, povinnost soudu usilovat o smíření manželů a vést je k odstranění příčin rozvratu je soud povinen účastníky předvolat k jednání a provést jejich výsledky. Od výsledku účastníků však soud může upustit, a to v tom případě, kdy by provedení tohoto výsledku bylo spojeno s velkými obtížemi.

K § 386:

Pro řízení platí zásada projednací s modifikací týkající se zájmů nezletilých dětí účastníků řízení. K zájmům nezletilých dětí musí soud přihlídnout v řízení z úřední povinnosti, protože mu tak ukládá hmotněprávní úprava obsažená v § 755 odst. 2 nového občanského zákoníku, která rovněž zakládá povinnost provést vyšetřování zájmů dítěte u soudem jmenovaného opatrovníka, kterým je zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí. Jiné účastníky nenavržené důkazy může soud provést, vyjde-li taková potřeba v řízení najevo. Pro řízení o rozvod manželství není třeba, aby takový důkazní prostředek vyplýval z obsahu spisu.

K § 387:

Obdobně jako v případě řízení o určení, zda tu manželství je či není, se zavádí sankce pro navrhovatele za nedostavení se k jednání. Protože řízení však může být zahájeno v případě zastavení okamžitě na návrh druhého z manželů, zavádí nová právní úprava nemožnost zastavení řízení, pokud druhý z manželů prohlásí, že na projednání rozvodu manželství trvá.

K § 388:

Jedná se o přepis stávající právní úpravy v § 111 odst. 3 občanského soudního řádu.

K § 389:

Jedná se o reflexi aktuální praxe soudů, kdy tyto o možnosti přijmout zpět dřívější přijetí poučují. S ohledem na veřejnoprávní charakter procesního práva se praxe soudů sjednocuje a poučení se nově zakotvuje jako obligatorní náležitost rozsudku.

K § 390:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 204 občanského soudního řádu. Pro rozhodnutí, jímž bylo rozhodnuto o tom, že tu manželství je či není nebo o neplatnosti manželství, platí i v případě, kdy rozsudek neobsahoval poučení o odvolání, o lhůtě nebo o soudu, u něhož se podává, nebo kdy obsahoval poučení, že odvolání je nepřipustné, lhůta pro odvolání patnácti dnů od doručení. Prominutí této lhůty není přípustné.

K § 391:

V případě, že byl podán společný návrh manželů na rozvod manželství, není důvodné, aby byla založena přípustnost odvolání v dané věci. V aktuální praxi jsou za existence současné právní úpravy obvyklé i situace, kdy jeden z manželů, ač se k návrhu připojí, podává do rozsudku o rozvodu manželství odvolání. Nová právní úprava proto staví najisto, že v případě vyhovění společnému návrhu, za který se považuje i situace, kdy se v průběhu řízení druhý z manželů k návrhu připojí, není odvolání přípustné.

K § 392:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 222 občanského soudního řádu.

K § 393:

Právní úprava reflektuje projednací zásadu s prvky vyšetřovací zásady, pokud jde o zájmy nezletilých dětí, zavedenou i v odvolacím řízení.

K § 394:

Jde o přepis stávající právní úpravy v § 231 občanského soudního řádu.

2.5.1.1.3 Řízení ve statusových věcech partnerských

K § 395:

Pro řízení ve věcech partnerských platí v aktuální právní úpravě řada stejných procesních výjimek jako pro řízení ve věcech manželských. Dále pak aktuální právní úprava u některých institutů mlčí a jejich aplikace, jež je vyloučena pro řízení ve věcech manželských, je pro řízení ve věcech partnerských sporná. Nová právní úprava proto řízení ve věcech partnerských, na něž se vztahuje zákon o zvláštních řízeních soudních, výslovně vymezuje a dále jednoznačně uvádí, že se pro řízení přiměřeně použijí ustanovení o řízení ve věcech manželských. Při aplikaci bude nutné reflektovat rozdíly mezi institutem manželství a registrovaného partnerství a jejich společné rysy. V úvahu tak nebude přicházet např. aplikace § 375, protože zákon soudu v řízení ve věcech partnerských neukládá povinnost zjišťovat zájmy nezletilých dětí; naproti tomu společný návrh na zrušení partnerství bude možné podat bez výhrad.

2.5.1.2 Předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí

K § 396:

Nová právní úprava místní příslušnosti k nařízení předběžného opatření ve věcech domácího násilí vychází z aktuální koncepce předběžného opatření dle § 76b stávajícího občanského soudního řádu. Pro nařízení předběžného opatření je místně příslušný obecný soud navrhovatele, neboť situace předpokládá rychlý zásah a lze předpokládat, že navrhovatel má k soudu, který tato kritéria naplňuje, nejbližší.

K § 397:

Predběžné opatření je možné nařídit jen na návrh. S ohledem na aplikaci ustanovení obecné části zákona se pro nařízení předběžného opatření nevyžaduje jistota.

K § 398:

Ustanovení vychází z obecných požadavků na náležitosti, které návrh na nařízení předběžného opatření musí splňovat. S ohledem na povahu opatření je nezbytné, aby návrh obsahoval skutečnosti, jež dle hmotného práva podmiňují poskytnutí soudní ochrany. S ohledem na problémy aplikační praxe nová právní úprava vymezuje, že v případě, kdy návrh neobsahuje všechny náležitosti a tyto nedostatky znemožňují o něm rozhodnout, je možné poskytnout navrhovateli možnost opravení návrhu, nikoli však postupem dle § 43 občanského soudního řádu. Soudu se poskytuje možnost uvážení, zda je možné navrhovatele ve lhůtě stanovené pro rozhodnutí vyzvat k doplnění návrh, např. v úvahu přichází telefonické vyzvání nebo vyzvání prostřednictvím veřejné datové sítě. Pokud není možné navrhovatele vyzvat, nebo navrhovatel ve lhůtě čtyřiceti osmi hodin na výzvu soudu nereaguje, soud návrh na nařízení předběžného opatření odmítne.

K § 399:

Nová právní úprava nově zavádí pro účastníka, proti němuž návrh na nařízení předběžného opatření směřuje, pojem odpůrce. Jedná se o pojem, který české civilně procesní právo zná z právní úpravy účinné do 31. 12. 2000, který se pro předběžné opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí objevoval i v praxi některých soudů. Dále pak nová právní úprava vymezuje podmínky, za nichž je možné, aby návrh na nařízení předběžného opatření podala osoba, která není plně svéprávná. Za současné právní úpravy znemožňovala podání návrhu povinnost ustanovit této osobě v případech, kdy návrh směřoval proti zákonnému

zástupci tohoto účastníka, kolizního opatrovníka. Nová právní úprava proto vylučuje povinnost soudu jmenovat v těchto naléhavých případech kolizního opatrovníka, a umožňuje podat návrh osobě, jež není plně svéprávná buď prostřednictvím zákonného zástupce (bude přicházet v úvahu zejména v situacích, kdy je domácí násilí pácháno na nezletilém a jeho rodiči druhým rodičem), nebo prostřednictvím obecního úřadu obce s rozšířenou působností (předpokládá se aktivita orgánů sociálně-právní ochrany dětí), nebo prostřednictvím advokáta, kterého k tomu zmocní sám nezletilý. Při platnosti plné moci bude soud posuzovat rozumovou a volní vyspělost nezletilého k tomuto úkonu. Zletilému, jehož svéprávnost byla pro podání návrhu na nařízení předběžného opatření omezena, se v případě, že domácí násilí je pácháno osobou jeho opatrovníka, nově nabízí možnost podat návrh prostřednictvím obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Po vyhovění návrhu bude soud postupovat tak, že jmenuje navrhovateli opatrovníka. To nebude platit pro nezletilého staršího 16 let, protože ten může v řízení jednat samostatně.

K § 400:

Pro rozhodnutí se zachovává stávající pořádková lhůta čtyřiceti osmi hodin od podání návrhu. K rozhodnutí o návrhu se nenařizuje jednání.

K § 401:

S ohledem na stručnost hmotněprávní úpravy a význam institutu se zachovává demonstrativní výčet povinností, které se odpůrci předběžným opatřením ukládají. Náležitostí předběžného opatření je i poučení odpůrce o právu odnést si věci ze společného obydlí při provádění výkonu předběžného opatření a nově také poučení navrhovatele o právu podat návrh na zahájení řízení ve věci samé a jeho účincích na vykonatelnost předběžného opatření.

K § 402

Toto ustanovení upravuje jmenování opatrovníka navrhovateli, který není způsobilý v řízení jednat samostatně. K podání návrhu je navrhovatel oprávněn prostřednictvím v zákonu uvedených osob, pro podání návrhu na zahájení řízení ve věci samé se vyžaduje jmenování opatrovníka. Proti usnesení o jmenování opatrovníka není s ohledem na dobu trvání předběžného opatření, v níž je třeba návrh na zahájení řízení podat, odvolání přípustné.

K § 403:

S ohledem na nezbytnost co neúčinnější ochrany se zachovává vykonatelnost předběžného opatření okamžikem vydání.

K § 404:

Obdobně jako za stávající právní úpravy se zachovává délka trvání předběžného opatření jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. Nová právní úprava zpřesňuje vzájemný vztah předběžného opatření a vykázání dle jiného právního předpisu, kdy za současného stavu nebylo zřejmé, kterým okamžikem počíná běžet doba trvání předběžného opatření, respektive jaký vliv má nabytí vykonatelnosti předběžného opatření na dobu trvání vykázání podle jiného právního předpisu. Pokud v okamžiku nabytí vykonatelnosti ještě vykázání trvá, bude předběžné opatření trvat jeden měsíc plus odpovídající počet dní, které neuběhly od vykázání do nabytí vykonatelnosti předběžného opatření.

K § 405:

Pro zachování účinného poskytnutí ochrany proti domácímu násilí se ukládá soudu prvního stupně předat věc odvolacímu soudu do patnácti dnů od podání odvolání. Odvolací soud je povinen o odvolání rozhodnout do sedmi dnů od předložení věci soudem prvního stupně.

K § 406:

V průběhu doby trvání nařízeného předběžného opatření může navrhovatel podat návrh na prodloužení doby trvání. Toto ustanovení reaguje na skutečnost, že předběžné opatření trvá pouze jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. Pokud se tedy navrhovatel bude cítit i nadále ohrožen, může navrhnout soudu, aby trvání předběžného opatření prodloužil. Současně se stanoví, že v případě, kdy je podán návrh na prodloužení doby trvání předběžného opatření a doba trvání samotného předběžného opatření by v průběhu řízení uplynula, prodlužuje se doba trvání předběžného opatření, a to do doby, než soud o návrhu na prodloužení doby trvání rozhodne.

K § 407:

K rozhodnutí o prodloužení doby trvání nařídí soud zpravidla jednání. Jednání by mělo být nařízeno tak, aby soud mohl rozhodnout do dvou měsíců ode dne podání návrhu na prodloužení doby trvání předběžného opatření. Jelikož je nezbytné rozhodnout v této lhůtě, je normováno, že ustanovení občanského soudního řádu upravující čas k přípravě před jednáním se nepoužije. Samotný zákon požaduje, aby předvolání k jednání bylo doručeno nejméně tři dny přede dnem konání jednání.

Při rozhodování by soud měl vzít v úvahu zejména trvání stavu ohrožení navrhovatele, majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, na které se vztahuje předběžné opatření. Soud by pak měl vzít v úvahu i další rozhodné okolnosti, které jsou pro rozhodnutí důležité. Jednou z těchto okolností by měla být i otázka případných dalších probíhajících řízení mezi účastníky, zejména řízení, která by měla vést k trvalému řešení společného soužití účastníků.

K § 408:

I k rozhodnutí o návrhu na prodloužení předběžného opatření je stanovena lhůta, neboť v případě rozhodování o domácím násilí dochází k zasahování do práv jedince a je nezbytné trvat na tom, aby bylo rozhodováno co nejrychleji a doba nejistoty tak byla co nejkratší. Soud je podle tohoto ustanovení povinen rozhodnout do 2 měsíců ode dne podání návrhu. Tato lhůta by měla být dostatečnou k nařízení jednání a provedení důkazů ke zjištění, zda jsou naplněny důvody pro rozhodnutí o prodloužení doby předběžného opatření.

Jelikož rozhodnutím o prodloužení doby trvání předběžného opatření je zásadním způsobem zasahováno do práv člověka, může soud prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen na dobu nezbytně nutnou. Soud by tak měl vždy vážit, po jakou dobu předběžné opatření prodlouží. Pokud navrhovatel neprokáže své majetkové či jiné poměry, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, může soud prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen z důvodů zvláštního zřetele hodných. Těmito důvody pak může být zejména sociální situace navrhovatele či osob ohrožených domácím násilím.

K § 409:

Nově se navrhuje pevně stanovit, kdy zanikne prodloužené předběžné opatření, lhůty stanovené v tomto ustanovení jsou maximální, tedy soud nemůže stanovit lhůtu delší.

K § 410:

Shodně jako lze požadovat prodloužení doby trvání předběžného opatření, je možné žádat také zrušení tohoto rozhodnutí. Soud o zrušení rozhodnutí může rozhodnout pouze na návrh. Řízení o zrušení předběžného opatření bude probíhat shodně jako řízení o prodloužení doby trvání předběžného opatření. Soud tedy nařídí zpravidla jednání. Jednání by také mělo být nařízeno tak, aby soud mohl rozhodnout do dvou měsíců ode dne podání návrhu a i v tomto případě je normováno, že ustanovení občanského soudního řádu upravující čas k přípravě před jednáním se nepoužije. Předvolání k jednání musí být doručeno nejméně tři dny přede dnem konání jednání. I v tomto řízení by soud měl vzít v úvahu zejména trvání stavu ohrožení navrhovatele, majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, na které se vztahuje předběžné opatření. Soud by pak měl vzít v úvahu i další rozhodné okolnosti.

2.5.1.3 Řízení o určení a popření rodičovství

2.5.1.3.1 Určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů

K § 411 a 412:

Řízení o určení a popření rodičovství, které je nově řízením plně nesporné povahy, je rozděleno do dvou oddílů. V prvním oddílu je regulováno řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, které není klasickým řízením ve věci samé a soud v něm nevydává žádné meritorní rozhodnutí. Právní úprava tohoto řízení je však vyžadována právní úpravou hmotněprávní. Řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů vychází ze stávající právní úpravy. Nově se upravuje místní příslušnost dle příslušnosti pro řízení o určení otcovství podle druhého oddílu, tj. obecný soud dítěte, a také se v nové právní úpravě upouští od obligatorního jmenování opatrovníka pro podání návrhu na určení otcovství, kdy tato právní úprava působila obtíže při výslovném nesouhlasu matky s vedením paternitního řízení. Jmenování opatrovníka bude proto nadále na zvážení soudu.

Nová právní úprava dále reflektuje hmotněprávní úpravu v ustanovení § 777 nového občanského zákoníku. Pro případy, kdy je i přes trvající manželství matky zřejmé, že manžel není otcem dítěte, a jsou splněny další předpoklady vyžadované hmotněprávní úpravou (probíhající řízení o rozvod manželství nebo neplatnost nebo zánik manželství rozvodem, od kterého ještě neuplynula potřebná lhůta), zavádí nová právní úprava zjednodušené řízení o určení otcovství. Podmínkou určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů dle tohoto ustanovení je však pravomocné vyhovění návrhu na rozvod manželství nebo pravomocné prohlášení manželství za neplatné.

2.5.1.3.2 Řízení o určení a popření otcovství

K § 413:

Místní příslušnost pro řízení se nově určuje podle dítěte. Pro určení obecného soudu dítěte se aplikují pravidla vymezené v obecné části zákona. Tato koncepce místní příslušnosti více reflektuje zájem dítěte na určení rodičovství. Dále se zavádí alternativní pravidla pro případ, že nebudou dány relevantní skutečnosti pro určení obecného soudu dítěte. V takovém případě bude pro řízení místně příslušný obecný soud matky.

K § 414:

Řízení je možné zahájit jen na návrh. Výjimkou je zahájení řízení o určení otcovství ke společnému dítěti muže a ženy, jejichž manželství bylo určeno jako neexistentní. Povinnost soudu postavit najisto vztahy mezi nimi a dítětem, jehož otcovství by jinak bylo určeno první domněnkou, požaduje hmotněprávní úprava v § 679 nového občanského zákoníku. Procesní postup soudu, který určil, že manželství zde není, je regulován v § 363.

K § 415:

V souladu s hmotněprávní úpravou v § 793 nového občanského zákoníku se v procesní úpravě zdůrazňuje, že řízení o popření otcovství je možné za zákonem stanovených podmínek zahájit i bez návrhu.

K § 416:

Nová právní úprava odstraňuje nedostatek aktuální právní úpravy, podle níž nemělo dítě, o jehož rodičovství šlo, zaručeno postavení účastníka řízení. Účastníky řízení jsou dále biologická matka dítěte a muž, jehož otcovství má být určeno nebo popřeno. Nesporný charakter řízení nevylučuje, aby takových mužů v řízení bylo více, pokud matka v době rozhodné souložila s více muži. Dále se zpřesňuje procesní přístup k výjimce zavedené hmotněprávní úpravou, dle níž je možné určit otcovství i proti zemřelému otci. Účastníkem řízení bude i přes nedostatek procesněprávní subjektivity zemřelý domnělý otec, soudem jmenovaný opatrovník bude v řízení vystupovat pouze jako zástupce. Řízení představuje výjimku z obecných pravidel civilně procesního řízení, ve kterém nemůže být meritorně rozhodnuto, nejsou-li dány všechny procesní podmínky.

K § 417:

Právní úprava procesního nástupnictví vychází z hmotněprávní úpravy a vymezuje postup soudu v případě, že návrhovač nebo domnělý otec v průběhu řízení zemře. Hmotné právo zde umožňuje vést řízení, i když účastník řízení zemřel a vstup právního nástupce je vyloučen z povahy věci. Zemře-li v průběhu řízení návrhovač, bude soud v řízení pokračovat, pokud projeví zájem na pokračování v řízení další k návrhu oprávněná osoba. Byl-li návrhovačem domnělý otec, mohou v řízení pokračovat, projeví-li zájem pokračovat matka a dítě. Pouze v případě, že v průběhu řízení zahájeného jinou osobou zemřel domnělý otec, soud řízení nikdy nezastaví, ale pokračuje v řízení se zemřelým zastoupeným k tomuto účelu jmenovaným opatrovníkem.

K § 418:

Jde o přepis stávající právní úpravy. Ze spojení řízení jsou vyloučeny případy určování otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Ke spojení řízení dále nedojde, byť tak není výslovně stanoveno, v řízeních s mezinárodním prvkem, pokud by české soudy neměly pravomoc rozhodovat všechna řízení, která by jinak měla být spojena. Půjde například o případ, kdy je dána pravomoc českých soudů rozhodovat o určení otcovství a o výchově, ale již nemají pravomoc rozhodovat o výživném.

K § 419 a 420:

S ohledem na statusový charakter rozhodnutí ve věci se v meritu rozhoduje rozsudkem. Odpovídá to i stávající právní úpravě.

Určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů zakládá překážku věci rozsouzené, proto je nezbytné řízení o určení otcovství k témuž dítěti zastavit, pokud k prohlášení dojde.

K § 421:

Právní úprava navazuje na hmotněprávní úpravu (§ 792 nového občanského zákoníku) a zpřesňuje podmínky, za nichž soud může prominout zmeškání popěrné lhůty. Jestliže je návrh na popření otcovství podán po uplynutí lhůty stanovené novým občanským zákoníkem, soud může, jestliže je to v zájmu dítěte a veřejného pořádku, i bez návrhu prominout zmeškání popěrné lhůty.

2.5.1.3.3 Řízení o určení a popření mateřství

K § 422:

V úvahu přichází i řízení o určení a popření mateřství, byť těch nelze předpokládat větší množství. Právní úprava vychází ze subsidiárního použití ustanovení o určení a popření otcovství.

2.5.1.4 Řízení ve věcech osvojení

2.5.1.4.1 Řízení ve věcech osvojení nezletilého

K § 423:

Právní úprava osvojení doznala v novém občanském zákoníku více změn než např. právo manželské. Nová procesní úprava reaguje na hmotněprávní úpravu a zavádí řízení ve věcech osvojení jako nové souhrnné řízení, ve kterém budou probíhat samostatná řízení dílčí, zejména pak řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení a řízení o osvojení. Tato právní úprava vychází ze zásady zákonného soudu a soudce, kdy trvání příslušnosti bude založeno prvním návrhem na zahájení řízení ve věcech osvojení. Řízení ve věcech osvojení bude obdobou řízení ve věcech péče soudu o nezletilé a povede se o něm jeden spis, jenž bude obsahovat dílčí spisy pro jednotlivá řízení. Spis bude možné založit již prohlášením o udělení souhlasu k osvojení, následně budou prováděna řízení o předání dítěte do preadopční péče, řízení o osvojitelnosti, bude-li jej třeba, řízení o osvojení. Ve věcech osvojení bude s ohledem na hmotněprávní úpravu rozhodováno také o návrhu rodičů, kteří dali souhlas s osvojením, na vydání dítěte (o tomto tedy nebude rozhodováno v řízení ve věcech péče o nezletilé), o utajení osvojení a o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení.

K § 424:

Místně příslušný k řízení je obecný soud osvojence. Je-li osvojenec nezletilé dítě, při určení obecného soudu je třeba vycházet z výkladového pravidla v obecné části zákona.

K § 425:

Řízení o osvojení je řízením návrhovým. I bez návrhu je možné rozhodnout pouze o odtajnění osvojení, a to za podmínky, že to odůvodňuje velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví. A dále je možné bez návrhu nařídít nad osvojitelem a osvojencem dohled na dobu nezbytně nutnou, pokud to odůvodňují okolnosti případu.

K § 426:

Právní úprava zpřesňuje postup soudu v případě, že není k návrhu na osvojení dítěte z ciziny nebo do ciziny doloženo rozhodnutí příslušného orgánu veřejné moci o souhlasu s osvojením. Není-li rozhodnutí doloženo, soud řízení zastaví.

K § 427:

Ustanovení o účastenství se vztahuje na řízení ve věcech osvojení obecně. Je zřejmé, že někteří účastníci musí být v každém řízení, které do řízení ve věcech osvojení spadá; účastenství jiných závisí na konkrétních projednávaných okolnostech. Účastníkem řízení bude vždy osvojenec a je-li ho třeba, pak také zákonný zástupce osvojence. Osvojitel bude účastníkem řízení s výjimkou řízení o tom, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení. Rodiče osvojence budou účastníky řízení, pokud nebude jejich účastenství zákonem vyloučeno. Bude-li třeba pro osvojení také souhlasu manžela osvojitele, přiznává zákon i tomuto postavení účastníka řízení.

Nezletilý rodič starší 16 let má pro řízení plnou procesní způsobilost. Přiznání procesní způsobilosti nad rámec svéprávnosti vyplývalo již ze stávající právní úpravy a je odůvodněno zvláštní povahou řízení ve věcech osvojení.

K § 428:

Právo vyjádřit souhlas s osvojením je nezadatelným právem rodiče. Proto je nezbytné postavení rodičů osvojence věnovat zvláštní pozornost a vyloučit jejich účast na řízení jen tam, kde to vyplývá z výslovného projevu jejich vůle nebo kde by realizace jejich účasti byla s přihlédnutím ke všem okolnostem nemožná. Rodič osvojence není účastníkem řízení ve věcech osvojení, pokud byl zbaven rodičovské odpovědnosti a práva dát souhlas k osvojení, nebo pokud jeho svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena. S rodičem, na kterého nedopadají tyto výjimky, je soud povinen jednat jako s účastníkem řízení do doby, než nabude právní moci rozsudek deklarující, že není třeba jeho souhlasu k osvojení, nebo do okamžiku, kdy rodič udělí souhlas k osvojení. Pokud udělí souhlas k osvojení až v průběhu řízení o osvojení, soud bude i nadále jednat s rodičem jako s účastníkem řízení. Lze předpokládat, že takový souhlas je udělen ve vztahu ke konkrétnímu osvojiteli a rodič jako účastník řízení bude informován o jeho výsledku.

K § 429:

Právo dítěte znát svůj původ i práva biologických rodičů musí být v řízení stále reflektována. Rodič má podle hmotněprávní úpravy právo svůj souhlas s osvojením odvolat. V případě, že byl dle hmotného práva souhlas odvolán účinně, soud je povinen s rodičem osvojence opětovně jednat jako s účastníkem. Byl-li rodičem, který udělil souhlas k osvojení, podán návrh na vydání dítěte, rozhodne soud nejprve o tomto návrhu. V této části řízení budou mít rodiče postavení účastníků. Je-li návrh zamítnut, bude soud v řízení pokračovat bez jejich účasti. Soud je dále povinen s rodičem opětovně jednat jako s účastníkem, jestliže bylo změněno rozhodnutí, že není třeba jeho souhlasu k osvojení, bylo-li změněno nebo zrušeno rozhodnutí o omezení svéprávnosti tohoto rodiče ve věci udělení souhlasu k osvojení, nebo byl-li tento rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a tato odpovědnost mu byla znovu přiznána, anebo bylo-li mu přiznáno alespoň právo dát souhlas k osvojení.

K § 430:

S ohledem na to, že k osvojení dětí dochází za součinnosti s orgány sociálně-právní ochrany dětí, vymezuje právní úprava, že tyto budou zpravidla také v postavení opatrovníka osvojence. Z důvodu zamezení kolize zájmů by však opatrovníkem neměl být ten orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení. Pokud byl takový orgán sociálně-právní ochrany dětí jmenován, stanoví se, že soud má na návrh jmenovat opatrovníka jiného.

K § 431:

Právní úprava stanovuje, že o osvojitelnosti, osvojení a o dohledu se rozhoduje rozsudkem, v jiných věcech se rozhoduje v řízení ve věcech osvojení usnesením.

K § 432:

Hmotněprávní úprava nově vymezuje soud jako orgán, který přijímá prohlášení o souhlasu s osvojením. Právní úprava proto stanoví postup pro přijetí takového prohlášení. Pojmout prohlášení do protokolu může soud pouze, pokud byl rodič náležitě poučen o podstatě a důsledcích prohlášení a o podmínkách odvolání souhlasu s osvojením. Prohlášení je možné učinit u kteréhokoli soudu, ten je pak povinen jej postoupit soudu příslušnému pro řízení ve věcech osvojení nebo orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Není-li možné při přijetí prohlášení určit obecný soud osvojence, musí soud, aby bylo možné učinit ve věci osvojení dítěte, jehož se prohlášení týká, oznámit udělení souhlasu k osvojení orgánu sociálně-právní ochrany dětí ve svém obvodu. Pro odvolání souhlasu platí stejný postup.

K § 433:

Soud je povinen vyslechnout ve věci osvojení rodiče osvojence. S ohledem na to, že se řízení může rozpadat na několik dílčích řízení, není nezbytné vyslýchat rodiče osvojence v každém z dílčích řízení, ale postačí, pokud budou v průběhu řízení ve věcech osvojení vyslechnuti alespoň jednou. Od výsledku rodičů dítěte je možné upustit, jen pokud rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, pokud jde o rodiče neznámého pobytu, anebo v případech, kdy rodič není účastníkem řízení, neboť byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení, nebo byla jeho svéprávnost ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena. V řízení soud vyslechne také manžela osvojence.

K § 434:

Hmotněprávní úprava rozeznává vedle možnosti předat dítě do preadopční péče, také možnost předat osvojované dítě do péče budoucího osvojitele ihned poté, co dali rodiče souhlas nebo to zdravotní stav dítěte dovolí (§ 823 nového občanského zákoníku). Právní úprava zpřesňuje, že i pro rozhodnutí o předání do této péče je nezbytné zjišťovat osobnost a zdravotní stav osvojitele i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele pečovat o dítě a pohnutky osvojitele k osvojení, osobnost a zdravotní stav dítěte, sociální prostředí, ze kterého dítě pochází, jakož i jeho statusová práva, etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte a osvojitele, tj. skutečnosti, které soud vyšetřuje pro rozhodnutí o předání do preadopční péče.

K § 435:

Pro udělení souhlasu s osvojením, bylo-li rozhodnuto o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení, je třeba osvojenci jmenovat opatrovníka.

K § 436:

V souladu s hmotněprávní úpravou se upravuje tzv. clausula rebus sic stantibus, tj. možnost změny rozhodnutí v případě změny poměrů. Pokud má rodič za to, že jeho poměry se změnil natolik, že má být rozhodnutí o osvojitelnosti změněno, musí podat návrh na změnu rozhodnutí k soudu. Aby bylo zabráněno pouze šikanózním návrhům, je možné v případě, že byl návrh na změnu rozhodnutí pravomocně zamítnut, opětovný návrh podat

nejdříve po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí. Nabyli-li právní moci rozsudek o osvojení, rozsudek o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení, již změnit nelze.

K § 437:

Právní úprava staví najisto účinky, jaké má na řízení ve věcech osvojení podání návrhu na určení otcovství k osvojovanému dítěti nebo návrhu na svěřeni do péče jiné osoby, která tvrdí, že je blízkým příbuzným osvojence. V obou případech dochází k obligatornímu přerušeni řízení ve věcech osvojení.

K § 438:

S ohledem na zájem na zachování vazeb dítěte s jeho biologickými příbuznými je soud povinen v případě, že blízký příbuzný osvojence je schopen a ochoten o dítě pečovat, iniciovat zahájení řízení ve věci péče o nezletilého. Není-li soudem příslušným pro řízení ve věcech péče o nezletilé, předá věci neprodleně soudu příslušnému. Jakmile je řízení ve věci péče soudu o nezletilé zahájeno, soud řízení ve věcech osvojení do doby, než bude o svěřeni do výchovy pravomocně rozhodnuto, přeruší.

K § 439:

Jde o přepis stávající právní úpravy.

K § 440:

Hmotněprávní úprava zavádí možnost utajeni osvojení nebo utajeni osoby pokrevního rodiče a souhlasu s osvojením. V takových případech je jednání ve věci samé neveřejné a soud činí další vhodná opatření k utajeni osvojení, např. neumožní nahlédnout do spisu ve věcech osvojení, zabezpečí, aby nebyli účastníci předvoláni k jednání tak, aby mohlo dojít k osobnímu kontaktu mezi nimi apod.

2.5.1.4.2 Řízení o osvojení zletilého

K § 441 a 442:

Pro řízení o osvojení zletilého, které hmotněprávní úprava nově umožňuje, postačí zjednodušená procesní pravidla. Pro řízení je příslušný obecný soud osvojence a řízení je možné bez výjimky zahájit pouze na návrh.

K § 443:

K osvojení zletilého je třeba jeho souhlasu. Proto, pokud není souhlas osvojence obsažen přímo v návrhu, vyzve soud navrhovatele k jeho doplnění. Nebude-li souhlas doplněn, soud návrh na osvojení odmítne.

K § 444:

Okruh účastníků je vymezen na osvojence, jeho dítě, osvojitele a manžela osvojence, je-li třeba k osvojení jeho souhlasu. Potomek osvojence je účastníkem z toho důvodu, že podle § 852 nového občanského zákoníku má osvojení zletilého právní následky pro jeho potomky, jen pokud se narodili později, než došlo k osvojení, anebo pokud dali k osvojení souhlas.

K § 445:

Hmotné právo nevylučuje, aby byl osvojen zletilý, který není plně svéprávný. Tento musí být v řízení zastoupen opatrovníkem, kterého k tomuto účelu jmenuje soud.

K § 446:

Rodiče osvojenice nejsou účastníky řízení, ale v případě, že jde o osvojení zletilého, které je dle hmotného práva obdobou osvojení nezletilého, soud je povinen je vyslechnout. V řízení soud dále vyslechne manžela osvojenice a děti osvojenice, jestliže jsou vzhledem ke svému věku a rozumové a volní vyspělosti schopny pochopit situaci, utvořit si vlastní názor na osvojení svého rodiče a formulovat svůj souhlas nebo nesouhlas s tímto osvojením.

K § 447:

Forma meritorního rozhodnutí je i pro osvojení zletilého stejná jako pro osvojení nezletilého. Osvojení zletilého nemá ze zákona vliv na příjmení osvojenice, soud proto o příjmení osvojenice bude rozhodovat tam, kde to hmotněprávní úprava v § 851 nového občanského zákoníku umožňuje.

2.5.1.5 Péče soudu o nezletilé

2.5.1.5.1 Zvláštní ustanovení o předběžné úpravě poměrů dítěte

K § 448:

Právní úprava tzv. zvláštního předběžného opatření vychází z aktuální právní úpravy obsažené v ustanovení § 76a občanského soudního řádu a dalších ustanovení druhé části téhož právního předpisu, které se na tuto předběžnou úpravu poměrů nezletilého dítěte vztahují. Dochází k formulačnímu zpřesnění, respektive sjednocení hmotněprávní a procesněprávní úpravy, kdy podmínkou pro vydání předběžného opatření je v souladu s § 924 nového občanského zákoníku, aby se dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče. S ohledem na prodloužení doby trvání předběžného opatření na tři měsíce se upouští od odlišování svěření do pěstounské péče, neboť je zcela zřejmé, že i pěstounská péče splňuje kritéria vhodného prostředí a není třeba ji zvláště vymezovat.

K § 449:

Zachovává se místní příslušnost obecného soudu navrhovatele. Soud, který předběžné opatření nařídil, předá, pokud není současně soudem příslušným pro řízení ve věcech péče o nezletilé, neprodleně po provedení výkonu věc soudu příslušnému k tomuto řízení. Vznikne-li spor o místní příslušnost, bude řešen soudem nadřízeným soudem, jemuž byla věc předána.

K § 450:

Navrhovatelem předběžného opatření může být pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tato změna aktivní věcné legitimace umožní rychlejší jednání s cílem poskytnutí ochrany dítěti. Výslovným založením aktivní věcné legitimace je orgánu sociálně-právní ochrany dětí přiznána způsobilost být účastníkem řízení. Náležitosti návrhu na nařízení předběžného opatření i postup v případě, že návrh náležitosti neobsahuje, jsou přejaty ze stávající právní úpravy.

K § 451:

Zachovává se stávající koncepce, kdy nezletilý nemusí být pro rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření zastoupen, zástupce mu jmenuje bezodkladně po předání věci soud příslušný k řízení ve věci péče o nezletilé. Přitom opatrovníkem soud zpravidla jmenuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Z důvodu zamezení kolize zájmů by však opatrovníkem neměl být ten orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal návrh na předběžné opatření.

Pokud byl takový orgán sociálně-právní ochrany dětí jmenován, stanoví se, že soud má na návrh jmenovat opatrovníka jiného.

K § 452 až 454:

Jde o převzetí stávající právní úpravy. Soud je povinen o návrhu rozhodnout do dvaceti čtyř hodin od jeho podání, rozhodnutí je vykonatelné vydáním a jeho výrok je závazný pro každého. V zájmu zachování rychlosti zásahu se rozhodnutí doručuje až při výkonu, popř. po provedení výkonu soudem, který je příslušný vést řízení ve věci samé.

K § 455 a 456:

Doba trvání předběžného opatření se stanoví na jeden měsíc, jako je tomu podle stávající právní úpravy. Bylo-li zahájeno řízení ve věci samé, zůstává zachována možnost opakovaně prodloužit dobu trvání předběžného opatření vždy o jeden měsíc až na dobu šesti měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření. Po uplynutí této doby je možné prodloužit jen, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé. S ohledem na problematičnost určení soudu příslušného k rozhodnutí o prodloužení doby trvání předběžného opatření v případě sporu o místní příslušnost, staví právní úpravy najisto, že o prodloužení doby trvání rozhodne soud, který předběžné opatření nařídil.

K § 457:

V případě, že ve věci není dána pravomoc českých soudů, neplatí pro dobu trvání předběžného opatření omezení dle předchozího ustanovení. Doba trvání předběžného opatření je však v takovém případě omezena maximální délkou šesti měsíců.

K § 458 až 461:

Jde o převzetí stávající právní úpravy obsažené v ustanoveních § 208, 210a, 218b a 77a odst. 5 občanského soudního řádu.

2.5.1.5.2 Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé

K § 462:

Pro řízení ve věcech péče o nezletilé se zachovává stávající koncepce s drobnými změnami vyvolanými novou hmotněprávní úpravou. Změny se projevují v rozšíření otázek, o kterých bude v řízení rozhodováno, které v některých případech také vyvolávají odlišnou procesní právní úpravu. Zachovává se stávající koncepce demonstrativního výčtu věcí, o nichž je v řízení rozhodováno, do níž se doplňuje i řízení o určení data narození nezletilého dítěte.

K § 463:

Zachovává se stávající koncepce místní příslušnosti, včetně možnosti nepřislušného soudu, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje, zakročit. Pro určení obecného soudu nezletilého dítěte se aplikuje výkladové pravidlo uvedené v obecné části zákona.

K § 464:

V souladu s novou hmotněprávní úpravou se vymezují řízení, která lze v rámci péče soudu o nezletilé zahájit jen na návrh. Řízení je možné zahájit na návrh zákonného zástupce, jde-li o záležitost, která je pro dítě významná, na níž se rodiče nemohou dohodnout, jde-li o rozhodnutí, který z rodičů bude za dítě právně jednat a o rozhodnutí o podstatných věcech při

péči o jmění dítěte. O přiznání svéprávnosti a o přivolení souhlasu a odvolání souhlasu zákonného zástupce k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti je možné rozhodnout jen na návrh nezletilého nebo zákonného zástupce.

Dále se přejímá stávající právní úprava postupu po předání věci soudem, který nařídil zvláštní předběžné opatření, jímž bylo dítě umístěno do vhodného prostředí.

K § 465 a 466:

Jde o přepis stávající právní úpravy s doplněním, že v řízení o přiznání svéprávnosti a o přivolení souhlasu a odvolání souhlasu zákonného zástupce k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti má nezletilý plnou procesní způsobilost. Navíc se dále z důvodu zamezení kolize zájmů stanoví, že opatrovníkem nezletilého by neměl být ten orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení. Pokud byl takový orgán sociálně-právní ochrany dětí jmenován, stanoví se, že soud má na návrh jmenovat opatrovníka jiného.

K § 467 a 468:

Ve věci samé soud rozhoduje rozsudkem, v ostatních záležitostech, které nejsou věcí samou (např. jmenování opatrovníka), bude soud rozhodovat usnesením. Zachovává se i povinnost soudu poučit v rozsudku, který představuje titul pro výkon rozhodnutí o péči o nezletilé děti, o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte.

K § 469:

Zachovává se předběžná vykonatelnost rozsudku, kterým je uložena povinnost plnit výživné. Novou právní úpravou, která upravuje předběžnou vykonatelnost pro rozsudek o výživném samostatně, se odstraňují stávající interpretační obtíže. Nadále je zřejmé, že předběžná vykonatelnost není omezena pouze na tři měsíce před vyhlášením rozsudku. Předběžně vykonatelné jsou dále rozsudky, jimiž se prodlužuje trvání výchovného opatření, kterým bylo dítě dočasně odňato z péče rodičů nebo jiné fyzické osoby, což reaguje na změny v rozhodování soudu o výchovných opatřeních, k nimž došlo novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a v doprovodné novelizaci § 162 odst. 1 občanského soudního řádu (zákonem č. 401/2012 Sb.).

K § 470:

Ve věcech péče soudu o nezletilé usiluje soud především o to, aby rodiče nezletilého dospěli ke smírnému řešení, které nejlepším možným způsobem zajistí ochranu práv a zájmů dítěte. Za tím účelem může soud rodičům uložit účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo může rodičům nařídít setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie. Výslovně se tedy stanoví, že soud může rodičům uložit využití i jiných forem odborné pomoci, než je mediace podle zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci).

K § 471:

V souladu s novou právní úpravou v zákonu o zdravotních službách (č. 372/2011 Sb.) se upravuje postup soudu pro jmenování opatrovníka pro poskytnutí souhlasu se zdravotnickými službami.

K § 472:

Jde o právní úpravu tzv. *clausula rebus sic stantibus*, tedy soudu je umožněn zásah do negativní stránky materiální právní moci v případě, že se změny poměry. Změna je možná pouze u taxativně vymezených rozhodnutí, kterými jsou rozsudek o výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a rozsudek o výživném. V případě rozhodnutí ve věcech pěstounské péče je možné rozhodnutí změnit také v případě, že dojde mezi rodiči a pěstounem k neshodě v podstatné záležitosti týkající se dítěte.

K § 473:

Právní úprava staví najisto, že v případě, kdy soud v řízení schválil dohody mezi rodiči, nejsou rodiče oprávněni podat do schvalujícího výroku odvolání. Na rodiče se v takovém případě hledí jako na účastníka, kterému bylo ve věci plně vyhověno, proto není na místě založit subjektivní přípustnost opravného prostředku. Změní-li se poměry, za nichž byla dohoda schvalována, může rodič za zákonem stanovených podmínek žádat o změnu rozhodnutí.

K § 474:

Nově se stanoví, že v případě, kdy nezletilé dítě dosáhne v průběhu řízení o stanovení výživného zletilosti, bude soud i nadále pokračovat až do skončení řízení podle ustanovení tohoto zákona. Tímto ustanovením je reagováno na nejednotnou praxi soudů.

2.5.1,5.3 Zvláštní ustanovení pro řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí

K § 475 až 488:

Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí vychází z velké části ze stávající právní úpravy. Nepovažuje se nadále za řízení sporné, ale za řízení zvláštní s převažujícími prvky řízení nesporného. Zachovává se místní příslušnost soudu, možnost rozhodnout o vhodných opatřeních, zákaz přerušování řízení, meritorní forma rozhodnutí i jeho předběžná vykonatelnost. Zůstává také negativní přípustnost mimořádných opravených prostředků.

Mění se označení účastníků řízení na vhodnější pojmy navrhovatel a odpůrce. Dítě bude v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterým soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Z důvodu zamezení kolize zájmů by však opatrovníkem neměl být ten orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení. Pokud byl takový orgán sociálně-právní ochrany dětí jmenován, stanoví se, že soud má na návrh jmenovat opatrovníka jiného.

Institut zvláštní kvalifikované výzvy se nahrazuje sankcí za nedostavení se k jednání ve věci samé. Jednání musí být nařízeno obligatorně do tří dnů od podání návrhu a soud na něm vyslechne navrhovatele a odpůrce a zjistí také zákonem stanoveným způsobem názor dítěte. Pokud se odpůrce k nařízenému jednání bez omluvy neodstaví a nevyjádří se k návrhu ani v písemné podobě, má se za to, že k návrhu nemá námitek. Právní úprava také reaguje na situace, kdy v průběhu jednání navrhovatel a odpůrce dospějí k dohodě, pokud jde o péči o dítě, popř. styk s dítětem. Protože soud rozhodující o navrácení dítěte nebude zpravidla mít mezinárodní příslušnost k řízení ve věci péče soudu o nezletilé, může soud uložit povinnosti z této dohody vyplývající pouze formou předběžného opatření.

2.5.2 Výkon rozhodnutí

2.5.2.1 Zvláštní ustanovení o výkonu rozhodnutí ve věcech ochrany proti domácímu násilí

K § 489 až 493:

Jedná se o přepis stávající právní úpravy s drobnými formulačními změnami a doplněním výkonu rozhodnutí ve věci samé. Výkon rozhodnutí ve věci je podmíněn návrhem na nařízení výkonu rozhodnutí, soud k výkonu nepřistoupí z úřední povinnosti.

2.5.2.2 Zvláštní ustanovení o výkonu rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé

2.5.2.2.1 Zvláštní ustanovení o výkonu rozhodnutí o předběžné úpravě poměrů

K § 494 až 496:

Jedná se o přepis stávající právní úpravy. Nová právní úprava pouze upřesňuje místní příslušnost pro vykonávací řízení v případě, že byla věc již předána soudu příslušnému pro řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

2.5.2.2.2 Výkon rozhodnutí o péči o nezletilé děti

K § 497 až 507:

Právní úprava výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé děti vychází z převážné části z aktuální právní úpravy. Nová právní úprava upřesňuje, že soud může přistoupit k nařízení výkonu rozhodnutí odnětím dítěte i bez předchozího ukládání pokut nebo dalších opatření, avšak jde-li o výkon rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o úpravě styku, může soud k výkonu rozhodnutí odnětím dítěte přistoupit pouze v krajním případě. Nově se zavádí možnost nařídit povinnému setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie, které se u soudů v praxi osvědčilo, nemělo však podporu v právní regulaci.

Do právní úpravy tzv. personálního výkonu se doplňují ustanovení o nákladech řízení. Staví se najisto, že nákladem výkonu rozhodnutí jsou i ušlý výdělek a hotové výdaje osob zúčastněných na výkonu rozhodnutí odnětím dítěte, náklady účelně vynaložené s otevřením bytu a jiné místnosti povinného nebo jiné osoby, náklady na nezbytné potřeby nezletilého dítěte při výkonu rozhodnutí, a náklady na dopravu nezletilého dítěte spojené s jeho navrácením v případě mezinárodního únosu. Náklady výkonu rozhodnutí hradí povinný.

2.5.2.3 Zvláštní ustanovení o výkonu rozhodnutí ve věcech výživného

K § 508 až 510:

Jedná se o kumulaci procesních výjimek pro výkon rozhodnutí pro výživné, jež existují i ve stávající právní úpravě.

3 ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

K § 511:

Prováděcím právním předpisem je třeba upravit výši a způsob určení odměny, náhrady hotových výdajů a náhrady za daň z přidané hodnoty notářů za úkony, které v řízení o pozůstalosti provedl jako soudní komisař, a rovněž likvidačních správců.

K § 512:

Vzhledem k tomu, že se jedná o procesní předpis reflektující novou hmotněprávní úpravu, která bude účinná od 1. ledna 2014, navrhuje se, aby zákon byl účinný od stejného data, tj. od 1. ledna 2014.

V Praze dne 27. února 2013

RNDr. Petr Nečas, v.r.
předseda vlády

JUDr. Pavel Blažek, Ph.D., v.r.
ministr spravedlnosti